

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA**

RUGILĖ BENDARAVIČIŪTĖ
TEISĖS PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA
KODAS 62401S111

**BENDRO POBŪDŽIO PAREIGOS ELGTIS ATIDŽIAI IR
RŪPESTINGAI PAŽEIDIMAS KAIP DELIKTINĖS
ATSAKOMYBĖS ATSIKADIMO SĄLYGA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Agnė Tikniūtė

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
I. BENDRO POBŪDŽIO RŪPESTINGUMO PAREIGOS INSTITUTO SAMPRATA	6
1.1. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos teisinė prigimtis	6
1.1.1. Lietuva	6
1.1.2. Prancūzija.....	9
1.1.3. Vokietija.....	10
1.1.4. Didžioji Britanija	12
1.2. Asmens moralės ir teisės santykis	15
II. RŪPESTINGUMO PAREIGOS RIBŲ NUSTATYMO KRITERIJAI.....	17
2.1. Subjektyvusis ir objektyvusis metodai	18
2.2. Paties asmens rizikos suvokimas ir vertinimas.....	23
2.3. Atsargumo priemonių laikymasis	28
2.4. Rizika, kurios negalima išvengti.....	29
III. RŪPESTINGUMO PAREIGOS STANDARTAI	33
3.1. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga veiksnų turintiems asmenims.....	34
3.1.1. Lietuva	34
3.1.2. Prancūzija.....	36
3.1.3. Vokietija.....	38
3.1.4. Didžioji Britanija	41
3.2. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos standartai: nepilnamečiams asmenims.....	43
3.2.1. Lietuva	43
3.2.2. Prancūzija.....	45
3.2.3. Vokietija.....	47
3.2.4. Didžioji Britanija	49
3.3. Rūpestingumo pareiga dirbant profesinį darbą	51
IŠVADOS	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72

IVADAS

Temos aktualumas. Pagal Lietuvos teisę, visi asmenys privalo elgtis taip, jog būtų išvengta žalos padarymo. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga galioja ir tada, kai šalių nesieja sutartiniai teisiniai santykiai. Deliktinė civilinė atsakomybė kyla, kai žmogaus veiksmai, kuriais jis sukėlė žalą kitam, buvo neteisėti. Neteisėtumas gali kilti iš teisės aktų nuostatų pažeidimo arba iš bendros pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimo. Tačiau Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas nepateikia išaiškinimo, kas yra ta bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga, todėl neaišku, kokios yra šios pareigos ribos, į ką turi būti atsižvelgiama norint pripažinti, jog asmens elgesys, sukėlęs žalą yra neteisėtas. Be to, nėra aišku, ar rūpestingumo, atidumo pareiga yra numatyta kaip bendra visiems visuomenės nariams, ar šios pareigos apimtis priklauso nuo asmens individualių savybių. Atsakymai į šiuos klausimus yra ypatingai svarbūs, nes būtent nuo to priklauso, ar asmuo privalės atlyginti žalą nukentėjusiam. Lietuvos teismų praktikoje nėra sutinkama aiškių nuostatų kaip yra nustatomos rūpestingumo pareigos ribos (į ką atsižvelgiama sprendžiant, ar asmens elgesys yra moralus, ar atitinka visuomenės interesus bei joje egzistuojančius elgesio standartus). Dažniausiai konstatuojamas tik minėtos įstatymo normos nesilaikymas, formuluojamas taip: „asmuo pažeidė pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai“. Toks teismų vertinimas reikalauja gilesnės analizės, t.y. į ką turėtų būti atsižvelgiama konstatuojant atidumo pareigos pažeidimą kiekvienu konkrečiu atveju. Reikia pabrėžti, jog moksliniu lygiu iki šiol nesutariama, kaip reikėtų suprasti rūpestingumo pareigą, nėra pateikiama kriterijų sąrašo, kurie leistų nustatyti minėtos pareigos pažeidimą.

Taigi, šio mokslinio **darbo problema** yra susijusi su kelias klausimais: kokios yra rūpestingumo pareigos ribos kad asmeniui kiltų civilinė atsakomybė už šios pareigos pažeidimą? Ar atidumo, rūpestingumo pareigos apimtis priklauso nuo žmogaus charakteristikos (pvz. jo amžiaus, psichinės būklės, užimamų pareigų)?

Atkreiptinas dėmesys, jog Vakarų Europos valstybėse šis deliktinės civilinės teisės institutas turi galias šaknis, todėl norint išspręsti mūsų teismuose šios plačiai neaiškinamos normos prasnę, pirmiausia reikia analizuoti tų valstybių teismų suformuluotą praktiką. Paminėtini šią temą gvildenantys bei prieštarigus argumentus pateikę Bendrosios teisės doktrinos atstovai H. Morris ir O. Holmes, taip pat Vakarų Europos valstybių deliktinės atsakomybės kilimo dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo ypatumus nagrinėję mokslininkai: W. van Gerven, C. van Dam, H. Koziol, B. Markesinis, S. Deakin, H. W. H. Rogers, P. Barry, M. A. Jones, N. J. McBride, C. McLvor, R. Youngs, V. von Bar. Apie deliktinės atsakomybės sąlygas ir jos taikymo problemas rašė Lietuvos

civilinės teisės mokslininkai: V. Mikelėnas, S. Selelionytė- Drukteinienė, D. Ambrasienė, S. Cirtautienė, A. Norkūnas. Atskirai išanalizavę gydytojų deliktinės atsakomybės ypatumus yra A. Kabišaitis, J. Kutkauskienė, T. Klimas. Tačiau tenka pripažinti, kad Lietuvos moksliniu lygiu deliktinės atsakomybės dėl bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos pažeidimo kilimo klausimai analizuojami menkai, neaiškinant kuo remiantis nustatomas bendro elgesio taisyklių pažeidimas, kas ypač aktualu norint nustatyti, ar asmeniui kyla atsakomybė ir ar nukentėjusiam bus visapusiškai užtikrintas neteisėtų veiksmų sąlygotos žalos padengimas.

Darbo objektas- deliktinės atsakomybės taikymas pažeidus bendro pobūdžio rūpestingumo pareigą.

Darbo tikslas- remiantis kompleksiniu užsienio šalių bei Lietuvos mokslininkų teisinės literatūros tyrimu kartu su Lietuvos bei Vokietijos, Anglijos, Prancūzijos teismų praktikos analize apibrėžti rūpestingumo pareigos turinį bei nustatyti šios pareigos ribas.

Siekiant užsibrėžto tikslo keliami šie **uždaviniai**:

1. Išsiaiškinti kaip yra suprantama bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga, remiantis Lietuvos, Prancūzijos, Vokietijos, Anglijos teisės mokslo doktrina bei teismų praktika;
2. Nustatyti rūpestingumo pareigos ribas;
3. Lyginant Lietuvos bei minėtų Europos valstybių teismų praktiką ir teisės doktrinas nustatyti rūpestingumo pareigos standartus.

Hipotezė. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos turinys negali būti iš anksto apibrėžtas ir universalus visais atvejais.

Šiame darbe naudojami šie **tyrimo metodai**: lyginamasis, sisteminės analizės, lingvistinis, loginis, aprašomasis, apibendrinimo. Svarbiausi tyrime naudojami metodai yra lyginamasis bei sisteminės analizės.

Lyginamasis metodas leido sugretinti Lietuvos bei Prancūzijos, Vokietijos ir Anglijos įvairių teisės doktrinos atstovų teiginius. Kai kurie analizuojamos temos klausimai buvo lyginami su minėtų valstybių teisės normomis bei jų įgyvendinimu.

Sisteminės analizės metodas suteikė galimybę įvertinti deliktinės atsakomybės, rūpestingumo pareigos institutų tarpusavio ryšius, kompleksiškai analizuoti darbo dalyką, sudaryti pagrindą teorinių žinių taikymui, sprendžiant praktinius rūpestingumo pareigos insituto taikymo aspektus.

Loginis ir lingvistinis metodai leido nustatyti teisės normų turinį bei išsiaiškinti sąvokų prasmę.

Tyrimo šaltiniai. Siekiant įgyvendinti iškeltus darbo tikslus buvo naudojami šie šaltiniai: Lietuvos Respublikos, Prancūzijos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos teisės aktai, civilinės teisės vadovėliai, moksliniai straipsniai, disertacijos, Lietuvos Aukščiausiojo bei Lietuvos apeliacinio teismų praktika, Prancūzijos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos, Didžiosios Britanijos teismų praktika.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir užsienio (anglų) kalbomis. Pirmame darbo skyriuje nagrinėjama rūpestingumo pareigos instituto samprata, šios pareigos teisinė prigimtis, remiantis Lietuvos, Prancūzijos, Vokietijos bei Anglijos teisės sistemomis, aptariamas asmens moralės bei teisės santykis. Antrame darbo skyriuje nagrinėjami rūpestingumo pareigos ribų nustatymo kriterijai, kurie padeda nustatyti protingo, atsargaus žmogaus sąvoką. Analizuojamos skirtingos situacijos, siekiant sužinoti, kur yra riba tarp teisėto ir neteisėto asmens veiksmo. Trečiame darbo skyriuje aptariami rūpestingumo pareigos standartai: bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga, galiojanti nepilnamečiams, asmenims turintiems veiksnio problemų; bei aukštesnio laipsnio rūpestingumo pareiga, taikoma gydytojo profesijai. Darbo pabaigoje pateikiamos darbo išvados bei pasiūlymai.

I. BENDRO POBŪDŽIO RŪPESTINGUMO PAREIGOS INSTITUTO SAMPRATA

Kiekvienam asmeniui galioja įpareigojimas elgtis taip, jog savo veiksmais nepadarytų žalos kitam asmeniui. Ši teisinė pareiga nustatyta kaip reikalavimas elgtis atitinkamu būdu arba kaip nurodymas tam tikru būdu nesielgti. Toks abstraktus šios pareigos suvokimas sukelia daug neaiškumų. Kad išsiaiškintume tikslesnę rūpestingumo pareigos instituto sampratą, pirmiausia, reikia sužinoti kokia yra rūpestingumo pareigos teisinė prigimtis, koku - teisės ar moralės aspektu reikėtų vertinti žmogaus elgesį, bandant atsakyti į klausimą: ar pažeista rūpestingumo bei atidumo pareiga ir tokį jo elgesį pripažinti neteisėtu.

1.1. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos teisinė prigimtis

1.1.1. Lietuva

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹ (toliau LR CK) numato, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas veikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas neveikimas) arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai (6.246 str.1d.). Kitaip tariant, deliktinė atsakomybė kyla, kuomet šalių nesieja sutartiniai santykiai ir viena iš šalių pažeidžia ne sutartinę teisinio pobūdžio pareigą, kuri sukelia žalą kitam asmeniui. Deliktas - neteisėtas valinis veiksmas, kuriuo padaroma turtinė, neturtinė žala kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo prieš tai žalai atsirandant neturėjo jokių civilinių santykių.²

Lietuvoje civilinės atsakomybės pagrindą sudaro žala (nuostoliai), neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys tarp žalos (nuostolių) ir neteisėtų veiksmų bei kaltė. Pastarosios sąvokos LR CK nepateikia, tačiau civilinėje teisėje asmuo pripažįstamas kaltu, jeigu nesielgia taip, kaip konkrečioje situacijoje būtų galima protingai iš jo tikėtis – kaip būtų elgęsis atidus, rūpestingas bei protingas asmuo.

Neteisėti veiksmai – tai prieštaraujantys teisės aktuose nustatytiems reikalavimams aktyvūs arba pasyvūs veiksmai, tačiau abiem atvejais jie turi būti neteisėti – prieštarauti teisės aktų (įstatymų, kitų norminių aktų) nuostatoms ar teisei (pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai). Neveikimas yra tada, kai asmeniui nustatyta pareiga ką nors atlikti, ką nors

¹ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr.74–2262.

² Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002, P.17.

daryti, koku nors būdu elgtis ar dar kitoks nurodymas būti aktyviam, bet asmuo tos pareigos nevykdo, tačiau jeigu nurodyto pobūdžio elgesio reikalaujama teisės aktų ar teisės pagrindu, tai nelaikoma kaip neteisėtas veiksmas.³ Veiksmų neteisėtumą civilinėje atsakomybėje atskirais atvejais gali sudaryti pareigos, kurios pagrindą sudaro moraliniai, etiniai ar kitokie reikalavimai, nevykdymas (pvz., taikant profesinę civilinę atsakomybę). Neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės pagrindas, nustatomi pagal tai, ar asmuo turėjo teisinę pareigą ir ar objektyviai šią pareigą įvykdė. Remiantis H. Koziol⁴, plečiasi teisės saugomų interesų apimtis, todėl civilinės atsakomybės taikymą be visų anksčiau minėtųjų sąlygų⁵ lemia ir pats žalos padarymo faktas (paprastai tai asmens elgesys, kuris sukelia kitam asmeniui neigiamų išgyvenimų, nelaikomas neteisėtu) ir tik tais atvejais, kai neigiamų išgyvenimų asmuo patiria dėl kito asmens ketinimų padaryti jam neturtinę žalą arba kai žala padaroma elgesiu *contra bonos mores*, tai gali būti pagrindas atlyginti žalą.

Tam, kad būtų nustatytas veikslių neteisėtumas pirmiausia svarbu nuspręsti ar asmens veiksmai sukėlė pavojų įstatymo saugomos subjektinėms teisėms bei interesams.⁶ Teisės normos įtvirtina bendro pobūdžio draudimus arba įpareigojimus, pvz. LR Konstitucijos 19str. įtvirtina žmogaus teisę į gyvybę, vadinasi šios įstatymiškai saugomos prigimtinės žmogaus teisės niekas negali pažeisti. Taip pat LR Konstitucijos 23 str. nustatyta, jog nuosavybė neliečiama, išskyrus tais atvejais, kai ji paimama įstatymo nustatyta tvarka tenkinant visuomenės poreikius ir už ją turi būti teisingai atlyginta. Taigi, visiems galioja bendras draudimas kėsintis į kito asmens nuosavybę, daryti žalą jo turimam turtui.

Pagal Lietuvos teisę, visi asmenys privalo elgtis taip, jog būtų išvengta žalos padarymo trečiajam asmeniui. Šis bendras įpareigojimas (apibūdinamas kaip rūpestingumo pareiga) galioja visais atvejais - net jeigu tarp šalių nėra sutartinių teisinių santykių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau LAT) konstatavo, jog veika yra neteisėta, jeigu asmuo pažeidžia teisės normose įtvirtintą bendrąją arba specialiąją teisinę pareigą. Teisinė pareiga gali būti nustatyta kaip reikalavimas elgtis atitinkamu būdu arba kaip nurodymas tam tikru būdu nesielgti.⁷ Šią generalinio

³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. kovo 3 d. nutartis c.b. *UAB „Baldenis“ v. UAB „DK PZU Lietuva“*, byla Nr. 3K-3-153/2008.

⁴ Koziol H. *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. European Group of Tort Law. Hugue, London, Boston: Kluwert Law International, 1998, P.30.

⁵ Turima omenyje įstatymuose ar sutartyje nustatytų pareigų nevykdymo, veikslių, kuriuos įstatymas ar sutartis draudžia atlikti, atlikimas, taip pat bendros pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas.

⁶ Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, P. 135.

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27. „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“.

delikto doktriną ir vadinamąją rūpestingumo pareigą (angl. *duty of care*) Lietuvos teisės sistema perėmė iš Prancūzijos. Bet koks kaltas asmens veiksmas ar neveikimas, sąlygojęs kitam žalą yra laikomas neteisėtu ir sukelia deliktinę atsakomybę.⁸ Generalinio delikto principas aiškinamas kaip veiksmų neteisėtumas, kuris yra svetimos subjektyvinės teisės pažeidimas nesant tam jokio teisinio pagrindo. Atidumo ir rūpestingumo pareigą pažeidęs asmuo privalo atsakyti už savo poelgį bei atlyginti padarytą žalą. Civilinė atsakomybė atsiranda tuomet, kai asmens veiksmai nesiderina su teisės nustatytu elgesio standartu. Toks asmens elgesys laikomas neteisėtu. Pats žalos padarymo faktas gali būti pripažintas neteisėtu veiksmu, jo nesiejant su konkrečios teisės normos pažeidimu. Šiais atvejais asmens veiksmų neteisėtumas pasireiškia bendro pobūdžio įpareigojimu - draudimo nedaryti kitam asmeniui žalos - pažeidimu.

Kitas labai svarbus kriterijus, civilinės atsakomybės atsiradimo kriterijus yra kaltė, kuri civilinėje teisėje suprantama objektyviai, kaip žalą sukėlusio asmens elgesio išorinis vertinamas pagal objektyviuosius elgesio standartus. Paties asmens t.y. subjektyvusis savo veiksmų bei kilusių pasekmių vertinimas teismui nėra svarbus, svarbiausia nustatyti ar elgesys atitinka jau minėtuosius objektyvius elgesio standartus – elgtis atidžiai, rūpestingai, apgalvotai, įvertinus galimą riziką, kaip *bonus pater familias*. Kaltas asmens elgesys yra suprantamas kaip nesugebėjimo užtikrinti reikiamo apdairumo, atidumo ir rūpestingumo, kuris buvo būtinas tose konkrečiose sąlygose.

Kaltė pasireiškia dviem formomis:

- tyčia (angl. *intentional fault or malice*; pranc. *faute intentionnelle*; vok. *vorsatzlich*) kai asmuo savo elgesiu stengiasi pakenkti kitam santykių subjektui, jo turtui sukelti žalą, arba nors ir nesiekia, tačiau numatydamas savo veiksmų grėsmę žalos atsiradimui nesiima priemonių, kad jos būtų išvengta;
- neatsargumu (angl. *negligence*; pranc. *négligence*; vok. *fahrlässigkeit*) kai asmuo savo elgesiu nesiekia sukelti žalą, tačiau jis nesielgia taip, kaip įprastai toje situacijoje būtų pasielgęs rūpestingas bei atidus žmogus. Būtent šia kaltės forma ir pasireiškia minėtos pareigos pažeidimas.

Teorijoje neatsargumas dar paprastai yra išskiriamas į:

- didelį neatsargumą (angl. *gross negligence*; pranc. *négligence lourde*; vok. *fahrlässigkeit*) elgesys, pasireiškiantis veiksmis, kurių asmuo, laikydamasis bent minimalių atsargumo,

⁸ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, P.124.

dėmesingumo reikalavimų, nebūtų atlikęs; tai paprastų, visiems suprantamų taisyklių nesilaikymas, arba asmeniui neabejotinai žinomas saugaus elgesio reikalavimų ignoravimas;⁹

- paprastas neatsargumas (angl. *simple negligence*) pasireiškia nekonkrečių bendro pobūdžio normų elgtis atidžiai ir rūpestingai nevykdymu.¹⁰

Lietuvos teisės doktrinoje egzistuoja nuomonė, kad civilinei atsakomybei atsirasti kaltės forma paprastai neturi reikšmės. Kaltės forma reikšminga sprendžiant atsakomybės dydžio sumažinimo, atleidimo nuo atsakomybės, atsakomybės ribojimo ir kitus klausimus.¹¹

Kad galėtumėme geriau suprasti rūpestingumo pareigos institutą, būtina apžvelgti kitų valstybių teisės doktrinas - Prancūzijos, Vokietijos bei Anglijos. Remiantis minėtų valstybių per ilgus dešimtmečius išplėtotą teismų praktika bei teisės doktrina mums rūpimu klausimu, galėsime palyginti kaip šiose šalyse bei Lietuvos teisėje yra suprantama ši atidumo rūpestingumo pareiga.

1.1.2. Prancūzija

Prancūzijos teisės sistemoje kaltė (pranc. *faute*) susideda iš dviejų elementų: objektyviojo taip vadinamo neteisėtumo (pranc. *illicéte*), kurį sudaro teisinės pareigos pažeidimas – nesuderinamumas tarp reikalaujamo elgesio su pažeidėjo atliktu realiu elgesiu; bei subjektyviojo (pranc. *imputabilité*), kuris nurodo pažeidėjo psichinį gebėjimą suprasti savo veiksmus bei priimti padarinius, kaip tokių veiksmų rezultatą.¹² Prancūzijos civilinio kodekso 1382 str. nurodo, jog „bet kuris aktas veikimas ar neveikimas, kuriuo vienas asmuo padaro žalą kitam asmeniui, sukelia kalto dėl žalos padarymo asmens atsakomybę už padarytos žalos atlyginimą“, taip pat 1383 str. teigia, kad „kiekvienas asmuo atsako ne tik už savo paties veiksmis padarytą žalą - tyčia, bet taip pat už žalą, kurią padaro savo nerūpestingumu ar aplaidumu“ (pranc. *négligence ou par son imprudence*)¹³. Kaip galime pastebėti, šiame kodekse nėra išskirtų atskirų deliktų, nėra pateikto įstatymų saugomų vertybių sąrašo. Neteisėtu pripažįstamas toks kaltas asmens elgesys (objektyviai nepriimtinas visuomenėje), kuris sukelia žalą kitam asmeniui. Aptariamoje valstybėje atsakomybė kyla pažeidus elgesio standartus ir neesant tam pateisinančių aplinkybių. Ieškovas turi įrodyti pažeidimą, kurį

⁹ Ambrasienė A. ir kiti Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Leidybos centras, 2004, P.189.

¹⁰ Norkūnas A., Selelionytė- Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, P.61.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003, P. 339.

¹² Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, P. 301.

¹³ French civil code: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas: 2010 -06-18.

sukėlė neatsargūs (pranc. *inconsidéré*), neapgalvoti, neteisėti atsakovo veiksmai (veikimas arba neveikimas)¹⁴. Kaip ir mūsų šalies taip ir Prancūzijos teisėje, kaltė gali kilti iš įstatymų normos pažeidimo (pranc. *violation d'un devoir légal*), kurie saugo kiekvieną asmenį nuo žalos padarymo (labai svarbu paminėti, jog įstatymo normos pažeidimas yra lemiamas veiksnys kaltei, todėl teismas nekelia klausimo kokiomis aplinkybėmis asmuo ją pažeidė ir ar buvo protingas bei apdairus). Taip pat kaltė kildinama iš niekur neįtvirtintos rūpestingumo pareigos pažeidimo. Reikia paminėti, jog nerašytos teisinės pareigos kyla iš moralės, papročių, techninių standartų. Būtent tuomet Prancūzijos teismai pabrėžia, jog asmuo yra kaltas, jeigu jis toje situacijoje nesielgė, kaip būtų pasielgęs rūpestinga šeimos galva (pranc. *le bon père de famille*), teisingas ir atsargus žmogus (pranc. *l'homme droit et avisé*) arba geras savo srities profesionalas (pranc. *le bon professionnel*)¹⁵. Taigi, bet koks pareigos nevykdymas arba netinkamas jos vykdymas, kuris nebūdingas protingam žmogui suprantamas kaip kaltė. Minėtasis *bonus pater familias* standartas taikomas abstrakčiai vertinant asmens elgesį, neišskiriant kaip turi elgtis tam tikrai visuomenės grupei priskiriamas jos atstovas.

1.1.3. Vokietija

Tuo tarpu Vokietijos civilinio kodekso (toliau BGB) 823 str. 1 d. nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda neteisėtai, tyčia ar neatsargiai atėmus kito asmens gyvybę, pažeidus jo kūną, sveikatą, laisvę, turtą ar kitą teisę. To paties straipsnio 2 dalis numato, jog atsakomybė kyla pažeidus kito asmens interesus saugantį įstatymą, arba tyčia padarius žalą kitam asmeniui, kuomet pažeidžiamos gerų papročių nuostatos (*contra bonos mores*) 826 str.¹⁶ Elgesys *contra bonos mores* bei ketinimas sukelti žalą teoriškai abu turėtų būti analizuojami atskirai, tačiau praktiškai „yra dvi to paties medalio pusės“. Todėl Vokietijos teismai, įrodę jog elgesys prieštarauja gerai moralei tuo pačiu preziumuoja to asmens ketinimą taip elgtis.¹⁷ Taigi, galime teigti, jog veikti priešingai gerai moralei - vadinasi elgtis kitaip negu reikalauja gerų bei protingai maistančių visuomenės narių moralė. Tačiau daugėjant išsiskiriančių moralinių įsitikinimų visuomenėje, kyla abejonių dėl pačios sąvokos *contra bonos mores* vertės. Todėl šiuo metu ši sąvoka naudojama norint apibūdinti elgesį, kuris prieštarauja ekonominei, visuomeninei¹⁸ tvarkai (angl. *economic, public order*).¹⁹ Nėra

¹⁴ Bell J., Boyron S., Witthaker S. Principles of French law. New York: Oxford University Press, 2008, P. 360.

¹⁵ Bermann G. A., Picard E. Introduction to French law. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2008, P.248.

¹⁶ German civil code: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/; prisijungimo laikas 2010- 06- 15.

¹⁷ Von Bar C. The Common European Law of Torts. Volume one. New York: Oxford University Press Inc, 1998, P. 52.

¹⁸ Manome, jog visuomenės tvarką šiame kontekste reikia suprasti kaip socialinių, moralinių, ekonominių vertybių sąjungą, kuri kinta priklausomai nuo žmonių kultūros. Ir jeigu teisės normos būtų taikomos pernelyg griežtai ir mechaniškai, teisė nesugebėtų „žingsniuoti“ kartu su visuomenės naujovėmis.

reikalaujama įrodyti, jog asmuo ketino padaryti žalą, pakanka įrodyti jog egzistavo pareiga bei galimybė numatyti gresiančią žalą. Skirtingai nei Lietuvoje ar Prancūzijoje, Vokietijos įstatymų leidėjas civiliniame kodekse nurodo vertybės, kurios yra ginamos ir saugomos nuo kitų asmenų neteisėtų veiksmų ar neveikimo - pasireiškiančių kaip asmens neturtinių ar turtinių teisių pažeidimas, kuriam kilti nėra jokio teisėto pagrindo; arba kaip įstatymo nuostatų pažeidimas ar visuomenei priešingas, kaltas elgesys. Kaip ir mūsų šalies teisėje, taip ir Vokietijos, pagrindas kilti deliktinei atsakomybei yra asmens veiksmų ar neveikimo neteisėtumas, sukeltantis žalą kitam teisės subjektui, kadangi pažeidėjas nesiėlgė rūpestingai ir atidžiai - taip, kaip to reikalauja visuomenė.

Reikia pastebėti, jog tuo metu, kai 1902m. Vokietijos civiliniame kodekse atsirado norma, kuri įtvirtina jog atsakomybė kyla ir dėl neveikimo²⁰, nuo tada neteisėtumas siejamas ne tik dėl įstatymo saugomų teisių pažeidimo, tačiau ir pažeidus rūpestingumo pareigą. Šios socialinės - rūpestingumo pareigos (vok. *Verkehrspflichten*) yra sukurtos teismų, kurie reaguoja į modernios industrinės visuomenės raidą. Paprastai šios pareigos susiję su kontrolės, priežiūros ar organizavimo priemonėmis, taigi, jos gali būti pažeistos neveikimu.²¹ Jau minėtas Vokietijos įstatyme pateiktas vertybių sąrašas padeda nustatyti žmogaus elgesio neteisėtumą - jog jeigu kuris nors asmuo patyrė kūno sužalojimą arba turtinius nuostolius dėl kito asmens neveikimo, jo kaltei įrodyti, neužtenka nustatyti elgesio neteisėtumą, kitas būtinas elementas - rūpestingumo pareigos pažeidimas (pvz. pasireiškiantis kaip atitinkamų saugumo taisyklių nesilaikymas, kurios užkirstų kelią pavojingų situacijų atsiradimui pvz. įspėjamųjų ženklų nebuvimas ir kt.). Anot van Dam, jeigu kyla diskusijos, kaip šios rūpestingumo pareigos gali būti įterptos (angl. *fitted*) į teisinę sistemą, būtina pabrėžti, jog jos turi būti priskirtos BGB 823 str. 1 d. todėl, kad jos saugo nuo asmeninių neturtinių arba turtinių nuostolių. Todėl *Verkehrspflichten* yra nerašytos rūpestingumo pareigos, tačiau turinčios didelę praktinę reikšmę.²² Remiantis Vokietijos teismų praktika²³ šios šalies teisė reikalauja iš asmens aukšto lygio rūpestingumo pareigos, visų svarbiausia – saugumo užtikrinimo. Galime daryti išvadą, jog kiekviena asmens veikla gali turėti įtakos kito asmens subjektinėms teisėms ar teisėtiems jo interesams, todėl pirmiausia svarbu laikytis saugumo reikalavimų. Vokietijoje panašiai kaip ir

¹⁹ Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 70- 71.

²⁰ Vokietijos teisė numato, jog pažeidimai gali būti dviejų rūšių: tiesioginiai ir netiesioginiai (vok. *unmittelbare, mittelbare Verletzung*). Netiesioginiuose pažeidimuose (pvz. supuvęs medis nukrenta ant kelio) svarbiausias elementas atsargumo pareigos sulaužymas, tuo tarpu tiesioginiai pažeidimai (pvz. asmuo nukirto medį, kuris krisdamas sužalojo šalia esantį žmogų) visuomet pabrėžia, jog įstatymas gina žmogaus teisę. Pagal pateiktą pavyzdį šiuo atveju- į kūno neliečiamumą, toliau teismas aiškinasi ar toks elgesys buvo tyčinis ar neatsargus.

²¹ Van Boom W. H. *Unification of tort law: fault*. Hague: Kluwer Law International, 2005, P.105-106.

²² Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 74.

²³ BGH 30 October 1973, MDR 1974, 217; BGH 8 December 1954, NJW 1955, 300; BGH 30 June 1964, VersR 1964, 1082; BGH 11 January 1972, BGHZ 58, 40; Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 74 - 75.

Lietuvoje, teisės doktrina siūlo išskirti tris pagrindines rūpestingumo pareigos kategorijas. Pirmoji, kuomet keliama saugumo pareiga - tai visų nekilnojamųjų daiktų (ypatingai kelių, pastatų) savininkams pareiga imtis visų atsargumo priemonių, ką protingas žmogus tokioje situacijoje padarytų, kad išvengtų žalos (kilus žalai, ieškovas privalo šių asmenų kaltę įrodyti)²⁴. Antrai kategorijai priskiriama atidumo, rūpestingumo pareiga kilnojamų objektų savininkams (pvz. transporto priemonių vairuotojams, produktų gamintojams), reikia paminėti, jog pastariesiems kyla atsakomybė be kaltės, lygiai taip pat yra ir Lietuvoje. Paskutinei grupei priskiriamos įvairios veiklos - tiems asmenims, kurie pvz. gamina pavojingas medžiagas, dirba konstruktoriais, gydo asmenis ir pan.²⁵

Iš neteisėtumo teisė neatsiranda, todėl aptariamoms valstybės teisė lygiai kaip ir Lietuvos saugo tik teisėtus asmens interesus, tuo tarpu jeigu asmuo, tyčia pažeisdamas kito teises, pats patiria žalą, jo įstatymai negina. Tarkime – žmogus neteisėtai patenka į svetimas patalpas ir tuo pat metu yra sužalojamas, akivaizdu, kad pastato savininkas neatsakys už išibrovėliui padarytą žalą, nors ji kilo dėl pareigos rūpestingai prižiūrėti statinio techninę būklę pažeidimo. Todėl manome, jog paprastai, kiekvienam asmeniui taikoma atidumo, protingumo, rūpestingumo pareiga, tačiau kokio ji bus laipsnio – priklauso nuo konkrečios situacijos aplinkybių.

1.1.4. Didžioji Britanija

Tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje egzistuoja atskirų rūšių deliktų sistema, kur kiekvienas iš jų turi tik jam būdingus požymius, kuriuos reikia įrodyti nukentėjusiajam pareiškus ieškinį dėl žalos atlyginimo. Taigi, neteisėtumas pasireiškia tuomet, jeigu pažeidžiamas kuris nors iš deliktų. Pagal tai, kam padaroma žala deliktai išskiriami į: deliktus asmeniui (angl. *interference with person*) ir turtui (angl. *interference with property*): kilnojamam (angl. *torts effecting goods*), nekilnojamam (angl. *torts effecting land*). Tuo tarpu deliktai asmeniui atskirai išskirstomi į: sukėlusius sveikatos sužalojimus (angl. *torts causing personal injury*), sukėlusius asmens mirtį (angl. *torts causing death*) bei deliktai asmens neturtinėms vertybėms (pvz. įžeidimas, grasinimas panaudoti prievartą ir kt.). Norint nustatyti deliktą, reikia įrodyti, jog jis kilo dėl tyčinių (angl. *intentional*) veiksmų arba

²⁴ Tuo tarpu mūsų šalyje bendra rūpestingumo pareiga taikoma visiems asmenims, tačiau civiliam kodekse dar pateikiami atskiri straipsniai, kuomet ši rūpestingumo pareiga yra specialioji, reikalaujanti didesnio atsargumo nei įprastai, dėl šios pareigos nesilaikymo asmeniui kyla griežta civilinė atsakomybė t.y. be kaltės (pvz. statinio savininkams, gyvūnų savininkams ir kt.).

²⁵ Markesinis B. S., Unberath H. *The German Law of Torts: a comparative treatise*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2002, P. 86- 89.

nerūpestingumo (angl. *negligence*)²⁶. Deliktinės civilinės atsakomybės sąlygos: reikia įrodyti jog egzistavo pareiga, asmuo ją pažeidė bei buvo priežastinis ryšys tarp jo veiksmų ir kilusios žalos. Kaltu pripažįstamas toks asmens elgesys, kuris neatitinka teisės nustatytų rūpestingumo standartų reikalavimų (pastarieji gali apsaugoti aplinkinius nuo žalos atsiradimo). Taigi, kalte laikomas asmens nesugebėjimas, elgtis taip kaip būtų galima iš jo protingai tikėtis.²⁷ Netyčinis deliktas, dar kitaip vadinamas neatsargumu, formuoja vieną iš dinamiškiausių, greičiausiai kintančių civilinės atsakomybės sričių modernioje Bendrosios teisės sistemoje.²⁸ Galime daryti išvadą, jog šiandieninėje visuomenėje, kuomet taip sparčiai vystosi mokslas ir techniniai pasiekimai, siekiant apsaugoti žmonių teises bei teisėtus jų interesus, būtina sureguliuoti kiek įmanoma platesnį visuomeninių santykių ratą. Tačiau neįmanoma pateikti išsamaus visų galimų pažeidimų sąrašo bei nustatyti konkrečioms situacijoms reikalaujamo elgesio standarto, todėl ir egzistuoja bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga, kuri yra privaloma kiekvienam asmeniui.

Tais atvejais, kuomet asmuo nukenčia nuo kito asmens, pastarajam buvus nerūpestingam ir neapdairiam, teismai vertina ar jo elgesys buvo toks, kokio protingai iš jo buvo galima tikėtis tomis konkrečiomis aplinkybėmis. Norint įrodyti deliktą kilusį iš nerūpestingų veiksmų (veikimo ar neveikimo) svarbiausia nustatyti, jog teisės pažeidėjas privalėjo laikytis rūpestingumo pareigos, tačiau jis ją pažeidė. Protingo, apdairaus žmogaus elgesio standartas nėra nurodytas jokiam įstatyme. Anglijoje Lord Atkin byloje *Donoghue v. Stevenson*²⁹ pirmasis suformulavo „kaimynystės principą“ (angl. *neighbour principle*) teigiantį, jog asmeniui kyla pareiga mylėti savo kaimyną, jo nesužeisti; tačiau į klausimą - kas gi yra tas kaimynas? yra tikslus atsakymas. Asmuo turi imtis tokios rūpestingumo pareigos, jog išvengtų neigiamų padarinių atsiradimo kaimynui, kuriuos buvo galima iš anksto numatyti. Taigi, tas kaimynas ir yra tas žmogus, kurį tiesiogiai paveikė kito asmens veiksmai - jo veikimas arba neveikimas.³⁰ Vadinasi, rūpestingumo pareigai įtakos turi įprasto atsargumo laikymasis bei asmeniniai įgūdžiai, kad būtų galima išvengti žalos. Jeigu yra protingai numanoma, kad asmens veiksmai gali sukelti žalą aplinkiniams, vadinasi, atsiranda įpareigojimas laikytis tokios rūpestingumo pareigos.

Aptartų valstybių teisinės sistemos saugo pagrindines žmogaus teises – teisę į gyvybę, sveikatą, kūno neliečiamumą, garbę, orumą, gyvenimo privatumą, nuosavybės neliečiamumą ir kt. Minėtų vertybių pažeidimas sukelia teisinę atsakomybę. Todėl kiekvienas asmuo yra įpareigotas

²⁶ Rogers W. V. H. Winfield & Jolowicz on tort. London: Sweet & Maxwell, 2006, P.52-70.

²⁷ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, P. 221.

²⁸ Markesinis B., Deakin S. Markesinis and Deakin's tort law. New York: Oxford University Press, 2008, P.113.

²⁹ Civil case: *Donoghue v. Stevenson* [1932] AC 562: [http://international.westlaw.com/result/default.](http://international.westlaw.com/result/default;); prisijungimo laikas 2010 -08 -03.

³⁰ Forrester K., Griffiths D. Essentials of Law for Health Professionals. Sydney. Elsevier: Mosby, 2005, P. 85.

elgtis taip, jog išvengtų žalos sukėlimo kitam asmeniui. Jeigu mes kalbame apie bendro pobūdžio rūpestingumo pareigą, reikia pabrėžti, jog pirmiausia ji kyla iš įstatymuose įtvirtintų asmens subjektinių teisių bei teisėtų interesų apsaugos. Civilinė teisė, kitaip nei administracinė ar baudžiamoji, nepateikia išsamaus ir baigtinio veiksmų sąrašo, dėl kurių gali būti padaroma žala ir kurie laikomi neteisėtais.³¹ Taip yra todėl, jog teisė, reguliuoja daugybę įvairių visuomenės santykių, kurie nuolatos dinamiškai kinta. Galime daryti išvadą, jog visų atvejų nebūtų įmanoma aptarti, tad toks neteisėtų veiksmų sąrašas būtų netikslingas, prieštaraujantis numatytiems teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams bei civilinės atsakomybės pagrindinei kompensacijos funkcijai. Kadangi bet kokia neteisėtais veiksmais asmeniui sukelta žala turi būti atlyginta, šiuo atveju deliktinėje teisėje siekiama atkurti *status quo*, t.y. grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų likęs, jeigu nebūtų pažeidimo. Remiamasi nuostata, kad šaliai reikia kompensuoti tai, ką ji prarado. Taigi, deliktų teisė saugo negatyvųjų interesą (angl. *negative interest*), kuris reiškia, jog siekiama išlaikyti esamą asmens gerovę.³² Civilinėje teisėje egzistuojantis dispozityvumas suteikia galimybę asmenims patiems pasirinkti ar taikyti atsakomybę, bei už kokius veiksmus, kokia apimtimi. Rūpestingumo pareiga, kurios reikalauja kiekvienos valstybės teisė gali būti suprantama kaip pareiga visiems asmenims imtis protingo atidumo, kad būtų išvengta neigiamų padarinių kilimo, kuriuos buvo galima iš anksto numatyti. Atidumo rūpestingumo pareigas pirmiausia reikalauja iš asmens saugumo užtikrinimo. Todėl būtų pagrįsta manyti, jog svarbiausia užduotis valstybių teismams yra nustatyti kriterijus, kurių dėka būtų galima išsiaiškinti, ar asmuo savo veiksmais (veikimu, neveikimu), tikrai pažeidė rūpestingumo pareigą. Paminėtina ir tai, jog visose aptariamose valstybėse atidumo pareigos pažeidimas pirmiausia kyla būtent iš nerūpestingų asmens veiksmų, kuriais jis sukelia žalą kitam. Visose aptartose valstybių teisė sistemose egzistuoja tik bendras įpareigojimas visiems asmenims elgtis taip, kad nekiltų žala kitiems, vadinasi kontroliuoti savo elgesį, kitų asmenų veiksmus, numatyti galimą veiklos riziką, stengtis išvengti neigiamų pasekmių.

Lietuvai vis sparčiau integruojantis į Europos teisinę erdvę svarbu remtis Europos deliktų teisės suformuluotais principais³³ (toliau PETL) bei šių principų komentaru, kuriame apibendrinta daugelio Europos valstybių teisės normų, reglamentuojančių deliktinės atsakomybės taikymą ir dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo. PETL 4:101 str. sako, jog asmuo yra atsakingas už kilusią žalą dėl tyčinio arba neatsargaus (angl. *intentional or negligent violation*) reikalaujamo elgesio standarto

³¹ Norkūnas A., Selelionytė- Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, P. 59- 62.

³² D. Ambrasienė, S. Cirtautienė. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar sui generis // Justitia. 2008, Nr.10(112). P.59 - 60.

³³ European Group of Tort Law Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Wien, New York: Springer-Verlag, 2005, P.68.

(angl. *required standart of conduct*) pažeidimą. PETL³⁴ 4:102 str. 1d. pateikia reikalaujamo elgesio standarto nustatymą protingam žmogui (angl. *reasonable person*), veikiančiam atitinkamomis aplinkybėmis, atsižvelgiant į prigimtį bei svarbą įstatymų saugomų vertybių (angl. *nature and value of the protected interest*), atkreipiant dėmesį į pavojingą veiklos pobūdį, jo galėjimą numatyti žalą (angl. *forseeability of the damage*), to asmens patirtį, ryšį ir pasitikėjimą (angl. *proximity*) tarp santykio dalyvių bei galimą nuostolių dydį. Antroje šio straipsnio dalyje yra sakoma, kad šis standartas gali būti nustatomas atsižvelgiant į asmens amžių, jo protinę ar fizinę negalią (angl. *mental or physical disability*), neeilines aplinkybes, kurių asmuo negalėjo numatyti. Anot C. van Dam, šis aprašas nėra nei išsamus nei įpareigojantis. Ne visos aplinkybės gali būti laikomos svarbiomis arba būti vienodai pabrėžiamos visose bylose. Tai priklauso ne tik nuo bylos faktinių aplinkybių, bet ir nuo šalies teisinės sistemos.³⁵ Pavyzdžiui, asmens, turinčio tam tikrą profesinės patirtį veiksmai, gali būti skirtingai vertinami įvairiose šalyse, atsižvelgiant įstatymo saugomų teisių ir interesų svarbą. Galime daryti išvadą, jog kiekvienos valstybės teismai pasilieka sau teisę spręsti, kuriais atvejais reikia padidinti, o kuriais sumažinti rūpestingumo pareigos standartą. Tačiau mūsų šalies teismams reikėtų atsižvelgti į šį rekomendacinio pobūdžio teisės aktą bei jame pateiktus išaiškinimus, formuojant teisingą taikymo praktiką dėl deliktinės atsakomybės taikymo pažeidus rūpestingumo pareigą.

1.2. Asmens moralės ir teisės santykis

Žmogaus veiksams įtakos turi įstatymo leidėjo teisės normose įtvirtinti reikalavimai, taip pat jo paties moralė. Filosofiniu bei etiniu požiūriu kiekvienas žmogus iš prigimties yra laisvas pasirinkti tarp gėrio ir blogio. XVIII amžiuje žymus prancūzų filosofas, teisininkas Š.L. Monteskjė savo sisteminiame veikle „Apie įstatymų dvasią“ rašė jog atskiros protingos būtybės iš prigimties yra ribotos ir linkusios klysti, joms būdinga elgtis pagal savo polinkius, tad jos ne visada laikosi įstatymų ir keičia savo susikurtuosius, tokia būtybė kiekviena akimirka gali užmiršti kas esanti, tad filosofai jai primena dorovės priesakus.³⁶ Todėl mums kyla klausimų - ar moraliu elgesiu galime laikyti tokį elgesį, kuris atitinka žmogaus sąžinę? Tačiau kiekvieno asmens skirtingi įsitikinimai bei vertybės suponuoja jo skirtingą elgesį atskirose situacijose. Tai kur ta riba, tarp moralaus bei teisėto, visuotinai įprasto ir priimtino? Jeigu suprantame moralę kaip elgesio normas, principus, lemiančius

³⁴ European Group of Tort Law Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Wien, New York: Springer-Verlag, 2005, P.75.

³⁵ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.805.

³⁶ Genzelis B., Kuzmickas B., Minkevičius J. ir kt. Filosofijos istorijos chrestomatija. Vilnius: Mintis, 1987, P.288- 287.

vienoki ar kitoki sprendimą bei veiksmą, tuomet kas pirmiau įtakoja asmens elgesio atsiradimą – teisė ar moralė? Asmuo gyvendamas visuomenėje privalo elgtis ne tik pagal savo moralę, įstatymų leidėjas nurodo tokio asmens teises bei pareigas, pastarųjų pažeidimas sukelia teisinę atsakomybę.

Remiantis C. van Dam, teisinė atsakomybė paremta ne moraline, tačiau socialine atsakomybe. Moralė gali vaidinti tam tikrą vaidmenį deliktų teisėje, tačiau tam tikras moralinis vertinimas apie tam tikrą socialinę grupę nėra lemiamas.³⁷ Su šia mintimi galime sutikti, kadangi kiekvienas asmuo turi vidinį suvokimą apie tai, kas moralu ir teisinga, tačiau, jeigu šis vertinimas paremtas tik to vieno asmens įsivaizdavimu, akivaizdu, jog jo ir visuomenės tam tikrų reiškinų vertinimas gali skirtis.

Visuomenė – tai idėjų bendruomenė, egzistuojanti su bendromis moralės, etikos normomis. Kiekvienas jos narys turi supratimą apie tai, kas gera ir kas pikta. Jeigu vyrai ir moterys stengiasi sukurti tokią visuomenę, kurioje nėra esminio susitarimo kas gera ir bloga vadinasi, jie veikia nesklandžiai, tuo pačiu nulemdami suirutę.³⁸ Moralės normos tampa visuotinai privalomomis elgesio taisyklėmis tuomet, kai didžioji dalis visuomenės narių jas įsisąmonina ir pradeda reguliuoti savo elgesį. Vadinasi, moralės normos, kurios įtakoja asmens elgesio pasirinkimą bei motyvaciją, sureglamentuotos įstatymų leidėjo tampa teisės normomis.

Moralę sudaro „normatyvinės taisyklės“ (angl. *normative rules*), nustatančios ką žmogus turėtų daryti, ar nuo kokių veiksmų jis turėtų susilaikyti. Pagrindinis dėmesys skiriamas sąvokai „turėtų“, nes žmogus nėra priverstas laikytis moralinių nuostatų. Tuo tarpu teisė susideda iš „pozityvių taisyklių“ (angl. *positive rules*), kurios nustato teisinę pareigą atlikti arba susilaikyti nuo veiksmų atlikimo. Teisė apskritai reikalauja susilaikyti nuo blogo elgesio, palikdama laisvę imtis tokių veiksmų, kurie neuždrausti įstatymais.³⁹

Filosofijos doktrinoje sutariama, kad daugelis šiuolaikinių visuomenių yra pažeistos „nepasitikėjimo ligos“, kuri siejama su menku žmogaus gebėjimu valdyti riziką ir netikrumo jausmu. Pažymima, kad visuomenės sėkmės garantas – pasitikėjimas, kuris turi pasireikšti dviem lygmenimis: pirma, santykiuose tarp žmonių; antra, santykiuose tarp žmonių ir valdžios institucijų.⁴⁰

Taigi, moralės normos, kaip visuomenei priimtinos elgesio taisyklės orientuoja asmenis pasirinkti visuomenei reikšmingus, kilnius poelgius, susilaikyti nuo neteisėtų veiksmų. Tuo pačiu,

³⁷ Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.220.

³⁸ Law And Morality: www.ourcivilisation.com/cooray/lawmoral/index.htm; prisijungimo laikas: 2010-06-05.

³⁹ Law and Morality: http://sixthformlaw.info/01_modules/other_material/law_and_morality/06_law_and_morality.htm; prisijungimo laikas: 2010-06-05.

⁴⁰ Kutkauskienė J. Žalos pacientams kompensavimo ypatumai sveikatos teisėje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2010, P.23.

moralės nuostatos yra bendros visiems teisinės valstybės visuomenės žmonėms, neišskiriant jų socialinio statuso, tautybės, religijos, rasės ir pan. Teisė savo funkcijas gali atlikti tuomet, kai ji kartu atitinka ir visuomenėje paplitusias moralines nuostatas. Taigi, teisės normos papildo moralės normas ir jas sukonkretizuoja įstatymuose.

Situacijose kuomet susiduria du konkuruojantys poliai – asmeniniai įsitikinimai, vertybės bei teisė, sunku vertinti asmens veiksmų teisėtumą. Taip pat, yra sudėtinga nustatyti, kaip būtų pasielgęs protingas žmogus vienoje ar kitoje situacijoje, kadangi dažniausiai kiekvienas turime skirtingą supratimą, apie tai kas yra protinga. Todėl teismas vadovaujasi papildomais kriterijais, kurie padeda nustatyti teisėtumo ar neteisėtumo faktą kiekvienoje situacijoje vertinant pažeidėjo elgesį, tai jau anksčiau minėtasis moralumas, socialinis teisingumas, sąžiningumas, socialinis naudingumas. Taigi, protingo bei rūpestingo žmogaus elgesys neturi prieštarauti nei teisės, nei moralės normoms.

II. RŪPESTINGUMO PAREIGOS RIBŲ NUSTATYMO KRITERIJAI

Jau minėjome, jog galiojanti bendra pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, jog nekiltų žalos trečiajam asmeniui, yra abstrakti. Neaišku, nuo kokio elgesio asmuo turėtų susilaikyti, arba kokiu metu jis turėtų tiesiog pasirinkti kitą elgesio būdą, kuomet nežinome kur yra ta riba tarp rūpestingo ir neatidaus. Todėl svarbu išsiaiškinti, į ką žmogus turėtų atsižvelgti pasirinkdamas vienokį ar kitokį elgesio būdą. Reikia paminėti, jog nei Lietuvos teismai nei Lietuvos teisės doktrinos atstovai nėra pateikę detalesnio išaiškinimo, kaip turi būti nustatomos bendros rūpestingumo pareigos ribos. LAT ne kartą yra pabrėžęs, jog asmens elgesys, neatitinkantis normalių, paprastai reikalaujamų atidaus, atsargaus elgesio reikalavimų įvardijamas kaip rūpestingumo pareigos pažeidimas.⁴¹ Tačiau plačiau nėra išaiškinama, kokiais kriterijais turėtų būti remiamasi, nustatinėjant, ar protingas žmogus turėjo galimybę bei galėjo išvengti neigiamų padarinių. Todėl šiame skyriuje mes daugiausia aptarsime jau minėtų Europos valstybių teismų praktiką bei teisės doktriną, kadangi čia rūpestingumo pareigos ribų nustatymui skiriamas didelis dėmesys.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. vasario 23d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. J., M. Č., J. Č. v. VŠĮ Vilniaus miesto universitetinė ligoninė*, bylos Nr. 3K-3-59/2010.

2.1. Subjektyvusis ir objektyvusis metodai

Norint nustatyti ar asmens elgesys gali būti vertinamas kaip protingas, apdairus bei atsargus, teismai taiko subjektyvųjį arba objektyvųjį elgesio įvertinimo metodus. Pirmojo metodo taikymas ypatingas tuo, jog teismas vertina konkretaus žmogaus asmenybę - ar jam turėjo būti žinoma apie riziką, ar buvo galima jos tuo metu išvengti.⁴² Svarbūs tokie elementai kaip žmogaus asmeniniai sugebėjimai, charakterio ypatumai, įgimtos savybės. Tačiau subjektyviojo metodo taikymas teismui kelia praktinių problemų: teisėjui reikia iširti, kokie faktai buvo žinomi asmeniui ir kokios tuo metu buvo jo galimybės, kuomet jis sukėlė žalą. Vadinasi, nepatogumas taikant šį kriterijų kyla todėl, jog teismui, bandant nustatyti pažeidėjo elgesį, reikia jį sugražinti į buvusią situaciją arba pasitelkti ekspertus, kad jie tai padarytų.⁴³ Tačiau, kyla klausimas, ar įmanoma nustatyti, kokia tuo metu buvo asmens psichologinė būseną, jeigu jis pasirinko tokį elgesio modelį, ar jis suprato riziką, ar numatė gresiančią žalą. Taip pat yra manoma, jog subjektyvusis testas pernelyg pabrėžia pažeidėją bei jo laisvę veikti, kad kartais net sunku įvertinti nukentėjusiojo interesus.⁴⁴ Mūsų nuomone, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į įstatymo saugomas vertybes (pvz. gyvybę, sveikatą), o jų pažeidimas sukelia teisinę atsakomybę. Kiekvienam asmeniui įstatymas užtikrina veiksmų laisvę, tačiau ji nėra absoliuti, kadangi siekiama apsaugoti kitų asmenų teises bei teisėtus interesus. Būtent dėl šios priežasties ir galioja bendras įpareigojimas elgtis taip, jog savo veiksmais nepažeistum kitų asmenų įstatymo saugojamų teisių. Todėl veiksmų laisvė turi būti ribojama jeigu yra didelė tikimybė, jog gali kilti žala.

Reikia paminėti, jog subjektyvusis metodas turi dar ir kitą prasmę. Anot H. Morris⁴⁵ vertindami ar asmens elgesys buvo geras ar ne, visuomet sprendžiame pagal savo vidinį įsitikinimą ir savo susikurtus gero elgesio standartus. Tad jeigu sakome, jog asmuo „nesielgė taip, kaip turėjo geriausiai“, mes turime suprasti, jog ir tas asmuo turi savo vidinį įsitikinimą - kaip jis nustato gero ar blogo elgesio standartus. Todėl teisėje niekada nėra taikomas grynas (*angl. purely*) subjektyvumo kriterijus. Galime daryti išvadą, jog žmogaus veiksmai turi būti vertinami atsižvelgiant į visuomenės sukurtus gero, rūpestingo, atidaus asmens kriterijus, tuo tarpu asmeniniais įsitikinimais (koks elgesys yra geras, o koks ne) remtis negalime. Taigi, šia prasme subjektyvumo metodas yra sutapatinamas su asmenine vertintojo nuomone. Toks subjektyviojo metodo suvokimas mums kelia

⁴² Von Bar C. The Common European Law Of Torts. Volume two. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P.227.

⁴³ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 219.

⁴⁴ Ten pat, P.220.

⁴⁵ Morris H. Freedom and responsibility: readings in philosophy and law. Stanford, California: Stanford University Press, 1961, P.252.

abejonių. Nereikia pamiršti, kad kiekvienas asmuo yra individualus, turintis skirtingą požiūrį į jį supančią aplinką, skirtingus fizinius, protinius sugebėjimus, moralines vertybes, tad subjektyviojo metodo taikymas (suprantamas ta prasme kaip subjektyvus vertinimas) visų pirma kelia teisingumo klausimą. Todėl reikia paminėti, jog Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁴⁶ 6 str. 1d. įtvirtinta asmens teisė į teisminę gynybą. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Daktaras v. Lietuva*⁴⁷ nurodė, jog teismas turi būti subjektyviai nešališkas - nė vienas teismo narys neturi būti tendencingas ar turėti išankstinio nusistatymo. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra tam prieštaraujančių įrodymų. Antra, teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t.y. jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę (Sprendimo 30 punktas). Teismas pažymi, kad, vertinant objektyviusius aspektus, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie vis dėlto kelia abejonių dėl jų (teisėjų) nešališkumo (Sprendimo 32 punktas).⁴⁸ Vadinasi, jeigu kalbame apie subjektyvaus metodo taikymą ta prasme, kaip ją pateikia jau anksčiau minėtasis H. Morris, negalima subjektyviai vertinti asmens elgesio, antraip rūpestingumo pareigos standartas nebus teisingas ir neatspindės tikro protingo žmogaus etalono.

Tuo tarpu antrasis, objektyvus metodas (teorijoje dar vadinamas abstrakčiuoju) tiria, ką asmuo turėjo žinoti apie riziką ir ką jis turėjo padaryti, kad jos išvengtų. Anot O. Holmes⁴⁹, teisė nevertina daugybės žmonių skirtingų temperamentų, intelekto, išsilavinimo, kurie turi įtakos kiekvieno asmens skirtingiems veiksams. Tokia mokslininko pozicija mums kelia abejonių ypatingai tais atvejais, kuomet Vakarų Europos valstybių teismai sprendžia klausimą dėl atsakomybės taikymo nepilnamečiams. Kaip matysime vėliau, teismai vertina vaiko gebėjimą suvokti riziką, atsižvelgdami į jo išsivystymo lygį. Todėl galime teigti, jog išskirtiniais atvejais teisėjai atsižvelgia ir į subjektyvųjį elementą.

Tam, kad būtų galima įvertinti jo elgesį kiekvienoje konkrečioje situacijoje Prancūzijos teismai linkę priimti sprendimus remiantis abstrakčiuoju elgesio vertinimo kriterijumi. Manoma, jog žmogus būdamas rūpestingas bei protingas (pranc. *l'homme raisonnable et avisé, l'homme droite, le bon pere de famille*) nepažeis galiojančių teisės normų. Kiekvienas asmuo turi pareigą gerbti įstatymus bei jų laikytis, todėl teismui vertinant jo poelgį būtina atsižvelgti į visuomenėje egzistuojančio įprasto gero elgesio pavyzdį. Abstraktusis kriterijus taip pat padeda atlikti prevencinę

⁴⁶ Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2000m. spalio 10d. *Daktaras v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 42095/98.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Teismų praktikos taikant įstatymus dėl proceso atnaujinimo užbaigtose civilinėse bylose aktualūs klausimai 2007m. vasario 22d. Nr. 26.

⁴⁹ Holmes O. W. *The Common Law*. New York: Cosimo. Inc., 2009, P.108.

funkciją, skatina netaktišką, neprotingą, neišmanantį asmenį neužsiimti veiklomis, kurios yra aukščiau negu jo galimybių ribos.⁵⁰ Minėtam teiginiui galime pritarti, tačiau visuomet reikia vertinti konkrečią situaciją, ar objektyviojo kriterijaus taikymas nebus pernelyg griežtas tam asmeniui, kurio elgesys buvo neteisėtas, nes jis pažeidė rūpestingumo pareigą. Objektyvusis metodas negali būti taikomas absoliučiai visais atvejais, tai priklauso nuo teisinio santykio dalyvių.

Galime teigti, jog objektyvusis protingo žmogaus nustatymo kriterijus nedetalizuoja konkrečių asmens požymių, taigi teismui suteikiama galimybė jį palyginti su kitu vidutinio žmogumi, kuris būtų elgęsis esant tokiom pačiom aplinkybėm. Anot van Dam, tai jokiū būdu nereiškia, jog minėtas kriterijus užkerta kelią teismui atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes, kurios galbūt turėjo įtakos tokiam atsakovo elgesiui.⁵¹ Toks minėto mokslininko teiginys sukelia tam tikrų neaiškumų. Kadangi teismo vertinami konkretūs asmens sugebėjimai tam tikroje situacijoje, arba tam tikros aplinkybės, kurios turėjo didelės įtakos tokiam asmens poelgiui, bus ne kas kita, kaip subjektyvaus metodo taikymas. Tuo tarpu objektyviojo metodo taikymas remiasi analize – kaip konkrečioje situacijoje būtų pasielgęs protingas, rūpestingas asmuo. Remiantis PETL rengėjų išaiškinimu⁵², protingas žmogus neturi būti suprantamas visiškai abstrakčiai kaip vidutinis šalies pilietis ar statistiškai apibūdinamas kaip tyli visuomenės dauguma. Rūpestingo asmens standartas gali būti pritaikomas ne konkrečiam asmeniui, kuris laikomas atsakingu už kilusią žalą, tačiau tai visuomenės daliai, kurią jis atstovauja.

Prancūzijos teisės doktrinoje galima rasti nemažai mokslininkų darbų apie tai, kaip teismui reikėtų vertinti pažeidėjo elgesį konkrečiomis aplinkybėmis atsižvelgiant į jo fizines savybes - amžių, lytį, sveikatą, psichologines savybes, įgytą išsilavinimą, sumanumą, emocinį stabilumą, kultūros lygį, užimamą socialinę padėtį. Todėl Prancūzijos teisė išskiria išorines bei vidines aplinkybes, įtakojančias asmens elgesį. Išorinės aplinkybės susijusios su aplinkoje vykstančiais veiksmais, laiku bei vieta, kurioje asmuo veikė. Šiai grupei taip pat priskiriamas ir profesinės pareigos atlikimas. Tuo tarpu vidinės aplinkybės priklauso nuo asmens savybių, kurio poelgis yra vertinamas, tokių kaip amžius, išsilavinimas ir kt. Pastebėtina, kad abstraktus pažeidėjo elgesys nustatomas remiantis išorinių aplinkybių visumos analize.⁵³ Tačiau kai į vertinimą įtraukiamos vidinės aplinkybės jis tampa labiau konkretus. Analizuojant Prancūzijos teismų praktiką šiuo

⁵⁰ Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, P. 307.

⁵¹ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.221.

⁵² European Group of Tort Law Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Wien, New York: Springer-Verlag, 2005, P.76.

⁵³ Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, P. 308-309.

klausimu⁵⁴ pastebėtina, kad konkrečios vidinės aplinkybės (konkrečiau fiziniai asmens sugebėjimai) užima ne tokią svarbią vietą lyginant jas su išorinėmis aplinkybėmis, kurios nulemia atsargumo bei rūpestingumo reikalavimo laipsnį asmeniui. Tuo tarpu kitų aplinkybių, tokių kaip trūkumas fizinių - psichologinių savybių ar asmens charakteristikos, yra nepaisoma. Todėl mums kyla klausimas, ar visais atvejais teisinga jog teismas neatsižvelgia į konkretaus žmogaus sugebėjimų galimybes, vertindamas jo elgesį pagal protingo, apdairaus toje situacijoje elgesio standartą. Įsivaizduokime situaciją, jog asmuo, visiškai nemato dešine akimi bei turi klausos sutrikimų ir nešdamas indą su karštu vandeniu, nepastebi šalia einančio asmens ir pastarąjį nupliko. Ar teismas, vertindamas šią situaciją, spęs kaip turėjo rūpestingai elgtis protingas žmogus, savo rankose turėdamas kitiems pavojingą daiktą? Tačiau jeigu nukentėjęs asmuo buvo kaip tik toje pusėje, kuri negalėjo būti matoma. Taigi, ar protinga būtų reikalauti iš žalą sukėlusio asmens tokio pat atidaus ir rūpestingo elgesio kaip ir iš visiškai sveiko žmogaus? Reikia manyti, jog šiuo atveju teismui priimant sprendimą yra būtina atsižvelgti į žmogaus turimas fizines galimybes, kurios leistų jam išvengti rizikos. Tokios pat pozicijos laikosi ir H. Rogers,⁵⁵ teigdamas, jog turi būti mažiau reikalaujama iš ligoto asmens negu iš visiškai sveiko, pažeidimą padaręs asmuo turėtų būti nekaltas, kol nebus įrodyta, kad jis turėjo ir protingai atsižvelgiant į asmeninius sugebėjimus, galėjo padaryti daugiau.

Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 276 str. 1d. pateikiamas nerūpestingumo (vok. *Fahrlässigkeit*) apibrėžimas – asmuo, kuris nesilaiko atitinkamo visuomenėje reikalaujamo pareigos lygio, elgiasi nerūpestingai.⁵⁶ Aptariamoje valstybėje kaip ir Prancūzijos teisėje, asmens elgesys dažniausiai vertinamas remiantis objektyviuoju kriterijumi (vok. *objektiverter Fahrlässigkeit*). Vokietijos teismai stengiasi atsakyti į klausimą – ko vidutiniškai gali būti reikalaujama iš asmens, priklausančio tam tikrai socialinei grupei, nepaisant jo asmeninių savybių – individualių sugebėjimų, žinių bei patirties, jeigu į jo vietą tokiomis pačiomis aplinkybėmis būtų „pastatomas“ kitas asmuo.⁵⁷ Galime teigti, jog objektyviojo standarto įvertinimas reikalauja ištyrimo ar asmens veikimas - neveikimas buvo įtakojami jo nerūpestingumo. Tik tuomet tampa aišku ar toks rūpestingumo pareigos laipsnis, kurio reikalaujama konkrečiomis aplinkybėmis, yra iš tikrųjų pagrįstas. Turime pastebėti, jog Vokietijos teisėje į pastarąją sąvoką patenka vidutiniškas, drausmingas, sąžiningas, sumanus žmogus, priklausantis tam tikrai socialinei grupei. Reikia paminėti, jog subjektyvusis

⁵⁴ Cass. civ. 2e, 14 june 1972, *Cooperative agricole de Limours v. Volinetz*; Cass. civ. 1re, 7 october 1998, *C. v. Clinique du Parc*; Cass. Civ. 2e, 15 december 1965, *Buguel v. Morin*; Cass. civ. 2e, 4 may 1977, *Cie d'assur La Fonciere C.P. v. Pequigney*; Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, P. 308-333.

⁵⁵ Rogers W. V. H. Winfield & Jolowicz on tort. London: Sweet & Maxwell, 2006, P.243.

⁵⁶ German civil code: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/; prisijungimo laikas 2010- 06- 15.

⁵⁷ Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, P. 314.

metodas taikomas išimtiniais atvejais: dėl nepilnamečių bei asmenų, turinčių sveikatos problemų, veiksmų neteisėtumui nustatyti.

Tuo tarpu Anglijoje taip pat taikomas objektyvusis metodas, lyginantis pažeidėjo bei protingo žmogaus (angl. *reasonable man*) elgesį. Objektyvusis metodas padeda nustatyti tokį rūpestingumo standartą, kurį turi prisiimti protingas, atsargus žmogus. Šis asmuo yra atidus tyrinédamas galimo pavojaus kilimą bei veikia taip apdairiai, jog išvengtų žalos kilimo rizikos kitiems asmenims.⁵⁸ Pastebėtina, jog šio metodo esmė - nuasmenintas testas, nepriklausantis nuo kokių nors asmens ypatumų, padedantis nustatyti protingą asmenį toje konkrečioje situacijoje. Remiantis C. Turner, vieni asmenys yra pernelyg baikštūs ir kiekviename žingsnyje įsivaizduoja, jog yra apsupti liūtų, tuo tarpu kiti, nesugeba numatyti arba visiškai nepaiso net ir akivaizdžiausių pavojų. Protingas žmogus nepriklauso nei vienai nei kitai žmonių kategorijai.⁵⁹ Objektyvusis metodas aiškiai atskleidžia, jog deliktinė teisė skirta ne apkaltinti ar nubausti asmenį, dėl jo nerūpestingo elgesio, tačiau ji skirta apsaugoti žmonių pagrįstus saugumo lūkesčius.⁶⁰ Todėl galime teigti, jog nei vienas nėra apsaugotas nuo savo paties klaidų, nerūpestingų poelgių, sukeliančių neigiamas pasekmes aplinkiniams. Todėl nėra tikslo objektyvųjų elgesio vertinimo metodą vadinti pernelyg abstrakčiu, ar griežtu. Moderni šių dienų visuomenė reikalauja, jog žmonės laikytųsi atitinkamų, visiems priimtinių elgesio standartų. Jeigu kuris nors asmuo nesugeba jiems paklusti, vadinasi, jam kyla pareiga atsakyti už tokio elgesio sukeltas pasekmes. Bet kuriuo atveju, kuomet gali būti pažeisti svarbiausi, didžiausią vertę žmogui turintys interesai: pvz. gyvybė, kūno neliečiamumas, manome, jog asmeniui bus keliami aukštesnio laipsnio rūpestingumo pareigos reikalavimai. Šį teiginį patvirtina ir PETL 2:102 1str., kuriame sakoma, jog saugomo intereso apimtis priklauso nuo jo pobūdžio: kuo aukštesnė vertybė, kuo ji akivaizdesnė, tuo didesnė ir jos apsauga.⁶¹

Lietuvos teismai taiko objektyvaus žmogaus elgesio nustatymo metodą. Pirmiausia žiūrima, ar asmens veiksmai gali būti pripažinti sąžiningais, atsižvelgiant tik į objektyvias faktines bylos aplinkybes, atsiribojant nuo subjektyvių asmens vertinimų bei jo savybių.⁶² Turime pastebėti, jog Lietuvos teismai naudoja minėtą metodą sprendami klausimą būtent dėl deliktinės civilinės

⁵⁸ Barry P. *Personal injury Law: liability, compensation and procedure*. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P. 118.

⁵⁹ Turner C., Hodge S. *Unlocking Torts*. London: Hodder Arnold. 2007, P.91.

⁶⁰ Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.221.

⁶¹ European Group of Tort Law *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien, New York: Springer-Verlag, 2005, P. 29.

⁶² Lietuvos Aukščiausias Teismas 2000m. rugsėjo 18d. nutartis, c.b. *J. Cernijenko v. V. Remeikienė*, bylos Nr. 3K-3-827/2000.

atsakomybės taikymo asmeniui, pažeidusiam rūpestingumo pareigą dirbant savo profesinį darbą. Tačiau šiose bylose be minėto objektyvaus metodo, taikomas ir subjektyvusis, kai sprendžiamas klausimas ar asmuo tikrai negalėjo ir neturėjo galimybių pasielgti kitaip atsižvelgiant į jo asmenines savybes, pvz. turimas žinias, einamas pareigas.⁶³ Bylose, kuomet sprendžiamas klausimas dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo paprasto asmens, neatliekančio jokių profesinių paslaugų, dažniausiai pabrėžiama, jog teismas atsižvelgia į įprastinio, atidaus žmogaus elgesio standartą - minėtąjį *bonus pater familias*.⁶⁴ Vadinasi, taikomas tik objektyvusis metodas ir tokio žmogaus asmeninės savybės, jo galimybės nevertinamos. Taigi, teismai išskiria šiuos du subjektus ir jiems taiko skirtingus elgesio įvertinimo metodus. Tokia Lietuvos teismų pozicija kvestionuotina ypačingai tai atvejais, kuomet rūpestingumo pareigą pažeidžia asmuo, turintis sveikatos sutrikimų pvz. fizinę negalią, arba senas žmogus. Manome, jog objektyviojo metodo taikymas šiuo atveju bus pernelyg griežtas, jeigu teismas neatsižvelgs į jų asmenines savybes, kurios turėjo didžiulės įtakos jų elgesiui. Darome išvadą, jog nėra jokio vieningo atidaus, rūpestingo, protingo žmogaus apibrėžimo, kiekvieną kartą teismui iškyla pareiga sprendžiant konkrečios bylos aplinkybes nustatyti tą *bonus pater familias* asmenį. Tačiau priklausomai nuo situacijos, Lietuvos teismams reikėtų derinti tiek subjektyvųjų, tiek objektyvųjų metodus visais atvejais, kad minėtas atidaus ir protingo žmogaus standartas būtų nustatytas tiksliai. Kadangi vien tik subjektyviojo metodo taikymas (pvz. asmens amžius, protinė ar fizinė negalia) pernelyg pabrėžtų asmens savybes, todėl neleistų nustatyti atidaus protingo žmogaus standarto toje situacijoje, tuo tarpu, vien tik objektyvaus metodo naudojimas minėtą rūpestingo žmogaus standartą pernelyg nutolintų nuo konkrečių aplinkybių. Bet kuriuo atveju, prieš atlikdamas kiekvieną veiksmą žmogus turėtų pagalvoti, kokias pasekmes jo elgesys sukels aplinkiniams, kokie bus teisiniai padariniai. Taigi, visų pirma jis turi įvertinti asmenines galimybes ir tik tada pasirinkti vienokį ar kitokį elgesį.

2.2. Paties asmens rizikos suvokimas ir vertinimas

Aptariamų užsienio valstybių teisės teorijoje yra sukurtas protingo žmogaus nerūpestingumo testas, kuris išskiria du pagrindinius dalykus - žmogaus elgesį bei jo galimybes.⁶⁵ Svarbiausia reikia nustatyti ar asmuo veikė kaip sumanus ir rūpestingas žmogus būtų veikęs tomis pačiomis aplinkybėmis (vertinamas jo atsargumas) bei ar jo žinios ir turimi įgūdžiai buvo kaip

⁶³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. balandžio 16d. nutartis, c.b. *UAB „VSA Vilnius“ v. antstolis G. P.*, bylos Nr. 3K-3-119/2010. (plačiau apie tai žr. 3.3 skyriuje)

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. lapkričio 28d. nutartis, c.b. *„Zurich Versicherung AG“ v. S. M.*, bylos Nr. 3K-3-580/2008.

⁶⁵ Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 195.

protingo žmogaus. Atsižvelgiant į atsargų elgesį, visuotinai priimtina, kad reikalaujamo laipsnio atidus elgesys turi būti nustatytas kaip pusiausvyra tarp rūpestingumo pareigos ir tikėtinos rizikos: „Kuomet padidėja pavojus, turi didėti ir atsargumas“⁶⁶. Vadinasi, rizikos laipsnį lemia tikimybė, jog žala gali kilti bei būsimų nuostolių dydis, jų svarba.

Žmogus, veikdamas tam tikrose situacijose turi suvokti savo veiksmų pavojingumo bei rizikingumo pobūdį, galimas pasekmes. Pavyzdžiui, asmuo turi numatyti galimą pavojų bei didelę jo atsiradimo riziką, jeigu paliks neuždengtą šulinio dangtį žemėje, nors netoliese nuolat bėgioja vaikai, nes kažkuris iš jų gali nepastebėti ir sunkiai susižeisti. Kiekvieno žmogaus veiksmai gali būti tam tikra prasme rizikingi, tačiau kartais ši rizika yra labai maža, kad protingas asmuo jos turėtų bandyti išvengti, kartais ji akivaizdi ir didelė, viskas priklauso nuo konkrečios situacijos.

Didžiojoje Britanijoje byloje *Bolton v. Stone*⁶⁷ teismas pažymėjo, jog protingas žmogus gali numatyti daugybę rizikų, tačiau tokio asmens gyvenimas taptų neįmanomas, jeigu jis bandytų imtis priemonių norėdamas išvengti kiekvienos rizikos, kurią jis tik gali numatyti. Manome, jog atidus, sumanus asmuo turi imtis tų atsargumo priemonių, mažinančių jo veikos rizikingumą, jeigu tai yra protingai tikėtina, jog gali kilti žala. Modernioje šių laikų visuomenėje net ir labai atsargus žmogus negali išvengti visiškos rizikos, tačiau jam kyla pareiga vengti tokios rizikos, kurios atsiradimas yra realus.

Teisės doktrinoje egzistuoja nuomonė, jog tokie terminai kaip: „gebėjimas numatyti“ arba „artimumas“ yra tokie neaiškūs bei neapibrėžti, jog atsiranda galimybė jų interpretacijų atsiradimui. Tuo pačiu teismui paliekama visiška veikimo laisvė bandant nustatyti rūpestingumo pareigos laipsnį⁶⁸. Artimumas (angl. *proximity*) yra tinkama definicija norint apibrėžti ryšį tarp dviejų šalių. Remiantis J. Muir, norint nustatyti ar buvo rūpestingumo pareiga, reikia atsižvelgti į santykį tarp įtariamo pažeidėjo ir nukentėjusio asmens, ar jis buvo pakankamai artimas. Santykio dalyvių

⁶⁶ Civil case: Denning LJ in *Lloyds Bank Ltd v. Railway executive* [1952] All ER 1248:

<http://indiankanoon.org/doc/1894476>; prisijungimo laikas 2010-10-17.

⁶⁷ House of Lords, 10 May 1951, *Bolton v. Stone* [1951] A.C. 850:

<http://international.westlaw.com/result/default>; prisijungimo laikas 2010-10-07. Teismas šioje byloje sprendė klausimą dėl civilinės atsakomybės kilimo ir žalos atlyginimo, ar buvo protinga iš atsakovo reikalauti numatyti riziką, jog jo numuštas kriketo kamuoliukas iš žaidimo aikštelės nuskries 91 metrą ir sužeis šalia savo namo stovinčią ieškovę.

Teismas atkreipė dėmesį į tai, jog toks įvykis per visą šio kriketo klubo gyvavimo istoriją buvo nutikęs vos 6 kartus per 30 metų, todėl teismas pasisakė, jog atsakovas protingai negalėjo numatyti tokios menkos rizikos galimybės, jog kamuoliukas gali taip toli nuskrieti ir sužeisti ieškovę. Vėlesnėje Didžiosios Britanijos teismų praktikoje pvz. byloje *Miller v. Jackson* [1977] 3 W.L.R. 20: <http://international.westlaw.com/result/default>; prisijungimo laikas 2010-10-07.

Remiantis faktinėmis šios bylos aplinkybėmis, kriketo kamuoliukas išskriedavo iš aptvertos žaidimo aikštelės vidutiniškai 36 kartus per 20 savaitių, todėl atsakovas buvo pripažintas kaltu dėl ieškovės sužeidimo, kadangi rizika, jog kamuoliukas gali išskrieti iš aikštelės ribų ir sužeisti asmenį buvo akivaizdi ir realiai numatoma.

⁶⁸ Van Bar C. *The limits of Liability: keeping the floodgates shut*. Hague.London.Boston: Kluwer Law International, 1996, P.4.

artimumas, tam tikra prasme atspindi ir pasitikėjimą vienas kitu.⁶⁹ Tuo pačiu jis suponuoja jog asmenys tarpusavyje turi pareigą įvertinti jiems keliamus sąžiningumo reikalavimus bei atsižvelgti į protingumą.⁷⁰ Kiek kitaip santykio dalyvių artimumas yra aiškinamas PETL rengėjų, anot jų, net ir tuo atveju, jeigu šalių nesieja sutartiniai santykiai, tam tikro veiksmo atlikimas duoda pagrindą manyti, jog tie du asmenys yra susiję tarpusavyje. Pvz. nepanašu, jog būtų artimas ryšys tarp autoriaus, kuris išspausdinto straipsnį, pateikdamas bendrą informaciją, ir jo skaitytojo. Tačiau ryšys tarp minėtų asmenų bus akivaizdus, jeigu autorius išleis tam tikrą leidinį, kuriame bus pateikiamos aiškios tam tikro daikto instrukcijos, kurios skaitytojui bus pagrindinis informacijos šaltinis, nurodantis kaip jį naudoti.⁷¹ Šią mintį galime iliustruoti pavyzdžiu: knyga apie augalus skaitytojui pateiks bendro pobūdžio informaciją, tačiau leidinys - žinynas apie grybus bei kaip atskirti nuodingus nuo valgomų - kokie išskirtiniai jų požymiai, suteiks besidominčiam asmeniui vertingų žinių, kurias jis pritaikys praktikoje. Todėl autorius atsakingas už tikslią bei teisingai pateiktą tokio leidinio informaciją, priešingu atveju - skaitytojas gali tapti klaidingos informacijos auka. Taigi, santykio dalyviai neturi būti pernelyg nutolę vienas nuo kito, tuomet ir rūpestingumo pareiga taps lengviau nustatoma.

Manome, jog kiekvienas protingas žmogus yra įpareigotas suprasti savo veiksmų pasekmes. Todėl visi asmenys turi pareigą veikti ar neatlikti tam tikrų veiksmų, taip susilaikydami nuo pavojaus, už kurį jie gali būti atsakingi. Iš esmės, visuomet turi būti užduodamas klausimas, ar buvo pavojus nukentėjusiam asmeniui, kaip protingai numanomas rezultatas šią riziką sukėlusiam asmeniui. Jeigu į šį klausimą atsakymas teigiamas - tikėtina, jog tokiam asmeniui buvo kilusi rūpestingumo pareiga ir jis jos nevykdė arba vykdė netinkamai.⁷²

Rūpestingam bei protingam žmogui kyla pareiga perspėti bei informuoti kitą asmenį dėl galimo pavojaus kilimo. Tačiau kyla klausimas, ar visais atvejais tai padaryti yra būtina, ar praktiškai tai yra įmanoma ir kokį tai turės teigiamą poveikį? C. van Dam teigia⁷³, jog nėra pareigos įspėti kitą, kada jis pagrįstai mano, jog potencialus nukentėjusysis žino apie galimą riziką, ją supranta ir yra pajėgus pasielgti atitinkamai. Kalbama apie visiems jau senai žinomus faktus,

⁶⁹ Muir Watt J., *Estate Gazzete: Law Reports. Volume Two*. Avon: The Bath Press, 1989, P.186.

⁷⁰ Markesinis B., Deakin S. *Markesinis and Deakin's tort law*. New York: Oxford University Press, 2008, P.130.

⁷¹ European Group of Tort Law *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien, New York: Springer-Verlag, 2005, P.32.

⁷² Walston- DunHam B., *Medical malpractic: Law and Litigation*. New York: Thomson/Delmar Learning, 2006, P.133.

⁷³ Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.203.

pavyzdžiui, jog verdančiu vandeniu galima nusiplikyti⁷⁴, užlipus ant ledo galima paslysti ir susižaloti arba rūkymas kenkia sveikatai⁷⁵ ir pan. Darome išvadą, jog pareiga informuoti kyla tuomet, kai rizikos kilimo grėsmė yra niekam nežinoma arba aplinkiniai yra nepakankamai apie ją informuoti. Tuomet aprūpinimas tinkama informacija gali sumažinti rizikos atsiradimą. Asmens išpėjimas apie galimą pavojų, jį sudrausmins, atkreips dėmesį jog reikia būti atsargiu. Perspėjanti informacija turės prevencinį pobūdį tuo atveju, jeigu ji bus aiški, suprantama savo turiniu, nurodys galimus padarinius, kurie gali kilti nesilaikant saugumo reikalavimų. Egzistuoja keli informacijos pateikimo apie tikėtiną riziką būdai: pvz. aprūpinimas garsine, vaizdine medžiaga. Kiekviena kartą, atsižvelgiant kokio turinio perspėjimas yra pateikiamas ir kokiai visuomenės daliai jis yra skiriamas, galime spręsti apie jo efektyvumą. Tarkime, mažamečiams informacija apie galimą pavojų bus priimtinesnė ir suprantamesnė jeigu ji bus pateikta aiškiais, išpėjamaisiais ženklais, negu grėsmę aprašančiu tekstu. Anot Lord Hoffman,⁷⁶ taip pat svarbu, kad informacija apie galimą riziką būtų pateikta laiku. Su šia mintimi galime sutikti, kadangi perspėjančios informacijos pateikimas laiku, gali asmenį paskatinti pasirinkti kitą elgesio būdą, arba atsakingiau, atidžiau tęsti jau pradėtus savo veiksmus.

Norint pripažinti jog asmuo savo elgesiu pažeidė rūpestingumo pareigą, reikia nustatyti ar jo asmeniniai sugebėjimai neatitiko reikalaujamo protingumo, atidumo standarto. Asmeniniai žmogaus sugebėjimai susideda iš dviejų elementų: žinių bei gabumų.⁷⁷ Jau anksčiau minėta, jog asmens veiksmai yra žemiau negu keliamo rūpestingumo standartas, jeigu jis supranta savo veiksmų riziką, arba ją turėjo suprasti, taip pat jeigu jis gali išvengti neigiamų padarinių kilimo arba turėjo tą padaryti.⁷⁸ Taigi, asmuo nebus laikomas kaltu ir atsakingu už kilusią žalą, jeigu nei vienas žemėje nežinojo apie tokią galimą riziką arba būtų galėjęs jos išvengti.⁷⁹ Galime daryti išvadą, jog svarbu nustatyti, ką protingas asmuo turėjo žinoti apie galimą riziką bei kokius sugebėjimus jis turėjo turėti,

⁷⁴ (Autorės pabraukta) Tačiau visuomet reikia atsižvelgti į konkrečios bylos aplinkybes ir tik tuomet vertinti ar asmuo nepažeidė savo pareigos elgtis rūpestingai neinformuodamas kito. Tarkime galima situacija, kada nebuvo informacinio pavojaus ženklo, jog iš šio vandens čiaupo teka tik labai karštas vanduo, nudegino rankas asmeniui, kuris norėjo jas nusiplauti. Žinoma, protingas žmogus supranta, jog užtiškus verdančiam vandeniui ant kūno, jis nusidėgins, tačiau jis nežinojo ir negalėjo to numatyti, jog iš čiaupo teka būtent tokios temperatūros vanduo. Taigi, tokioje byloje šiuo atveju informacijos nepateikimas negalėtų eliminuoti atsakovo kaltės, kuri pasireiškė rūpestingumo pareigos nevykdymu.

⁷⁵ (Autorės pabraukta) Pateikta C. van Dam pavyzdys kelia tam tikrų abejonių. Lietuvoje kaip ir daugumoje kitų pasaulio šalių, stengiamasi atkreipti visuomenės dėmesį į rūkymo sukeliama neigiamą poveikį žmogaus organizmui, todėl mūsų šalyje įstatymai numato gamintojui pareigą informuoti apie daromą žalą. Remiantis Lietuvos Respublikos Tabako kontrolės įstatymo 3 str. nuostatomis, jog yra draudžiama tabako gaminių reklama bei jų įsigijimo ir vartojimo skatinimas. 8 str. pateikia reikalavimą dėl išpėjamųjų užrašų būtinumo nurodant kenksmingą poveikį sveikatai. Lietuvos Respublikos Tabako kontrolės įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr.11-281.

⁷⁶ Steele J. Tort law- Text, Cases and Materials. New York: Oxford University Press Inc, 2007, P.227.

⁷⁷ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.214.

⁷⁸ McBride N. J., Bagshaw R. Tort law. Harlow: Pearson. Longman, 2005, P.216.

⁷⁹ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.215.

jog jos išvengtų. Tačiau asmuo bus pripažintas kaltu dėl savo nerūpestingumo tuo atveju, jeigu tik asmeniškai jis nežinojo apie tikėtiną riziką ir jos neišvengė.

Dažniausiai žmogaus turimos žinios yra susiję su faktais, jog tam tikras elgesys gali sukelti žalą pvz. sveikatai ar turtui. Byloje *Bourhill v. Young*⁸⁰ teismas paminėjo, jog nerūpestingumo istorija - tai pasakojimas apie netikėtumus. Knygos yra pilnos neįprastų įvykių, keistų sutapimų ir nenuspėjamų atvejų. Todėl iš protingo asmens nėra reikalaujama, jog jis žinotų tai, kas praktiškai sunkiai numanoma ar labai mažai tikėtina. Kuomet kalbame apie žmogaus turimas žinias (kaip reiktų elgtis tam tikrose situacijose), galime pastebėti, kad jos yra įgytos ne tik iš teisės akte nurodytų taisyklių, kurios reikalauja tam tikro elgesio, tačiau taip pat ir iš nerašytų šaltinių, kitaip tariant, iš susiformavusios visuomenės praktikos. Tačiau visos saugumo taisyklės paprastai siekia sumažinti pavojaus riziką arba neleisti jai atsirasti, kuomet tai kelia grėsmę kitų asmenų teisėms ar teisėtiems interesams. Vokietijos Aukščiausiasis teismas (toliau BGH) sprendė klausimą: kas turėtų būti žinoma žalą padariusiam asmeniui. Remiantis bylos aplinkybėmis⁸¹, nėščia moteris buvo sužalota eismo įvykio metu. Kada jai gimė kūdikis, buvo nustatyta jog jam tuo metu buvo sutrenktos smegenys. Teismas nusprendė, jog iš vairuotojo nebuvo galima reikalauti jog jis žinotų, kad sukels žalą ne tik moteriai bet ir jos vaikui. Teismo vertinimu, pakanka jog žmogus bus laikomas atsakingu už kilusią žalą, jeigu jis, būdamas protingas, turėjo suprasti jog kyla reali grėsmė atsirasti žalai. Todėl iš tokio asmens nereikalaujama, jog jis numatytų, kokia konkreči žala gali kilti ar kokia bus jos forma. Šis teismo sprendimas tik patvirtina, jog visų svarbiausia, kad asmuo numatytų galimą riziką, nerealų, jog jis galės įvertinti, kokią konkrečią žalą jo veiksmai gali sukelti ir kokio ji bus dydžio. Tačiau visiškai pakanka, jog asmuo žinotų patį faktą, jog rizika yra pakankamai akivaizdi, todėl reiktų atsisakyti savo veiksmų.

Atsižvelgiant į tai, kas jau buvo pasakyta, galime teigti, jog rūpestingumo pareigą padeda nustatyti konkretūs vertinimo kriterijai. Ar asmuo suvokė tikėtiną riziką, ar ji buvo reali bei protingai numanoma, ar buvo laikytasi informavimo pareigos, kuri padėtų šią riziką sumažinti ar apskritai jos išvengti. Minėti metodai, taikomi leidžia nustatyti protingo, apdairaus, atsargaus asmens elgesio kriterijus, kurių reikalauja moderni šiuolaikinė visuomenė.

⁸⁰House of Lords, 5 August 1943, *Bourhill v. Young* [1943] A.C. 92.: http://en.wikipedia.org/wiki/Bourhill_v_Young; prisijungimo laikas 2010-11-05. Teismas sprendė klausimą dėl žalos atlyginimo ieškovei. Susidūrus automobiliui bei motociklininkui, kuris pažeidė kelių eismo taisykles ir buvo mirtinai sužalotas. Ieškovė išgirdo transporto priemonių susidūrimą, išlipo iš važiuojančio tramvajaus ir nuskubėjo į įvykio vietą, tuo metu ji buvo aštuntą mėnesį nėščia. Moteris pamatė nelaimės vietą ir joje mirtinai sužalotą motociklininką. Savo ieškinyje ji nurodė jog dėl patirto nervinio sukrėtimo jai gimė negyvas kūdikis, todėl ji prašo atlyginti neturtinę žalą. Teismas pasisakė, jog nebuvo tokio artimo ryšio tarp motociklininko ir ieškovės veiksmų, todėl nekilo ir rūpestingumo pareiga.

⁸¹ BGH 11 January 1972, BGHZ 58,48, 56= NJW 1972, 1126=JZ 1972, 363 Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 216.

2.3. Atsargumo priemonių laikymasis

Kad būtų sumažintas rizikingas veiksmų pobūdis, žmogus turi imtis protingų atsargumo priemonių. Tik nerūpestingas, neapdairus asmuo vienoje savo rankoje laiko dinamitą, o kitoje degantį deglą, taigi svarbiausia - jog atsargumo priemonės turi būti proporcingos rizikai.⁸² Jos reikalauja iš asmens ne tik papildomo laiko, pastangų, tačiau kartais ir piniginių sąnaudų. Jeigu įmanoma riziką sumažinti minimaliomis išlaidomis, žmogus bus vertinamas kaip nerūpestingas ir neatidus, jeigu turėdamas tokias galimybes jis nesiėmė būtinų priemonių. Tačiau jeigu didelės išlaidos labai nedaug sumažins riziką, tokiu atveju jos nebūtinės⁸³. L. Hand pateikė formulę, pagal kurią būtų galima nustatyti ar kyla atsakomybė asmeniui, dėl jo rūpestingumo pareigos pažeidimo tuo atveju, kai jis pasireiškia nesugebėjimu protingai numatyti rizikos. Taigi, atsakomybė kyla tuomet, jeigu žala ir jos atsiradimo tikimybė (rizika) yra didesnė negu atsargumo priemonės, kurių ėmėsi žmogus. Vadinasi, jis nebuvo pakankamai protingas bei atidus, jog numatytų, kad jo atsargumo priemonių nepakanka rizikai sumažinti.⁸⁴ Su minėta atsakomybės nustatymo formule verta sutikti ir ją nesunkiai galime iliustruoti pavyzdžiu - tarkime žmogaus kieme augo trys tuo pat metu pasodinti medžiai. Dėl savo amžiaus jie supuvo, tačiau šeimininkas jų nenuvijė net ir tada kai iš pradžių vienas medis nukrito ant kaimynų automobilių, o už kelių dienų nuvirto du likusieji ir sulaužė kaimynų tvorą. Kilusi žala dabar kur kas didesnė, negu būtų kainavę tuos medžius nupjauti. Taigi, protingas žmogus turėjo galimybę numatyti, jog gali kilti žala ir privalėjo imtis priemonių, jog jos būtų išvengta. Vadinasi, jeigu asmens veiksmai, kuriais jis stengėsi išvengti galimų neigiamų padarinių kilimo, yra didesni arba lygūs žalai bei jos atsiradimo tikimybei, tokiu atveju asmuo veikė rūpestingai bei atidžiai kaip būtų toje pačioje situacijoje pasielgęs protingas žmogus.

Atsargumo priemonės, kurių turi imtis asmuo, gali būti skirstomos į ilgalaikes priemones ir vienkartinės. Vokietijos Aukščiausiasis teismas sprendė klausimą dėl ledo ritulio žaidimo organizatorių žalos atlyginimo ieškovei, kuri nukentėjo stebėdama arenoje vykusi žaidimą, kurio metu ledo ritulys sužalojo jai veidą. Teismo nuomone, žaidimo organizatoriai nesiėmė pakankamų atsargumo priemonių, kad būtų sumažinta žiūrovų sužalojimų tikimybė. Išlaidos, kurias būtų patyręs atsakovas 67 tūkst. eurų, įrengęs papildomą apsauginę sienelę nebūtų buvusi pernelyg didelė finansinė našta.⁸⁵ Vadinasi, Vokietijos teismas sprenddamas šią bylą naudojo jau minėtą L. Hand

⁸² Rogers W. V. H. Winfield & Jolowicz on tort. London: Sweet & Maxwell, 2006, P.244.

⁸³ Jones M. A. Textbook on Torts. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P.199.

⁸⁴ 2nd Circuit Court of Appeals, *United States v. Carroll Towing Co.* [1947] 159 F.2d 169.

http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_v._Carroll_Towing_Co.; prisijungimo laikas 2010 -10 -07.

⁸⁵ BGH 29 November 1983, NJW 1984, 801. Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 213.

formulę. Vertinant pateiktą bylą, galima teigti, jog asmeniui kyla pareiga numatyti tikėtiną riziką, imtis visų protingų atsargumo priemonių, kad būtų galima išvengti neigiamų padarinių kilimo. Vienkartinių atsargumo priemonių įsigijimo išlaidos yra lyginamos su galimu rizikos dydžiu. Jeigu žalos atsiradimo rizika yra pakankamai didelė ir protingai pagrįsta, vadinasi, apsaugos priemonės, skirtos tai rizikai sumažinti, turi būti jai adekvačios. Pavyzdžiui, jeigu beisbolo kamuoliukas dažnai išlekia iš aikštės ribų, nes įrengti apsauginiai barjerai nepakankamai efektyviai sulaiko kamuoliuką, todėl padaroma žala aplinkiniams namams bei jų gyventojams. Tačiau sąnaudos jiems įrengti yra palyginti nedidelės palyginti su dažnai kylančia žala ir jos mastu. Vadinasi, didelė rizika bei neigiamų padarinių atsiradimo grėsmė „nusveria“ atsargumo priemonių būtinumą ir jų efektyvumą, todėl asmuo, kuris nebuvo rūpestingas ir atidus, jog tai numatyta, privalo atlyginti kilusią žalą.

Tuo tarpu ilgalaikės priemonės reikalauja kur kas daugiau laiko, finansinių išlaidų bei asmens pastangų. Tai gali būti susiję su žmogaus veikla, kurią jis atlieka tyrinėdamas, kontroliuodamas ar prižiūrėdamas tam tikrus dalykus. Kuo dažniau toks asmuo atliks panašaus pobūdžio veiksmus, tikėtina jog tuo labiau sumažės neigiamų padarinių kilimo rizika aplinkiniams.

2.4. Rizika, kurios negalima išvengti

Reikia paminėti, jog žmogus ne visais atvejais gali išvengti kylančios rizikos – kartais tai tampa pernelyg sudėtinga dėl per didelių išlaidų atsargumo priemonėms, kita vertus, bandymas visiškai pašalinti riziką daro neįmanomu patį veikimą. Todėl dabar aptarsime atvejus, kuomet žalos atsiradimo rizika yra labai tikėtina. Geriausias pavyzdys praktikoje - tam tikra sporto šaka, tarkime lakrosas⁸⁶, futbolas, krepšinis, boksas ar regbis.⁸⁷ Mėginimas visiškai panaikinti žalos atsiradimo riziką minėtų sporto šakų žaidėjams tuo pačiu darytų ir šias sporto šakas neįmanomas. Todėl jų pobūdis nereikalauja iš sportininkų, jog jie privalo būti labiau rūpestingi negu tą numato žaidimo taisyklės. Tarkime, krepšinio varžybų metu gynėjas, norėdamas atimti kamuolį iš priešininkų komandos puolėjo, kovoja po savo komandos krepšiu. Besistengdamas pagauti kamuolį su ranka jam trenkia į veidą ir nuo stipraus smūgio išmušamas priekinis varžovo dantis. Kyla klausimas, ar tokiu atveju žaidėjui kils civilinė atsakomybė už bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimą? Vertinant sporto riziką, sportininkai turėtų protingai numatyti panašių

⁸⁶ Tai komandinė sporto šaka, atsiradusi Šiaurės Amerikoje, žaidėjai naudoja raketlazdę su tinkleliu, jos gale, skirtu pagauti, nešti ir mesti kamuoliuką į priešininkų komandos vartus. Laimi ta komanda, kuri pelnė daugiausia įvarčių. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Lakrosas>; prisijungimo laikas 2010- 09- 17.

⁸⁷ Sporto šakų pavyzdžiai parinkti atsižvelgiant į tarptautinius apskaičiavimus dėl sportininkų traumų, kurios dažniausiai nutinka žaidimo metu. Kuo aukštesnis indeksas, tuo didesnė rizika susižeisti užsiimant šia sporto rūšimi: <http://www.ody.ca/~cwells/stats.htm>; prisijungimo laikas 2010 -09-17.

traumų atsiradimo grėsmę. Tad ar vertinant jų veiksmus galime taikyti vienodą rūpestingumo pareigos standartą kaip ir kitiems visuomenės nariams? Galime teigti jog ne, kadangi žemas jų rūpestingumo pareigos laipsnis (vertinant jų su paprastu vidutiniu žmogumi) akivaizdžiai nepašalins ir nesumažins žalos atsiradimo rizikos. Sprendžiant ar buvo įvykdyta rūpestingumo pareiga, varžovai bei žiūrovai turi įvertinti, jog sportininkas sutelks savo dėmesį, jog laimėtų, net jeigu jis pažeis žaidimo taisykles. Žaidėjas turi prisiimti tikėtiną sporto sužalojimų riziką. Žaidimo taisyklių pažeidimas bus svarbus, tačiau ne pagrindinis įrodymas.⁸⁸ Anot C. von Bar⁸⁹, sportininkų atsakomybė kyla dėl grubaus žaidimo taisyklių pažeidimo arba dėl šiurkštaus nesportinio elgesio (angl. *grossly unsporting conduct*). Pvz. tuo atveju kai futbolo rungtynių metu vienas iš aikštės žaidėjų smogia ar spiria priešininkui, tačiau tuo metu nė vienas iš jų neturi kamuolio ir nė vienas dėl jo nekovoja. Arba kitas pavyzdys iš teismų praktikos byla *Condon v. Basi*⁹⁰ futbolo rungtynių metu lūžo ieškovo koja, todėl kad priešininkas, nusižengdamas žaidimo taisyklėms, ją sugriebė pavojingu būdu bei nepaisė galimo sužalojimo grėsmės. Teismas tokį atsakovo elgesį pripažino kaltu, teigdamas, jog sporte taip pat galioja rūpestingumo pareiga, tačiau ji nustatinėjama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes. Profesionalaus futbolininko elgesys turi būti vertinamas atsižvelgiant į kitus žaidėjus, kokio rūpestingo elgesio būtų galima protingai iš jų tikėtis tame žaidime. Tokiu būdu sportininkas išlieja savo nepasitenkinimą bei įtūžį ir savo veiksmais sužaloja kitą rungtynių dalyvį. Žala, kilusi dėl nesportinio elgesio, privalo būti atlyginta. Tuo tarpu kitoje byloje *Pitcher v. Huddersfield Town Football Club Ltd*⁹¹ profesionalus futbolininkas kreipėsi į teismą prašydamas nuostolių atlyginimo, dėl jo pasibaigusios karjeros, nes varžybų metu buvo sužaloto kojos kelis. Teismas nusprendė, jog sužeidimą padaręs futbolininkas nenusižengė keliamiems rūpestingumo pareigos reikalavimams, kadangi futbole varžybų metu, toks padarytas sužalojimas yra dažnai tikėtinas bei įprastas (ang. *commonplace*). Bandant palyginti teismų sprendimus šiose bylose, atkreipiant dėmesį į panašias faktines situacijas, tačiau visiškai skirtingą jų baigtį, galime padaryti išvadą, jog teismas atsižvelgia į konkrečios situacijos aplinkybes: ar toks elgesys konkrečioje sporto šakoje yra leistinas, vertina ar žalą sukėlusio žaidėjo elgesys buvo tyčinis ar neatsargus; ar rūpestingas, sumanus tos sporto šakos atstovas taip nebūtų pasielgęs.

⁸⁸ Barry P. *Personal injury Law: liability, compensation and procedure*. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P. 299.

⁸⁹ Von Bar C. *The Common European Law Of Torts*. Volume two. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P. 267.

⁹⁰ Court of Appeal, 30 April 1985, *Condon v. Basi* [1985] W.R.L.866.: <http://international.westlaw.com/result/default>. prisijungimo laikas: 2010-11-07.

⁹¹ Queen's Bench Division, 17 July 2001, *Pitcher v. Huddersfield Town Football Club Ltd* [2001] All ER (D) 223. <http://lexisweb.co.uk/Cases/2001/July/Pitcher-v-Huddersfield-Town-Football-Club-Ltd>; prisijungimo laikas: 2010-10-09.

Tuo tarpu kitokie rūpestingumo pareigos standartai yra keliami bokso ringe, kuomet sužeidimų tikimybė pasitaiko gana dažnai. Pats sportininkas sutinka su sąlyga, jog jam kyla didžiulė rizika būti sužalotam ir jo paties atliekami veiksmai taip pat gali sunkiai sutraumuoti priešininką. Boksininkui kils atsakomybė dėl padaryto sužeidimo tuo atveju, jeigu jis sužalos už save gerokai silpnesnį asmenį, kuris yra tik jo mokymosi instruktorius, neatsižvelgdamas į savo turimą didžiulę jėgų persvarą.⁹² Atsakomybė šios rūšies sportininkui gali kilti ir tuo atveju, jeigu jis, žinodamas savo varžovo labiausiai pažeidžiamą kūno vietą specialiai ją atakuos, taip siekdamas pelnyti sau pergalę. Dėl visų šių aplinkybių ši sporto šaka sulaukia daug kritikos. Darome išvadą, jog dažni sportininkų sužalojimai bokso ringe rūpestingumo pareigos laipsnį sumažina iki minimumo.

Reikia paminėti atvejus, kada žaidimo metu nukenčia sportininkai dėl teisėjų klaidų. Tai situacijos, kuomet arbitrai laiku nefiksuoja sportininkų padarytų nusizengimų žaidimo taisyklėms ir laiku nesustabdo žaidimo.⁹³ Visuotinai priimtina, kad ir sporto teisėjams galioja rūpestingumo pareiga elgtis atidžiai, todėl jų veiksmai turi būti lyginami su kitais kompetentingais teisėjais, kaip jie būtų pasielgę tomis pačiomis aplinkybėmis. Byloje *Volwes v. David Evans and WRU*⁹⁴ teisėjas buvo pripažintas kaltu dėl regbio varžybų metu sunkiai sužalotos sportininko sveikatos. Protinga bei teisinga, jog regbio teisėjui kyla rūpestingumo pareiga žaidėjams, todėl teisėjas pažeidė šį jam taikomą elgesio reikalavimą leisdamas nepatyrusiam žaidėjui žaisti priekinėje eilėje.

Kuomet norima nustatyti jog sportininkas pažeidė rūpestingumo pareigą, dar vienas kriterijus, padedantis tą padaryti tai: žaidimo kultūros sporte (ang. *playing culture of a sport*) pažeidimas. Tai tarsi elgesio kodeksas, papildantis žaidimo taisykles.⁹⁵ Vadinasi, ji privaloma kiekvienam, kuris sportuoja. Sporte labai svarbi garbinga kova, laimėti turi tas, kuris yra stipriausias, ne tas, kuris pažeidžia taisykles, norėdamas įgyti pranašumą prieš varžovą. Tad ir rūpestingumo pareiga yra numatoma kiekvienam sportininkui, atsižvelgiant į konkrečios sporto šakos ypatumus.

Taigi, bandymas visiškai panaikinti rizikos atsiradimą, minėtais atvejais sporte yra neįmanomas. Tačiau, kaip pastebime, tai nereiškia, jog kilusi žala, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, nebus atlyginta. Todėl sportininko elgesys, kuris sukėlė varžovui tam tikrus rimtus neigiamus padarinius, yra vertinamas pasitelkiant tos sporto šakos nustatytas taisykles, susiformavusias žaidimo tradicijas, žiūrima į sportininkų įgūdžius, taip pat atsižvelgiama į situacijas

⁹² Gardiner S., James M., O'Leary J. ir kt. Sports Law. London: Cavendish Publishing Limited, 2006, P.116.

⁹³ Jones M. A. Textbook on Torts. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P.213.

⁹⁴ Court of Appeal, 11 March 2003, *Volwes v. David Evans and WRU* [2003] EWCA Civ 318; PIQR.: <http://international.westlaw.com/result/default>; prisijungimo laikas 2010- 11-07.

⁹⁵ Gardiner S., James M., O'Leary J. ir kt. Sports Law. London: Cavendish Publishing Limited, 2006, P.637.

kaip būtų elgęsis rūpestingas ir atidus žaidėjas tomis pačiomis aplinkybėmis. Daugelis sporto šakų pasižymi savo rizikingumu, tačiau tam, kad nekiltų žala, kurios konkrečiais atvejais būtų galima išvengti ir jos sukelti padariniai bus kur kas rimtesni nei įprastai, būtina reikalauti sportininko veikti protingai bei atidžiai.

Ne visais atvejais rizikos sumažinimas priklauso nuo paties asmens pastangų. Pavyzdžiui, žmogus negali visiškai išvengti rizikos vartodamas vaistinius preparatus. Daugybe įvairių vaistų turi neigiamą šalutinį poveikį, kurio galbūt nežino žmogus juos vartodamas pagal gydytojo⁹⁶ ar vaistininko⁹⁷ nuorodas, bei atsižvelgdamas į pateiktą vartojimo instrukciją. Visiškai pašalinti riziką ir jos neigiamą poveikį šiuo atveju būtų galima neišleidžiant vaistų į apyvartą, tačiau tai daryti būtų neprotinga ir faktiškai neįmanoma. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarime „Dėl vaistų reklamos“⁹⁸ pasisakė, jog nereklaminio pobūdžio klaidinanti informacija apie vaistus tam tikrais atvejais gali būti iš esmės tolygi dezinformacijai. Taigi, neteisinga, neišsami informacija kelia didžiulį pavojų visuomenės sveikatai. Manome, jog kiekvieno medikamento aprašas privalo būti maksimaliai teisingas bei aiškus jo vartotojui. Todėl gamintojai, įpareigoti įstatymų, privalo pateikti išsamią informaciją apie kiekvieną iki tol pastebėtą šalutinį poveikį, net jeigu jis labai retas. Kitu atveju, pasireiškus nepageidaujamam šalutiniam poreikiui, kuris nėra aptartas informaciniame vaisto lapelyje, asmuo gali pranešti Valstybinei vaistų kontrolės tarnybai (toliau VVKT) apie įtariamą nepageidaujamą reakciją į vaistą (toliau NRV), kad būtų pradėtas tyrimas⁹⁹ siekiant identifikuoti ir įvertinti jo neigiamą poveikį sveikatai. Remiantis VVKT pateikta statistika, Lietuvoje kasmet nuo nepageidaujamos reakcijos į vaistus miršta vidutiniškai 460 gyventojų. Europos Komisijos skaičiavimu, pagerinus nepageidaujamų reakcijų ar kitų su vaistu susijusių problemų nustatymo, vertinimo, pranešimo ir rizikos prevencijos sistemos veiklą, būtų išvengiama 1-10 proc. NRV. Vadinasi, Lietuvoje per metus būtų galima išgelbėti iki 42 gyvybių.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Paciento teisių ir žalos atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 2009, Nr. 145-6425. 5 str. užtikrina paciento teisę gauti informaciją iš gydytojo apie vaisto šalutinį poveikį, galimas komplikacijas, tuo pačiu įtvirtinama gydytojo pareiga informuoti pacientą ir apie skiriamą vaistą, galimą sąveiką su kitais medikamentais.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Farmacijos įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 78- 3056. 7 str. numatyta vaistininko pareiga informuoti ir konsultuoti gyventojus apie racionalų vaistinių preparatų vartojimą.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2005m. rugsėjo 29d. „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002m. birželio 4d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 117- 4239.

⁹⁹ Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos viršininko įsakymas „Dėl Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos farmakologinio budrumo reikalavimų vaistinio preparato registravimo liudijimo turėtojui“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 116. pateikia išaiškinimą, jog farmakologinis budrumas tai – nepageidaujamų reakcijų ar kitų su vaistiniu preparatu susijusių problemų nustatymas, siekiant sužinoti žalingą vaisto poveikį žmogui.

Siekiant sumažinti NRV, gydytojai raginami vaistus skirti tik tada, kai tai yra neabejotinai būtina, ypač atsargiai elgtis su nėščiosiomis, išsiaiškinti, ar pacientui nebuvo alergijos, pasidomėti, ar jis nevarato kitų preparatų bei maisto papildų, įvertinti amžių ir gretutines ligas, o ateityje - genetinius veiksnius.¹⁰⁰

Visi vaistai turi šalutinį poveikį, tačiau kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į asmens organizmą šis poveikis gali pasireikšti skirtingai ir ne visada tokiais požymiais, kurie aptarti informaciniame lapelyje. Todėl kalbant apie vaistų vartojimą galima sakyti, jog niekada nepavyks visiškai išvengti rizikos, susijusios su galimu neigiamų padarinių atsiradimu, tačiau įmanoma šią riziką sumažinti jau minėtomis priemonėmis.

Atsižvelgiant į tai kas buvo pasakyta, manome jog rūpestingumo pareigos laipsnį apibrėžia: realus ir protingas tikėjimas, jog gali kilti žala; jos dydžio numatymas. Prieš imdamasis veiksmų asmuo privalo įvertinti kiekvieną situaciją ir pasirinkti mažiausiai rizikingą elgesį, imtis protingų atsargumo priemonių tai rizikai sumažinti. Jau minėta, jog ne visuomet žalos atsiradimo galimybė gali būti sumažinta iki minimumo, kadangi pats veikos pobūdis pats savaime yra kartais rizikingas, tačiau net ir tokiomis aplinkybėmis būtina laikytis rūpestingumo pareigos. Taigi, jeigu egzistuoja didelė žalos kilimo tikimybė, tokiu atveju protingas žmogus būtinai imsis priemonių jos išvengti. Jeigu ši tikimybė menka, jog kažkas gali patirti žalą, tokiu atveju atidus žmogus nesiims jokių specialių atsargumo priemonių.

III. RŪPESTINGUMO PAREIGOS STANDARTAI

Šiame darbe jau ne kartą minėjome, jog žmogų įstatymas įpareigoja elgtis taip, kaip toje situacijoje elgtųsi atidus, bei protingas žmogus. Šis bendras reikalavimas susilaikyti nuo veiksmų, galinčių padaryti kitam asmeniui žalos išties įpareigojantis, tačiau reikia išsiaiškinti, ar pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai taikoma visiems asmenims be išimties, ar tikrai šios pareigos reikalavimai yra visiems vienodi, neatsižvelgiant į socialinį vaidmenį visuomenėje? Norint atsakyti į šiuos klausimus, būtina nustatyti rūpestingumo pareigos standartus, išanalizuoti situacijas, kuriose pažeidimus padaro skirtingų visuomenės dalių atstovai: nepilnamečiai, asmenys, turintys veiksnio problemų, bei žmonės, dirbantys profesionalų darbą.

¹⁰⁰ http://www.lzinios.lt/lt/2010-10-12/sveikata_ir_vaistai/salutinis_vaistu_poveikis_ne_musu_reikalas.html; prisijungimo laikas: 2010- 10-20.

3.1. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga veiksnio problemų turintiems asmenims

3.1.1. Lietuva

Jau minėta CK 6.263 str. 1d. bendra nuostata, kuri įpareigoja teisės subjektą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Tačiau praktikoje pasitaiko situacijų, kuomet ši žala sukeliama veiksnio fizinio asmens, kuris negali suprasti savo veiksmų reikšmės bei jų valdyti. Vadinasi, jis nesilaiko reikalavimo elgtis atidžiai ir rūpestingai, todėl kad negali atsakyti už savo veiksmus, jų valdyti bei suprasti jų pavojingumo aplinkiniams. Tokius atvejus numato CK 6. 268 str.. Remiantis šio įstatymo 1d., asmuo, kuris nėra pripažintas teismo nei neveiksniu, nei ribotai veiksniu, neatsako už padarytą žalą jeigu negalėjo suvokti savo veiksmų. Tokie atvejai galimi, pvz. netekus sąmonės, dėl sveikatos sutrikimų, stipriai susijaudinus (esant afekto būsenos) ir pan. Ši norma gali būti taikoma tuomet, kai baudžiamojoje byloje asmuo pripažintas nepakaltinamas¹⁰¹, tačiau nėra pripažintas neveiksniu civilinio proceso nustatyta tvarka.¹⁰² Reikia pabrėžti, kad Lietuvoje nepavyko rasti teismų praktikos sprendžiant bylas, kuomet būtų keliamas klausimas dėl žalos atlyginimo nukentėjusiam, kai ją sukėlė asmuo, kuris buvo tokios būklės¹⁰³ jog nesugebėjo kontroliuoti savo veiksmų bei jų suprasti. Todėl neaišku, kaip teismai būtų nustatinę rūpestingumo pareigos pažeidimą ir kaip būtų įvertinta asmenybės charakteristika. Minėtasis straipsnis netaikomas tai atvejais, jeigu asmuo negali valdyti savo elgesio apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų (asmuo pats sau sukėlė tokią būseną) arba kitokiu būdu (pvz. žinodamas savo sveikatos būklę nesigydė ir pan.). To paties straipsnio 2d. numato išimtį, jog jeigu asmuo, negalėdamas suprasti savo veiksmų bei jų valdyti, sukelia žalą kito asmens sveikatai ar gyvybei, teismas gali iš jo priteisti žalos atlyginimą. Tuo pačiu ši norma pabrėžia būtinąją svarbiausių vertybių apsaugą ir palieka teismui teisę nuspręsti dėl žalos atlyginimo dydžio atsižvelgiant į sąžiningumo bei protingumo principus bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes¹⁰⁴. 4 aptariamojo straipsnio dalis yra specialioji norma, kuri taikoma asmenims,

¹⁰¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2008m. lapkričio 14d. nutartis c.b. *V. B. v. V. R. N.* byla Nr. 2A-414/2008. Remiantis teismo išaiškinimu, baudžiamojoje byloje atsakovė buvo pripažinta kalta įvykdžius nusikalstamą veiką, o ta aplinkybė, jog veika buvo padaryta riboto nepakaltinamumo būsenoje nesudaro savaiminio pagrindo netaikyti atsakovės atžvilgiu civilinės atsakomybės. CK 6. 268 str. 1 d. taikoma tais atvejais, kai asmuo baudžiamojoje byloje pripažintas nepakaltinamu.

¹⁰² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003, P. 372.

¹⁰³ Kalbama apie tuos atvejus, kai asmuo buvo praradęs gebėjimą valdyti savo veiksmus dėl sveikatos sutrikimų- pvz. ištikus širdies insultui. Arba esant afekto būsenos ir pan.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. balandžio 14 d. nutartis c.b. *V. B. v. V. R. N.* byla Nr. 3K-3-166/2009. Reikšmę turinčios bylos aplinkybės gali būti: pažeistos vertybės pobūdis ir vieta teisės saugomų vertybių sistemoje (žala buvo padaryta asmens gyvybei ar sveikatai), taip pat ar žalą padariusio asmens gebėjimas valdyti ir suvokti savo veiksmus buvo apsunckintas psichikos sutrikimo.

kurie negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti negalėjo dėl psichinės ligos ar kitokio psichikos sutrikimo, todėl teismas gali įpareigoti atlyginti žalą kartu su šiuo asmeniu gyvenantį jo sutuoktinį, tėvus <...> kurie žinojo apie tokią žalą padariusio asmens būklę, tačiau nesiėmė priemonių, kad asmuo būtų pripažintas neveiksniu. Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo¹⁰⁵ 1str. 12d., 27 str. sako, jog tam, kad visuomenė būtų apsaugota nuo potencialaus pavojaus, būtina siekti įgyvendinti psichikos sveikatos priežiūros tikslą – laiku užkirsti kelią psichikos ligos paūmėjimui, dėl kurio ligonis gali tapti pavojingas sau ar kitiems visuomenės nariams. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pasisakęs dėl veiksmų negalinčio suprasti asmens padarytos žalos atlyginimo. CK 6.268 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų atsakomybės už žalą pagrindas yra jų pačių kaltė. Įstatymo nuostata šiuo atveju yra ta, kad kartu su psichikos liga sergančiu asmeniu gyvenantys jo artimieji turi būti rūpestingi, imtis priemonių, kad toks asmuo būtų izoliuotas nuo visuomenės. Aptariamoje įstatymo normoje nurodytų asmenų nepasirūpinimas, kad psichikos ligonis būtų pripažintas neveiksniu, gali būti pagrindas įpareigoti juos atlyginti psichikos ligonio padarytą žalą.¹⁰⁶ Tuo tarpu, pripažinus psichiškai nesveiką asmenį neveiksniu, pareiga atlyginti jo padarytą žalą tenka jo globėjui ar prižiūrinčiai institucijai.¹⁰⁷ Teismai analizuodami konkrečios situacijos aplinkybes nesprenžia klausimo dėl tokių psichikos liga sergančių asmenų įvykdytų veiksmų neatitikimo *bonus pater familias* standartui. Žmogus, negalintis suvokti savo veiksmų reikšmės, jų pavojingumo dėl psichinės ligos ar kitokio psichikos sutrikimo, nesupras ir visuomenėje egzistuojančios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai. Todėl tokiomis situacijomis teismai vertina asmenų, gyvenančių kartu su minėtu sveikatos sutrikimu turinčiu ligoniu, elgesį. Remiantis LAT išaiškinimu, pagal CK 6.268 straipsnio 4 dalį šeimos nario atsakomybė atsiranda tik esant dviem sąlygoms – toks asmuo privalo žinoti apie žalą padariusio asmens psichikos būklę ir gyventi kartu su juo.¹⁰⁸ Vadinas, teismai sprendžia, ar žalą padaręs, tačiau savo veiksmų nesuprantantis asmuo nėra nutraukęs ekonominių,

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas // Valstybės žinios 1995, Nr. 53- 1290.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. sausio 19 d. nutartis c.b. *L.Kirelytė v.O. Budriūnaitė*, byla Nr. 3K-3-49/2005.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. gegužės 24 d. nutartis c.b. *S.P. v. R. L., Lietuvos valstybė, atstovaujama Sveikatos apsaugos ministerijos, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos*, byla Nr. 3K-3-184/2010. Paminėjo, jog tam tikromis aplinkybėmis valdžios institucijos turi pozityviają pareigą imtis tinkamų prevencinių priemonių žmogui (arba visuomenei plačiąja prasme) apsaugoti, grėšiant pavojui gyvybei dėl kito žmogaus nusikalstamų veiksmų, – nacionalinės valdžios institucijos turi padaryti viską, ko iš jų galima pagrįstai tikėtis, siekiant išvengti realaus ir tiesioginio pavojaus gyvybei, apie kurį jos žinojo. Atsižvelgiant į poreikį, gali būti nustatyta tvarka, pagal kurią reikėtų rinkti duomenis apie ligonio sveikatos būklę, keistis informacija su kitomis gydymo įstaigomis, surinktą informaciją analizuoti, prognozuoti galimus ligos paūmėjimus arba juos laiku nustatyti ir skubiai imtis adekvačių priemonių, kad būtų suteikta reikiama pagalba.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. balandžio 14 d. nutartis c.b. *I. L. v. UADB „Baltikums draudimas“, V. Š. ir V. P.*, byla Nr. 3K-3-136/2008. Pasisakė, jog asmens gyvenamosios vietos deklaravimas dar neįrodo, kad jis faktiškai gyvena deklaruotu adresu, todėl atsakovo motina nėra tas asmuo, kuris turėjo imtis priemonių, kad žalą minėtoje byloje padaręs jos sūnus būtų pripažintas neveiksniu.

socialinių ryšių su šeimos nariais. Taigi, nustatytas faktas jog gyvena kartu turi esminę reikšmę, nes gali lemti šeimos nario turtinę atsakomybę už žalą, kurios savo tiesioginiais veiksmais jis nepadarė. Teismas įrodęs prieš tai minėtą aplinkybę, sprendžia klausimą ar kartu gyvenantys asmenys žinojo apie tokią padariusio asmens psichikos būklę. Turime pastebėti, jog Lietuvoje teismų praktikos šiuo klausimu nėra daug, tik keliose jau minėtose bylose LAT pasisako apie 6.284 str. 4d. taikymą, tačiau nepateikia plataus išaiškinimo kaip turėtų būti vertinamas aptariamoje normoje numatytų asmenų rūpestingumo laipsnis. Remiantis šiomis bylomis, aišku tik tiek, jog jų atsakomybei kilti pakanka įrodyti tik dvi sąlygas. Nekeliamas klausimas ar asmenys gyvenantys kartu turėjo galimybę žinoti apie asmens psichinę ligą ar kitokį psichikos sutrikimą (ar turėjo informacijos, patirties ar sugebėjimų¹⁰⁹), ar galėjo numatyti agresyvų jo elgesį (o gal jis buvo nenusipėjamas ir nekontroliuojamas), ar padarė viską, ką tokiomis aplinkybėmis turėtų atlikti apdairus bei protingas žmogus, kad nekiltų pavojus kitiems visuomenės nariams. Nesprendžiamas svarbus klausimas, ar asmenys, gyvenantys kartu, anksčiau nepastebėjo jokių minėto asmens psichinių sutrikimų, ar žinojo apie vartojamus vaistus, apsilankymus gydymo įstaigose ir pan. Atsakomybė, kartu gyvenantiems asmenims už savo veiksmų reikšmės negalinčio suprasti asmens padarytą žalą, atsiranda už nepakankamą tokio asmens priežiūrą bei rūpestingumą užtikrinančių priemonių nesiėmimą. Vadinas, teismai privalo nustatyti ar tokie kartu gyvenantys asmenys elgėsi atidžiai bei rūpestingai jeigu iki žalos kilimo nesiėmė priemonių, tokį savo veiksmų reikšmės negalinčio suprasti asmenį, pripažinti teismo neveiksniu. Taigi, Lietuvos teismai nesivadovauja aptartomis rekomendacinėmis PETL nuostatomis, bandant nustatyti rūpestingo žmogaus elgesį šioje situacijoje, jie taip pat nepakankamai analizuoja jo galimybes numatyti žalą, nesiaiškina to asmens patirties. Tokia teismų pozicija turėtų būti pakeista. Pastebime, jog šiuo atveju aptartos CK normos orientuotos į žalos atlyginimą nukentėjusiam asmeniui, tačiau teismai skiria nepakankamai dėmesio nustatinėjant, kaip asmuo pažeidė jam keliamą rūpestingumo pareigą.

3.1.2. Prancūzija

Tuo tarpu Prancūzijoje teismų praktika dėl asmenų, kurie nesuprato savo veiksmų reikšmės bei negalėjo jų valdyti dėl psichinės ligos ar kitokio psichikos sutrikimo, yra kitokia. Skirtumas nuo Lietuvos CK 6.268 str. yra tas, jog Prancūzijoje asmuo, kuris būdamas tokios būsenos, jog negalėjo suprasti savo veiksmų dėl psichikos ar kitokio sveikatos sutrikimo, sukėlė žalą kitam, privalo ją

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007m. lapkričio 19 d. nutartis c.b. *G. B., P.J. v. Z. J.*, byla Nr. 3K-3-496/2007.

atlyginti pats. Jeigu jo veiksmai savo pobūdžiu prieštaravo teisei - jam kyla civilinė atsakomybė (Prancūzijos civilinio kodekso 489 str. 2d.)¹¹⁰. Svarbu paminėti, jog į šį straipsnį nepatenka atvejai, kai asmuo praranda galimybę suprasti savo veiksmus bei juos valdyti trumpam netekus sąmonės, pvz. širdies priepolio metu.¹¹¹ Bendru atveju 489str. 2d. taikoma nepriklausomai nuo psichikos sutrikimo priežasčių ar trukmės. Pavyzdys iš šios šalies teismų praktikos: vyriškis dėl psichinės ligos gydėsi psichiatrijos ligoninėje, tačiau iš jos išėjo dar ne visiškai pasveikęs. Jis nesilaikė gydytojų rekomendacijų tęsti tolesnį gydymą bei įvykdė nusikaltimą. Teismas baudžiamojoje byloje jį pripažino nepakaltinamu, tačiau civilinėje byloje jis buvo pripažintas atsakingu dėl žalos padarymo. Teismas jį įpareigojo atlyginti žalą nukentėjusiajam - nors ir stokojantis protinių gebėjimų, tačiau jis buvo pakankamai sąmoningas, kad galėtų minimaliai savimi pasirūpinti (pvz. imtis būtiniausių priemonių užkertančių kelią žalos atsiradimui).¹¹² Asmeniui sergančiam psichine liga ar turinčiam kitokį psichikos sutrikimą galioja pareiga imtis tokių atsargumo priemonių, kokių reikalauja jo esama būklė. 489 str. 2 d. yra kilusi iš 1382 str. nurodančio, jog bet kuris aktas veikimas ar neveikimas, kuriuo vienas asmuo padaro žalą kitam asmeniui, sukelia kalto dėl žalos padarymo asmens atsakomybę už padarytos žalos atlyginimą.¹¹³ Taigi, bendrasis reikalavimas atlyginti žalą nukentėjusiam galioja ir asmenims turintiems psichinių sutrikimų. Prancūzijoje teismai taiko objektyvųjį metodą, net ir psichikos liga sergantiems asmenims, norėdami išsiaiškinti, ar žalą sukėlęs asmuo turėjo pakankamai įgūdžių bei galimybių suvokti savo priešingus teisei veiksmus. Tai leidžia teigti, sprendžiant klausimą dėl žalos atlyginimo nukentėjusiam asmeniui Prancūzijos teismai analizuodami konkrečios bylos aplinkybes vertina ir vidines aplinkybes (pranc. *concreto*), susijusias su teisės pažeidėjo asmenybe (vadinasi, objektyvusis metodas tam tikrais atvejais gali būti papildomas subjektyviuoju metodu). Teismai atkreipia dėmesį į ligos pobūdį, fizinę - psichinę būklę, kad būtų galima įvertinti konkretaus asmens elgesį. Pastebėtina, kad aptariamoje valstybėje pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai galioja visiems asmenims, net ir tais atvejais, jeigu jie turi minėtų sveikatos sutrikimų. Tačiau toks pareigos laipsnis yra proporcingas asmens turimiems gebėjimams. Galima manyti, kad nustatant ar asmuo turėjo pakankamai sugebėjimų išvengti žalos jo turimi psichiniai sutrikimai bus lyginami su tokia pat psichine liga turinčio kito asmens sugebėjimais.

¹¹⁰ French civil code: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas 2010 -09-18.

¹¹¹ Cass. civ. 2e, 4 February 1985. Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, P. 334.

¹¹² Cass. civ. 2e, 15 December 1965. *Buguel v. Morin*: ten pat, P. 313.

¹¹³ Cass. civ. 2e, 4 May 1977. *La Foncière C.P. v. Pecquigne*: ten pat, P. 333.

3.1.3. Vokietija

Vokietijos civilinio kodekso 827 str. pradedamas nuostata: atsakomybės sumažinimas ir atleidimas nuo jos. Šio straipsnio pirmoje dalyje aiškiai įtvirtinta nuostata, jog asmeniui, kuris sukėlė žalą kitam, būdamas tokios būsenos, jog negalėjo suprasti savo veiksmų dėl sąmonės netekimo ar psichinės ligos, nekyla civilinė atsakomybė.¹¹⁴ Ši norma netaikoma, jeigu asmuo tapo tokios būsenos dėl savo paties tyčinių veiksmų, pvz. vartojant alkoholį, narkotikus, kitaip jis bus atsakingas dėl žalos kilimo visais atvejais. Komentuojama BGB norma sutampa su Lietuvos CK 6.286 str. 1d. nuostata. Savo veiksmų negalintis valdyti asmuo tuo pačiu neturės ir supratimo jog jo elgesys buvo neteisėtas, arba jo sugebėjimai nebus pakankami jo turimoms žinioms.¹¹⁵ Sąmonės asmuo gali netekti pvz. apsinuodijus arba stipriai karščiuojant.¹¹⁶ Staigus sveikatos sutrikimas gali atimti asmeniui gebėjimą valdyti ir suprasti savo veiksmus. Nesąmoningi, nevaldomi veiksmai gali būti sukelti hipnozės, miego ir kt.¹¹⁷ Vadinasi, tai situacijos, kurių asmuo negalėjo numatyti bei išvengti. Jau buvo minėta, jog Vokietijos teismai sprendami klausimą dėl asmens elgesio teisėtumo ar neteisėtumo paprastai taiko objektyvųjį kriterijų – ko vidutiniškai gali būti reikalaujama iš asmens, priklausančio tam tikrai socialinei grupei, nepaisant jo asmeninių savybių – individualių sugebėjimų, tačiau asmens, kuris negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės dėl psichinės ligos ar kitokio psichikos sutrikimo, veiksmų įvertinimui taiko subjektyvųjį metodą, atsižvelgdami į pažeidėjo asmenybę, jo santykį su supančia aplinka, gebėjimą kontroliuoti savo veiksmus.¹¹⁸ Taigi, teismui taikant jau minėtąjį elgesio įvertinimo kriterijų galima nustatyti ar konkretus asmuo tikrai negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės. Aptariamam atveju lyginat Vokietijos teisės sistemą su Prancūzijos, galime daryti išvadą, jog abiejų šalių teismai nuo įprasto objektyviojo asmens veiksmų vertinimo vienodai pereina prie subjektyvaus - konkretesnio, labiau charakterizuojančio pažeidėjo asmenybę. Tačiau reikia pabrėžti, jog Prancūzijoje, skirtingai negu Vokietijoje ar Lietuvoje, savo veiksmų reikšmės negalintis suprasti, valdyti asmuo atsako už kilusią žalą visais atvejais, motyvuojant jo gebėjimu sukelti neigiamus padarinius aplinkiniams. Kadangi BGB 828str. mini jog minėtas asmuo gali būti atleistas nuo atsakomybės, tačiau jam gali tekti atlyginti turtinę žalą nukentėjusiam, atsižvelgiant į teisingumo principus - jeigu sukelta žala yra labai didelė ir

¹¹⁴ German civil code: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/; prisijungimo laikas: 2010- 11-20.

¹¹⁵ BGH 25 April 1966, VersR 1966, 579.: Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.229.

¹¹⁶ BGH 25 January 1977, VersR 1977, 430: ten pat, P.229.

¹¹⁷ BGH 15 January 1957, VersR 1957, 23, 90: ten pat, P.229.

¹¹⁸ Ten pat., P. 229.

nukentėjusiajam nėra kitos galimybės gauti kompensaciją.¹¹⁹ BGB 829 str. pasakyta, kad tik išimtiniais atvejais, kai žala negali būti atlyginta trečiojo asmens, kuris jį prižiūri, atsižvelgiant į protingumą bei teisingumą, ją turėtų atlyginti pats pažeidėjas.¹²⁰ Komentuojama BGB norma tiesiogiai nenurodo kas yra tas trečiasis asmuo, kuris turėtų atlyginti kilusią žalą nukentėjusiam, tačiau ją konkretizuoja BGB 832 str., kuriame įtvirtinta, jog fizinis arba juridinis asmuo yra įpareigotas įstatymo pvz. teismo sprendimas pripažįstant asmenį neveiksniu arba sutarties prižiūrėti asmenį atsakys už jo sukeltą žalą aplinkiniams. Taip pat galėtume remtis PETL 6:101str., kuriame nurodyta, jog žmogus ar institucija, kuri įpareigota prižiūrėti už nepilnametį bei neveiksnią asmenį, yra atsakinga ir už jų sukeltą žalą, nebent jis įrodo jog laikėsi visų tokių asmenų priežiūrai reikalingų priemonių.¹²¹ Vadinas, taikant šią normą reikia nustatyti, ar asmuo elgėsi rūpestingai ir atidžiai prižiūrėdamas aptariamus asmenis, taigi, teismas vertina prižiūrėtojo veiksmus, ar jis dėjo visas tokiu atveju būtinas pastangas, siekiant išvengti žalos atsiradimo. Toks vertinimas sutampa su Lietuvos CK 6.278 str. nuostatomis, taip pat su Anglijos ir Prancūzijos teise. Atsakomybė už pripažinto neveiksniu fizinio asmens sukeltą žalą kyla jo globėjui, jį prižiūrėti privalančioms institucijoms, taigi jiems galioja pareiga imtis visų protingai įmanomų priemonių apsaugant aplinkinius nuo galimos neveiksnaus asmens sukeltos žalos.

Svarbu paminėti, kaip Vokietijos teismai sprendžia atsakomybės klausimą asmens, kuris negalėjo suprasti savo veiksmų bei jų valdyti, kurie kilo staiga dėl sveikatos pablogėjimo. Vokietijos 1952 m. Kelių eismo įstatymas nustato automobilio savininko ar valdytojo (vok. *halter*) atsakomybę be kaltės už žalą padarytą eksploatuojant transporto priemonę, atsakomybė neatsiranda jeigu žala padaryta dėl nenumatyto ir neišvengiamo išorinio poveikio.¹²² Pavyzdys iš šios šalies teismų praktikos, kaip Vokietijos Aukščiausiasis teismas vertina ar asmens elgesys atitiko rūpestingumo standartus. Remiantis faktinėmis bylos aplinkybėmis¹²³ 71 metų asmuo vairuodamas automobilį jo nesuvaldė ir sužeidė pėsčiąjį. Nelaimingas atsitikimas įvyko ne dėl kelyje pasitaikiusių kliūčių ar transporto priemonės gedimo, o dėl to, kad vairuotojas nualpo. Teismas jį pripažino kaltu ir atsakingu dėl kilusios žalos ieškoviui, argumentuodamas tuo, kad prieš vairavimą asmuo turi kritiškai įvertinti (vok. *selbskritisch*) ar jo fiziniai - psichiniai sugebėjimai jam leis saugiai vairuoti. Atsakovas jau dieną prieš tai jautėsi pervargęs, jį kankino gripo sukeltos komplikacijos. Ši

¹¹⁹ Jones M. A. Textbook on Torts. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P.108.

¹²⁰ German civil code: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/; prisijungimo laikas 2010- 11-20.

¹²¹ European Group of Tort Law Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Wien, New York: Springer-Verlag, 2005, P.113.

¹²² Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, P.124, 231.

¹²³ BGH, 20 October [1987] Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon. Hart Publishing, 2000, P.315

aplinkybių visuma tik patvirtina asmens negalėjimą saugiai vairuoti. Remiantis Vokietijos Aukščiausiojo teismo suformuota praktika, civilinę atsakomybę šioje situacijoje šalintų aplinkybė, jei asmuo prieš tai nepastebėjo jokių sveikatos sutrikimų, apie juos nežinojo ir negalėjo žinoti bei nualpo staiga. Teismas aiškiai apibrėžia konkretų asmenų ratą (šiuo atveju į jį patenka visi transporto priemonių vairuotojai) su jam būdingomis savybėmis, kurios atspindi specialią žmonių santykių sritį, kad galėtų tinkamai įvertintų rūpestingumo pareigos laipsnį.¹²⁴ Kai žmogaus sveikatos būklė kelia grėsmę saugiam transporto priemonės vairavimui kyla realus pavojus kitiems eismo dalyviams. Toks asmens elgesys pripažįstamas kaip nerūpestingas, nes pažeidžiama pareiga atlikti jau minėtąją savianalizę, kritiškai bei objektyviai įvertinti savo sugebėjimus, kurie galbūt tuo momentu sukelia abejonių. Jeigu jau paminėjome transporto priemonių vairuotojų atsakomybę, reikia pabrėžti, jog Lietuvoje civilinė atsakomybė transporto priemonės valdytojui atsiranda be kaltės (LR CK 6.270str.). Todėl asmuo, gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės tik įrodęs buvus *force majeure* arba nukentėjusiojo tyčią ar didelį neatsargumą. Automobilis yra laikomas didesnio pavojaus šaltiniu, kuris kelia didesnę nei įprastai pavojų aplinkiniams, kadangi žmogus labai ribotai kontroliuoti šį objektą. Todėl automobilio vairuotojui pareiga atlyginti žalą atsiranda už patį žalos padarymo faktą, nesiejant su teisinės pareigos pažeidimu (elgtis atidžiai ir rūpestingai, kad nepadarytų kitam asmeniui žalos) ir žalą padariusio asmens kalte.¹²⁵ Didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybė yra absoliuti, t. y. atsiranda tiek esant valdytojo kaltei, tiek jos nesant. Tačiau civilinė atsakomybė tokiomis sąlygomis taikoma tik už tą žalą, kuri atsiranda kaip didesnio pavojaus šaltinio veiklos rezultatus, t. y. tiesiogiai veikiant ir sukeliant neigiamas žalingas pasekmes didesnio pavojaus šaltinio pavojingomis aplinkiniams savybėmis. Taigi, transporto priemonės vairuotojui be LR CK 6.263 str. nustatytos bendro pobūdžio taisyklės, kad kiekvienas privalo laikytis tokio elgesio taisyklių, jog nepadarytų kitam žalos, taikoma jau minėtoji specialioji CK 6. 270 str. norma, tuo pačiu pabrėžiant, kad jo elgesiui keliamas specialus rūpestingumo pareigos reikalavimas. LAT yra pabrėžęs, jog eisme dalyvaujančių ir kitų asmenų elgimosi būdą, kiek tai susiję su eismo tvarka ir saugumu, nustato Kelių eismo taisyklės ir kiti norminiai aktai. Tačiau visų eismo dalyvių elgesys turi būti grindžiamas tarpusavio pagarba ir atsargumu.¹²⁶ Natūralu, kad vairuotojui yra keliami aukštesnio laipsnio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai reikalavimai. Tokiu būdu siekiama

¹²⁴ Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon. Hart Publishing, 2000, P.315.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27. „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“.

¹²⁶ Ten pat.

apsaugoti ir teisėtus visuomenės lūkesčius, pagrįstai tikintis, jog kelių eismo dalyvis yra atsakingas bei maksimaliai apdairus ir siekia išvengti žalos padarymo.

3.1.4. Didžioji Britanija

Anot W. Rogers¹²⁷, Didžiojoje Britanijoje nėra visiškai aiški teismų pozicija dėl asmenų, turinčių psichikos sutrikimų, atsakomybės. Remiantis teismo išaiškinimu *Morris v. Marsden*¹²⁸ byloje - bendru atveju, protinis sutrikimas pats savaime nepašalina atsakomybės - jeigu pažeidėjo veiksmai buvo tyčiniai, tikslingai nukreipti siekiant sukelti asmeniui žalą.¹²⁹ Tačiau jeigu kalbėsime apie asmenis, kurie buvo tokios būsenos kai negalėjo suprasti savo veiksmų ne dėl psichinės ligos, o dėl kitokio sveikatos sutrikimo, panaikinančio galimybę kontroliuoti savo veiksmus, reikia pabrėžti, jog bendru atveju jiems civilinė atsakomybė nekyla - net ir protingas, apdairus asmuo gali patirti širdies smūgi, kurio metu jis negalės suprasti savo veiksmų bei jų valdyti. Remiantis *Roberts v. Ramsbottom*¹³⁰ byla – atsakovas vairuodamas automobilį patyrė insultą, tačiau jis nesustojo ir tęsė kelionę. Praėjus 20 minučių nuo patirto širdies smūgio jis sužalojo ieškovą. Teismas pripažino atsakovą kaltu dėl nerūpestingumo, kadangi jis patyręs insultą nesustabdė transporto priemonės ir toliau vairavo. Vadinasi teismas vertino atsakovo elgesį atsižvelgdamas į protingą vairuotoją, kuris būdamas tokioje pačioje padėtyje būtų sustojęs ir nebetęsęs kelionės. Tuo tarpu kitoje byloje *Waygh v. James K Allan*¹³¹ teismas sprendė klausimą dėl sunkvežimio vairuotojo atsakomybės, kuomet jis nesuvaldė automobilio dėl staigaus širdies priepolio ir sužalojo pėsčiąjį. Teismas atsižvelgė į aplinkybę, jog tuo metu vairuotojas neturėjo galimybės suvaldyti transporto priemonės, kadangi staigaus sveikatos sutrikimo nebuvo galima iš anksto numatyti. Tačiau jeigu palyginsime kitą bylą

¹²⁷ Rogers W. V. H. Winfield & Jolowicz on tort. London: Sweet & Maxwell, 2006, P.243.

¹²⁸ Queen's Bench Division, *Morris v. Marsden* [1952], 1 All ER 925:

http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199270248/hodgson_ch01.pdf; prisijungimo laikas: 2010- 11-20. Ieškovas buvo tyčia sunkiai sužeistas atsakovo, kuris sirgo šizofrenija. Teismas išaiškino, jog asmuo žino savo veiksmų prigimtį (angl. *person knows the nature of the act being committed*) ir nereikia, jog jis suprastų, kad tas veiksmas yra neteisėtas. Anot teismo, žmogus, turintis psichikos sutrikimų atsakys už savo sukeltą žalą, nebent jo protinis sutrikimas yra toks didelis, jog jis veikia automatiškai. Tačiau jeigu jis žino ką daro, tačiau nesupranta jog tai prieštarauja teisei- jam kyla atsakomybė.

¹²⁹ Kaip jau buvo minėta anksčiau, Didžiojoje Britanijoje deliktai skirstomi į tyčinius bei padarytus dėl nerūpestingumo. Nurint įrodyti tyčinį deliktą užtenka nustatyti patį pažeidimo faktą.

¹³⁰ Queen's Bench Division, *Roberts v. Ramsbottom* [1980] 1 All ER 7.

http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199270248/hodgson_ch01.pdf; prisijungimo laikas: 2010- 11-20.

¹³¹ Civil case: *Waygh v. James K Allan Ltd* [1964] 2 Lloyd's Rep.1; Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P. 232.

*Boomer v. Penn*¹³², čia teismas sprendė klausimą dėl atsakomybės kilimo vairuotojui, kuris sužalojo pėsčiąjį nesuvaldęs automobilio dėl diabeto sukeltų komplikacijų. Atsižvelgdamas į faktines bylos aplinkybes teismas nustatė, jog rūpestingas asmuo turi pareigą įvertinti savo sveikatos būklę: ar jo fizinės - psichinės galimybės leis jam saugiai vairuoti. Manome, jog neįmanoma nuspėti tam tikrų staigių sveikatos sutrikimų, kurie atimtų gebėjimą suprasti bei valdyti savo veiksmus, ypatingai tais atvejais, kuomet atidus ir protingas asmuo nejaučia jokio sveikatos pablogėjimo ir neturi nusiskundimų dėl prastos savijautos. Taigi, Vokietijos bei Anglijos teismai laikosi vienodos pozicijos dėl atsakomybės už savo veiksmų reikšmės negalinčio suprasti asmenis, kuomet jie sukelia žalą vairuodami transporto priemonę. Sveikatos sutrikimas, turėjęs tiesioginės įtakos žalos atsiradimui, nepanaikina minėto asmens atsakomybės, jeigu jis, pajutęs negalavimus arba žinojęs, kad jie gali atsirasti neatsisako galimybės vairuoti. Tuo tarpu Lietuvos CK 6.268 str. komentare¹³³ dėl atsakomybės už savo veiksmų reikšmės suprasti negalinčio fizinio asmens padarytos žalos, sakoma, jog komentuojama norma netaikoma kai žalos padaryta didesnio pavojaus šaltinio valdytojo, kadangi jam civilinė atsakomybė šiuo atveju atsiranda be kaltės, pagal CK 6.270 str.

Kalbant apie asmenis, kurie negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės bei jų valdyti dėl staigaus sveikatos sutrikimo, psichinės ligos ar kitokių psichinių sutrikimų aukščiau aptartose valstybėse, galime daryti išvadas jog priklausomai nuo kiekvienos šalies teisinės sistemos skirtingai taikoma minėtam asmeniui civilinė atsakomybė. Pastebėtina, kad Vokietijoje bei Anglijoje, teismai taiko tokiam asmeniui subjektyvų elgesio nustatymo metodą (atsižvelgdami į konkretaus asmens amžių, jo būklę), tuo tarpu Prancūzijoje teismai vertina tokio asmens veiksmus pagal objektyvųjį metodą, tačiau atsižvelgia ir į tokio asmens sugebėjimus (kad nustatytų kaip tokį patį sveikatos sutrikimą turintis asmuo pasielgtų konkrečioje situacijoje). Tuo tarpu Lietuvos teismų praktikos, kuomet būtų sprendžiamas klausimas dėl asmens, negalinčio suprasti ir valdyti savo veiksmų dėl sveikatos sutrikimo, nėra, todėl sunku pasakyti, kokiais kriterijais teismai vadovautųsi, nustatinėdami tokio asmens negalėjimą kontroliuoti savo veiksmų. Kuomet asmuo padaro žalą dėl psichinės ligos ar kitokio psichikos sutrikimo atsakomybė tenka su juo gyvenantiems asmenims, jeigu jie žinojo, tačiau nesiėmė priemonių, kad jis būtų pripažintas neveiksniu. Tokių asmenų veiksmai vertinami atsižvelgiant ar jie buvo atidūs bei rūpestingi (pastebima, jog ši norma taikoma deklaratyviai). Kadangi šiuo klausimu teismai pasisakė vos keliose, jau anksčiau šiame darbe aptartose bylose, jie bendro pobūdžio rūpestingumo standartą siejo su gyvenimu kartu bei galėjimu

¹³² Civil case: *Boomer v. Penn* [1965] 52 DLR (2d) 673; Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.232.

¹³³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003, P. 372.

žinoti tokio asmens psichinę būklę. Tačiau visi kiti likę asmens protingumo, atidumo vertinimo kriterijai nebuvo teismų analizuojami.

3.2. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos standartai: nepilnamečiams asmenims

3.2.1. Lietuva

Vaikas yra visuomenės pagrindas, visos tautos ateities garantas. Todėl vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga yra visuotinė būtinybė, be kurios neįmanomas vaikų išlikimas ir raida. Vaiko amžiaus tarpsnių ypatumai, negebėjimas savęs apginti, specifinė vaiko padėtis šeimoje ir visuomenėje, įvairūs šalies socialiniai, ekonominiai, teisiniai faktoriai nulemia tai, kad rūpinantis bendra žmogaus teisių ir laisvių apsauga, vaikų, kaip vienai iš labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių teisių apsaugai, privalu skirti ypatingą dėmesį. Atsižvelgiant į specialų vaiko teisinį statusą įstatymo leidėjas LR CK 6.275 straipsnyje įtvirtina, jog atsakomybė už nepilnamečių asmenų padarytą žalą tenka jo tėvams ar globėjams, jeigu neišrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Taip pat atsakomybė už tokio nepilnamečio sukeltus neigiamus padarinius aplinkiniams tenka jį prižiūrinčioms mokymosi, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijoms (CK 6.275str.2d.). Tačiau, kyla klausimas, ar minėtiems nepilnamečiams asmenims taikoma bendroji rūpestingumo pareiga ir koks bus šios pareigos laipsnis? Pagal CK 2.7 str. asmuo iki 14 metų yra laikomas neveiksniu, todėl negali būti civilinės atsakomybės subjektas. Nepilnamečio civilinė atsakomybė už sukeltą žalą, esant nurodytoms sąlygoms, neatsiranda. Taigi, Lietuvoje teismai aiškindamiesi dėl nepilnamečio asmens veiksmų neteisėtumo, nesprenžia klausimo ar jie nepažeidė rūpestingumo pareigos, nevertina vaiko išsivystymo lygio, jo sugebėjimų. Pagal CK 6.275str. atsakomybė už nepilnamečio asmens veiksmus jau minėtiems asmenims tenka, jeigu yra nustatoma jų kaltė. Šiuo atveju jų kaltė yra preziumuojama pagal CK 6.248str., vadinasi pats faktas, kad atsirado žala suponuoja prielaidą, kad yra jų kaltė.¹³⁴ Šiuo atveju kaltę reikėtų suprasti kaip netinkamą, nepakankamą nepilnamečio asmens priežiūrą. Įstatymas nurodo bendro pobūdžio pareigą rūpintis nepilnamečiais asmenimis, kontroliuoti jų elgesį, tinkamai auklėti. Minėtos normos komentaro autoriai teigia, jog tėvų ar globėjų nekaltumo įrodymas galėtų būti tik išimtiniai atvejai, dėl kurių jie objektyviai negalėjo ilgai įgyvendinti savo pareigų, pavyzdžiui ilga ir sunki liga. Tuo tarpu aplinkybės kaip nuteisimas, sulaikymas, komandiruotė ir pan. negali būti laikomos nekaltumo

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001m. spalio 22 d. nutartis c.b. *A.Murauskas v. V.Mickus*, byla Nr. 3K-3-992/2001.

įrodymu.¹³⁵ Vadinasi, tik ekstraordinarios aplinkybės, kurių suaugęs asmuo, privalantis prižiūrėti nepilnametį, negalėjo ir neturėjo galimybių išvengti, gali turėti lemiamos įtakos byloje, dėl žalos atlyginimo už nepilnamečio veiksmus. Remiantis LAT išaiškinimu, tėvų, globėjų kaltė pasireiškia kaip netinkamas pareigos auklėti ir prižiūrėti savo nepilnamečius vaikus vykdymas.¹³⁶ Galima pastebėti, kad bylose dėl atsakomybės už nepilnamečius vaikus, teismai akcentuoja, jog asmenų, kuriems priklauso prižiūrėti vaikus kaltė pasireiškia būtent nepriežiūra. Nepavyko rasti nei vienos bylos teismų praktikoje, kuomet būtų sprendžiamas klausimas, dėl minėtųjų asmenų, kuriems kyla netiesioginė atsakomybė, kaltės nuginčijimo, remiantis išimtiniais atvejais. Tuo tarpu tiek viešų, tiek privačių mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros, globos įstaigų atsakomybė kyla už vaiko iki 14 metų padarytą žalą tuo metu, kai jis buvo prižiūrimas jau minėtų institucijų. Pvz. pamokų ar pertraukų metu, įvairius renginius, ekskursijas ir pan. Šių institucijų kaltė preziumuojama, tačiau jie turi teisę įrodyti, jog nėra kalti dėl žalos atsiradimo. Galimos situacijos, jog nepilnamečio iki 14 metų sukelta žala bus ir netinkamo tėvų auklėjimo bei netinkamos institucijų priežiūros padarinys. Tokiais atvejais galima bendra vaiko tėvų bei minėtų institucijų atsakomybė pagal dalinės civilinės atsakomybės taisyklės.¹³⁷ Tiek vaiko tėvams (globėjams), tiek mokymosi, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijoms galioja bendra rūpestingos priežiūros pareiga. CK 6.276str. 1d. įtvirtina nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų atsakomybę, jog jis už savo padarytą žalą atsako bendrais pagrindais, vadinasi, atsako pats. Taigi, jam galioja bendroji pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, kyla klausimas, kokio laipsnio rūpestingumo pareigos yra reikalaujama iš tokio asmens? Ar teismas vertindamas nepilnamečio elgesį atsižvelgia į jo amžių, jo sugebėjimus įvertinti riziką? Klausimai lieka neišspręsti, nes nepavyko surasti Lietuvos teismų praktikos dėl deliktinės civilinės atsakomybės taikymo dėl nepilnamečio nuo 14 iki 18 metų rūpestingumo pareigos pažeidimo. Svarbu paminėti, jog CK 6.276str.1d. norma taikoma tuomet, kai nepilnametis turi pakankamai turto žalai atlyginti, priešingu atveju taikoma komentuojamo straipsnio 2 dalis, numatanti subsidiarią nepilnametį prižiūrinčių tėvų, globėjų, institucijų civilinę atsakomybę, kai yra jų pačių kaltė.

Remiantis LAT išaiškinimu¹³⁸, 6.276 str. 2d. civilinės atsakomybės ypatumas yra tas, kad įstatymo pagrindu nustatyta jo atsakomybė yra ir subsidiari, t.y. jis atsako už atitinkamą žalos dalį

¹³⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003, P. 383.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006m. birželio 12 d. nutartis c.b. *P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V.*, byla Nr. 3K-3-394/2006; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002m. kovo 25 d. nutartis c.b. *A. Filipavičienė v. O. Stankevičienė*, byla Nr. 3K-3-491/2002.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003, P. 384.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. lapkričio 20 d. nutartis c.b. *A. K. v. J. G., M. A. ir Čiobiškio vaikų socializacijos centras*, byla Nr. 3K-3-497/2009. Nusikalstamos veikos padarymo metu M. A. buvo šių globos namų

tik tuo atveju, jeigu žalą padaręs nepilnametis neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų jo padarytai žalai atlyginti, be to, atsako tik už jo priežiūroje buvusio nepilnamečio padarytą žalą. Tėvų bei priežiūros institucijų kaltė turi būti suprantama kaip netinkama nepilnamečio priežiūra arba nevykdymas pareigos auklėti nepilnametį.¹³⁹ Priežiūros institucijos privalo visokeriopai rūpintis vaiku, jį prižiūrėti ir negali perleisti savo pareigų kitiems asmenims.¹⁴⁰ Atvejai, kuomet atsiranda žala dėl nepilnamečio asmens veiksmų, atsakomybė tenka jį prižiūrintiems asmenims, išskyrus jau minėtas išimtis, kuomet jie įrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Rūpestingumo, atidumo, tinkamo auklėjimo pareigos tokiomis aplinkybėmis yra sunkiai paneigiamos. Tuo pačiu tai užtikrina dėl nepilnamečio neteisėtų veiksmų nukentėjusio asmens teisę į žalos atlyginimą.

3.2.2. Prancūzija

Lyginant su Lietuva, skirtinga situacija yra Prancūzijoje. Šios šalies teismai pirmiausia sprendžia klausimą dėl civilinės atsakomybės taikymo nepilnamečiui, tačiau tik tuo atveju jeigu teismas nustato, kad civilinė atsakomybė negalima, už padarytą nukentėjusiam žalą atlygins jo prižiūrėtojai. Kuomet vaikas sukelia žalą kitam asmeniui, pirmiausia teismas nustato ar toks vaiko elgesys buvo neteisėtas. Tam naudojamas objektyvusis metodas, kuris reiškia, jog vaiko veiksmai yra lyginami ne su tokio pat amžiaus vaikais, tačiau atsižvelgiant į suaugusį asmenį.¹⁴¹ Teismas vertina ar vaikas buvo atidus ir protingas toje konkrečioje situacijoje ir ar jo veiksmai neprieštaravo bendrai pareigai- atsisakyti nuo neteisėtų veiksmų. Nesuprantama kodėl nuo 1970m. iki 1984m. Prancūzijos teismai¹⁴², vertinę mažamečio elgesį atsižvelgdavo į jo bendraamžių veiksmus¹⁴³, gebėjimą numatyti žalą, suprasti savo veiksmų rizikingą pobūdį, pakeitė teismų praktiką ir jau

prižiūrimas, dėl to globos namų kaltė dėl jo padarytos žalos yra preziumuojama. Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai neturėjo teisės išleisti savo globotinio pas motiną, kol teismo sprendimu nebuvo panaikintas jo atskyrimas nuo jos. Policijos komisariato pareigūnai apie tai informavo Čiobiškio specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus ir prieštaravo jo išleidimui atostogų pas motiną, tačiau į šiuos prieštaravimus nebuvo atsižvelgta. Tokį Čiobiškio specialiujų vaikų auklėjimo ir globos namų elgesį teisėjų kolegija vertino kaip netinkamą nepilnamečio priežiūrą ir darbuotojų aplaidumą. Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija padarė išvadą, kad Čiobiškio specialiujų vaikų auklėjimo ir globos namų kaltės prezumpcija nenuginčyta.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. *D. Sabalienė v. E. Skakauskas*, byla Nr. 3K-P-774/2002. Jog atsakovo tėvai neskyrė pakankamos priežiūros nepilnamečiui, patvirtina byloje nustatyti faktai: mokykloje vykusios šventės metu nepilnametis, nepaisydamas to, jog kartu buvo jo tėvai, pasiėmė automobilio raktus ir išvažiavo pasivažinėti; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007m. birželio 13 d. nutartis c.b. *Aplinkos ministerijos Panevėžio regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Autalis“ ir R. Š.*, byla Nr. 3K-3-267/2007.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. rugsėjo 14 d. nutartis c.b. *O.M. v. D.B., Kretingos socialinių paslaugų centras*, byla Nr. 3K-3-399/2005.

¹⁴¹ Van Dam C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.228-229.

¹⁴² Buvo teigiama, jog nėra tikimasi iš vaiko tokių pat įgūdžių ir mąstymo kaip iš suaugusio asmens, todėl rūpestingumo pareigos standartai atitinkamai turi kisti atsižvelgiant į vaiko amžių.

¹⁴³ Van Gerven W., Lever J., Larouche P. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, P.338.

minėtasias vidines aplinkybes - amžių, protinį išsivystymą ir kt., paliko nevertinamas. Tai galbūt būtų galima paaiškinti, jog nuo vaiko neteisėtų veiksmų nukentėjusiam asmeniui bus didesnė tikimybė gauti žalos atlyginimą, jeigu teismas jo veiksmus vertins atsižvelgdamas į vidutinį, protingą suaugusį, negu lygins jį su to paties amžiaus vaikų sugebėjimais. Tačiau kyla klausimas, ar objektyvaus metodo taikymas šiuo atveju bus teisingas prasižengusio nepilnamečio atžvilgiu. Abejotina, jog iš vaiko yra pagrįsta tikėtis tokio pat elgesio, kaip ir iš suaugusio asmens, jog esant panašiai situacijai jis elgsis taip pat rūpestingai ir atidžiai.

Prancūzijos civilinio kodekso 1384 str. 4d. nustato, jog tėvas ir motina kartu arba atskirai atsakingi už žalą, sukeltą jų nepilnamečio vaiko, gyvenančio kartu su jais, jeigu neįrodo ekstraordinarių aplinkybių buvimo.¹⁴⁴ Ši norma taikoma vaikui, kuris laikomas nepilnamečiu iki kol jam sukaks 18 metų, gyvenančiam kartu su tėvais. Pastarąją sąlygą „gyventi kartu“ Prancūzijos teismai taiko plačiai: tėvams kyla civilinė atsakomybė už vaiko sukeltą žalą kitam asmeniui net ir tais atvejais, kai jie nebegyvena kartu su savo vaiku ir negali tiesiogiai jo prižiūrėti (pvz. dėl to, jog buvo išsiskyrę, arba vaikas pabėgo iš namų).¹⁴⁵ Galima teigti, jog plačios atsakomybės taikymo ribos šiuo gali padėti nukentėjusiam išsireikalauti žalos atlyginimo ypatingai tais atvejais, kuomet neatsakingi tėvai nori išvengti atsakomybės dėl savo nerūpestingumo. Tėvų atsakomybė pirmiausia yra paremta tėvų autoritetu (pranc. *l'autorité parentale*)¹⁴⁶, tai apima pareigą užtikrinti vaiko apsaugą, rūpintis jo sveikata bei morale. Iš to jiems kyla pareiga suteikti vaikui būstą, išsilavinimą ir nuolatinę priežiūrą.¹⁴⁷ Šios šalies teismai atkreipia ypatingą dėmesį į tėvams keliamą pareigą išmokyti savo vaiką gero elgesio. Pavyzdys iš teismų praktikos: trylikametis berniukas sužeidė bendraamžiui akį, iššovęs iš šratinio šautuvėlio. Teismas pripažino jog šioje situacijoje sužalojimą sukėlusio vaiko tėvas akivaizdžiai pažeidė pareigą išmokyti savo vaiką gero elgesio.¹⁴⁸ Rūpestingumo pareigos pažeidimas pirmiausia pasireiškia netinkamu nepilnamečio auklėjimu. Net jeigu tėvai žinojo, jog jų vaikas turi elgesio sutrikimų, yra agresyvus, tėvai vis tiek atsakys už jo veiksmų sukeltą žalą, kadangi tokiam vaikui išauklėti reikėjo įdėti daugiau pastangų, atsižvelgiant į jo būdo savybes.¹⁴⁹ Anot Van Dam¹⁵⁰, Prancūzijoje tėvų atsakomybė už vaikus yra griežta: jų kaltė

¹⁴⁴ French civil code: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas 2010-11-20.

¹⁴⁵ McIvor C. Third party liability in tort. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2006, P. 144.

¹⁴⁶ Bermann G. A., Picard E. Introduction to French law. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2008, P.252.

¹⁴⁷ Ministère de la Justice et des Libertés: L'autorité parentale: <http://www.vos-droits.justice.gouv.fr/vos-droits-10062/divorce-separation-10202/lautorite-parentale-11169.html>; prisijungimo laikas 2010-11-19.

¹⁴⁸ Civ Ire, 6 janvier 1982, JCP 1982, IV, 107; McIvor C. Third party liability in tort. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2006, P. 145.

¹⁴⁹ Civ. 2e, 4 juin 1980, D.1981.IR.322; McIvor C. Third party liability in tort. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2006, P. 147.

¹⁵⁰ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.58-59.

atsiranda įrodžius, jog neteisėtas vaiko elgesys (pranc. *un acte objectivement illicite*) sukėlė žalą kitam asmeniui (pranc. *un acte qui soit la cause directe du dommage invoqué par la victime*).¹⁵¹ Vien pats faktas, jog tėvai nesudrausmino savo vaiko ir leido jam užsiimti tokia pavojinga veikla, kuri vėliau sukėlė žalą, įrodo nepakankamą jų rūpinamasi savo atžala. Tėvai atsakys net ir tuo atveju, jeigu jų vaikas nežinojo kaip reikia elgtis arba neturėjo galimybės susilaikyti nuo savo veiksmų. Pavyzdys iš teismų praktikos: penkerių metų mergaitė, palikta be tėvų priežiūros išbėgo į gatvę ir buvo patrenkta automobilio. Mergaitės tėvai kreipėsi į teismą, prašydami atlyginti žalą už sveikatos sužalojimą. Teismas perpus sumažino prašomos priteisti žalos dydį, motyvuodamas tuo, jog nesvarbu ar mažametė galėjo suprasti savo elgesio pavojingumą, svarbiausia aplinkybė šioje byloje - jog tėvai jos neprižiūrėjo.¹⁵² Pareiga rūpestingai prižiūrėti savo vaiką galioja visiems tėvams, tačiau kiekvienu konkrečiu atveju, Prancūzijos teismai nustato kaip pasireiškė šis pareigos pažeidimas. Reikia paminėti, jog 1384 str. norma taikoma ir vaiką prižiūrinčioms institucijoms¹⁵³, taip pat asmenims, kurie įpareigoti saugoti vaiką įstatymo ar sutarčių (pvz. auklės) jiems taip pat atsakomybė už vaiko padarytą žalą kyla be kaltės. Tuo tarpu, jeigu vaiko tėvai savo atžalą palieka pasaugoti kitiems asmenims, pvz. savo šeimos nariams, seneliams - už jų priežiūroje buvusio mažamečio sukeltą žalą atsakomybė kils bendraisiais pagrindais - pagal 1382 str. Teismui nustatinėjant tokių asmenų kaltę bus taikomas objektyvus metodas - kaip konkrečiomis aplinkybėmis būtų pasielgęs *bonus pater familias*.¹⁵⁴ Vadinasi, visiems asmenims, kurie prižiūri nepilnamečių asmenį bus taikomas rūpestingumo pareigos reikalavimas, tačiau jis bus absoliutus tuomet, kai vaiką prižiūrės jo tėvai, institucijos arba asmenys, kurie įpareigoti jį prižiūrėti. Tuo tarpu, kuomet mažamečiu rūpinsis kiti asmenys, kurie nei sutartimi nei įstatymu nėra įpareigoti tai daryti, jiems bus keliami bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga.

3.2.3. Vokietija

Vokietija laikosi pozicijos, jog už žalą, sukeltą nepilnamečio jį prižiūrintys asmenys atsakys tik tuomet, jeigu neatsiras paties nepilnamečio atsakomybės. BGB 827str. 1d. numato, jog vaikas, neturintis 7 metų nėra atsakingas už žalą, kurią padarė kitam asmeniui. Tuo tarpu minėto straipsnio

¹⁵¹ Cour de Cassation, 13 April 1992, *Bull. Civ. II*, no 122: <http://www.legavox.fr/blog/maitre-haddad-sabine/dommage-commis-enfant-mineur-condition-1679.htm>; prisijungimo laikas: 2010- 11-20.

¹⁵² Cour de Cassation, 10 May 2001, *LEVERT Bull.*, no 96.

<http://www.legavox.fr/blog/maitre-haddad-sabine/dommage-commis-enfant-mineur-condition-1679.htm>; prisijungimo laikas: 2010- 11-20.

¹⁵³ Reikia išskirti švietimo įstaigas - privačias ir valstybines mokyklas. Valstybinių mokyklų mokytojai negali būti atsakingi už mokinio sukeltą žalą, už jį atsakys mokykla, tuo tarpu privačioje švietimo įstaigoje dirbantis mokytojas gali būti atsakingas už mokinio sukeltą žalą, jeigu bus įrodyta jo kaltė. Vadinasi, jiems kyla netiesioginė civilinė atsakomybė.

¹⁵⁴ Youngs R. *English, French and German comparative law*. London, Sydney: Cavendish Publishing, 1998, P. 294.

2 dalyje numatyta, jog vaikai nuo 7 iki 10 metų neatsako už sukeltą žalą įvykyje su transporto priemonėmis, traukiniais ar tramvajais. Ši norma netaikoma, jeigu vaikas veikė tyčia. Straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog asmuo, kuriam dar nesuėjo 18 metų, jeigu jo atsakomybė neatsiranda pagal 1 arba 2 d. nurodytas sąlygas, neatsako už žalą, sukeltą kitam asmeniui, jeigu veikos padarymo metu jo protinis išsivystymo lygis neleido jam suprasti savo elgesio neteisėtumo bei atsakyti už tokių veiksmų sukeltas pasekmes.¹⁵⁵ Nepilnametis nuo 7 iki 18 metų atsakys už sukeltą žalą, jeigu jis turėjo bendrą supratimą, jog jo elgesys gali sukelti žalą ir nėra leistinas.¹⁵⁶ Vadinasi, priešingai nei Prancūzijoje, tokiais atvejais Vokietijos teismai taiko subjektyvųjį metodą, nustatinėdami, kokie tuo metu buvo vaiko protiniai sugebėjimai, ar jis turėjo pakankamai žinių bei patirties, jog galėtų suprasti savo veiksmų pavojingumą. Pažeidėjo nerūpestingumas nustatomas atsižvelgiant į tokio pat amžiaus, normaliai išsivysčiusio vaiko elgesį. Vaikas bus laikomas pažeidęs jam keliamą rūpestingumo pareigą, jeigu iš jo bendraamžio paprastai yra tikimasi, jog jis išvengs žalos, tačiau viskas priklauso nuo konkrečios bylos situacijos.¹⁵⁷ Anot C. van Dam, šis subjektyvusis metodas, teismo taikomas norint nustatyti vaiko gebėjimą susilaikyti nuo blogo elgesio, atsižvelgiant į jo vaikišką nerūpestingumą bei impulsyvumą.¹⁵⁸ BGH sprendė bylą¹⁵⁹ dėl vaiko sukeltos žalos autobuso keleiviui. 7 metų berniukas netikėtai išbėgo į gatvę pasiimti ten nuriudėjusio kamuolio, autobuso vairuotojas buvo priverstas staigiai sustabdyti transporto priemonę, tačiau dėl to sveikatos sužalojimą patyrė autobusu važiuojantys keleivis. Teismas nusprendė, jog tokio amžiaus vaikui nėra keliamas reikalavimas suprasti savo elgesio rizikingumą. Skirtingai negu Prancūzijoje, aptariamoje valstybėje, rūpestingo atidaus vaiko elgesys bus nustatinėjamas atsižvelgiant į jo bendraamžių sugebėjimą įvertinti savo veiksmų riziką, numatyti galimą žalą.

Jau minėtasis BGB 832 str. sako, jog atsakomybė kyla kiekvienam, kuris yra įpareigotas įstatymo ar sutarties prižiūrėti kitą asmenį, dėl to, jog jis nepilnametis arba to reikalauja tokio asmens protinė ar fizinė būklė.¹⁶⁰ Skirtingai negu Prancūzijoje, Vokietijoje prižiūrėtojo atsakomybė nėra griežta: jis nėra atsakingas už nepilnamečio sukeltą žalą aplinkiniams, jeigu įrodo, jog atsakingai ir rūpestingai vykdė tokio asmens priežiūrą ir žala kilo ne dėl jo nerūpestingų veiksmų.

¹⁵⁵ German civil code: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/; prisijungimo laikas 2010- 11- 22.

¹⁵⁶ Van Boom W. H. Unification of tort law: fault. Hague: Kluwer Law International, 2005, P. 107.

¹⁵⁷ Ten pat. P. 115.

¹⁵⁸ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.230.

¹⁵⁹ BGZ 27 January 1970, VersR, 1970, 374: Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.230.

¹⁶⁰ German civil code: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/; prisijungimo laikas 2010- 11- 20. Minėta nuostata taikoma vaiko tėvams, globėjams, įstatymo paskirtiems rūpintojams, taip pat iš sutarčių kylantiems santykiams. Šis straipsnis netaikomas mokytojams. Jeigu jie dirba privačioje mokykloje - atsakomybė kils pagal 823 str., jeigu valstybinėje švietimo įstaigoje - taikomos BGB 839str.)

Arba jis vykde tinkamą vaiko priežiūrą, tačiau žala būtų kilusi neišvengiamai. Kaip jau buvo minėta, nukentėjęs asmuo turi įrodyti, jog vaiko elgesys buvo neteisėtas: vadinasi, jis pažeidė teisės saugomas vertybes arba konkrečią įstatymo normą. Jeigu nustatoma, jog vaiko elgesys yra neteisėtas, asmuo, kuris privalėjo jį prižiūrėti norėdamas išvengti atsakomybės už nepilnamečio veiksmus, privalo įrodyti, jog jis tinkamai prižiūrėjo ir auklėjo vaiką. Remiantis BGH išaiškinimu¹⁶¹, reikalaujamas rūpestingumo standartas prižiūrėti kinta priklausomai nuo aplinkybių: vaiko amžiaus, polinkių, charakterio, išsivystymo bei kitų individualių savybių. Priešingai negu Prancūzijoje, kur vaiką prižiūrintys asmenys turi vienodai atidžiai juo rūpintis iki kol jis sulauks pilnametystės, Vokietijoje laikomasi nuostatos, jog kuo vyresnis vaikas, tuo jis turi didesnį savarankiškumą, todėl jam reikia mažiau priežiūros bei kontrolės.¹⁶² Darome išvadą, jog tokiu požiūriu nesivadovaujama visais atvejais, pvz. jeigu vaiką prižiūrintis asmuo pastebi, jog nepilnametis piktnaudžiauja jo pasitikėjimu ar pasikeičia tokio vaiko elgesys - visa, kas suteikia protingą pagrindą kilti abejonėms, vadinasi, toks asmuo privalo skirti didesnį dėmesį nepilnamečiui.

3.2.4. Didžioji Britanija

Tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje bylų, kuriose keliamas klausimas dėl atsakomybės taikymo už nepilnamečio sukeltą žalą, nėra daug. Analizuojant teismų praktiką galime pastebėti, jog pirmiausia atsakomybė dėl žalos padarymo kyla nepilnamečiui, jeigu jo atsakomybė negalima, už padarytą žalą atsakomybėn traukiami jį privalėję prižiūrėti asmenys. Taigi, aptariama valstybė, kaip ir Prancūzija bei Vokietija laikosi tokios pat pozicijos - atsakomybė už nepilnamečių sukeltą žalą yra subsidiari. Asmenims, kurie atsakingi už vaiko priežiūrą, kyla pareiga tai daryti rūpestingai bei atidžiai, jog būtų apsaugotas tretysis asmuo.¹⁶³ Ši pareiga galioja vaiko tėvams, globėjams, rūpintojams, bei visiems tiems, kurie įpareigoti įstatymo ar sutarčių jį prižiūrėti. Jiems keliamas toks rūpestingumo pareigos standartas, atsižvelgiant į vidutinišką protingą asmenį, kuriam kyla tokia pati vaiko priežiūros pareiga. Byloje *Phipps v. Rochester Corporation*¹⁶⁴ teismas pasisakė, jog prižiūrėti nepilnametį labai svarbu atsižvelgti į jo amžių – galime teigti, jog kuo vaikas jaunesnis, tuo didesnė rūpestingumo pareiga kyla jo prižiūrėtojui. Tokia teismo pozicija sutampa su anksčiau minėtu

¹⁶¹ BGH 10 July 1984, NJW 1984, 2574; Markesinis B. S., Unberath H. The German Law of Torts: a comparative treatise. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2002, P. 710.

¹⁶² Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.441.

¹⁶³ Jones M. A. Textbook on Torts. New York: Oxford University Press. Inc, 2005, P.214.

¹⁶⁴ Queen's Bench Division, 03 December 1954, *Phipps v. Rochester Corporation* [1955] 1 QB 450. <http://international.westlaw.com/result/default.prisijungimo laikas: 2010-11-29>.

Vokietijoje egzistuojančiu požiūriu į nepilnametį. Manome, jog ne visais atvejais vaiko elgesys yra nulemtas jo amžiaus, todėl jį prižiūrintis asmuo turi atsižvelgti ir į nepilnamečio išsivystymo lygį, jo sugebėjimus, polinkius.

Reikia paminėti, jog Anglijoje rūpestingumo pareigos standartą vaikui teismas nustato subjektyviai: atsižvelgiama į tokio pat amžiaus kitą vaiką, vertinant jo rizikos suvokimą, elgesį. Iš nepilnamečių nėra reikalaujama, jog jie būtų tokie pat rūpestingi bei atidūs kaip suaugusieji. *Mullin v. Richards*¹⁶⁵ byloje teismas sprendė klausimą dėl 15 mergaitės atsakomybės, kai ji su bendraamžė „fechtavosi“ plastikinėmis liniuotėmis, tačiau sužalojo bendraamžei akį. Teismas pasisakė, jog tokie vaikų žaidimai yra kasdienybė, tačiau paprastai iš jų nekyla tokių pasekmių, todėl mergaitė, padariusi sužeidimą negalėjo jų protingai numatyti atsižvelgiant į jos amžių. Vadinas, teismas vertina tokio pat amžiaus vaiko gebėjimą suvokti savo veiksmų riziką, numatyti galimą žalą, tuo pačiu nustatant ar vaiko elgesys buvo tyčinis ar neatsargus. Byloje *Williams v. Humphreys*¹⁶⁶ teismas sprendė dėl 15 metų berniuko atsakomybės, kai jis savo draugą įstūmė į baseiną, dėl ko jis patyrė sveikatos sužalojimą. Teismas pasisakė, jog jeigu vaiko elgesys akivaizdžiai gali sukelti žalą kitam ir yra pavojingas, jis privalo atsakyti už savo poelgį. Vadinas, atvejais, kuomet kilianti žala turi būti akivaizdi tokio amžiaus vaikui, tik patvirtina, jog nepilnamečio veiksmai buvo tyčiniai, siekiant sukelti neigiamų padarinių kitam asmeniui.

Atsižvelgiant į tai, kas buvo pasakyta, asmuo, nukentėjęs nuo nepilnamečio veiksmų turi dvi galimybes į patirtos žalos atlyginimą – pirma, jis gali prašyti priteisti žalą iš ją sukėlusio vaiko, Anglijos ir Vokietijos teismai jo atsakomybę nustatinės pasitelkę subjektyvų metodą (atsižvelgdami į vaiko amžių, jo išsivystymo lygį, lygindami jo elgesį su to paties amžiaus vaiku ir kitas svarbias aplinkybes), tuo tarpu Prancūzijos teismai taikys objektyvų metodą (lygindami nepilnamečio elgesį su suaugusiuoju). Lietuvoje už žalą sukeltą nepilnamečio iki keturiolikos metų, atsako jo tėvai, jeigu neišrodo, jog atsakomybė kilo dėl jų kaltės, taigi, teismas nevertina ar tokio vaiko elgesys atitiko jo amžiui keliamus rūpestingumo reikalavimus. Būtent dėl skirtingo teisinio reguliavimo Lietuvos ir aptartų valstybių teismai skirtingai sprendžia klausimą dėl nepilnamečio asmens civilinės atsakomybės taikymo. Lietuvoje nepilnamečiams iki 14 metų ši rūpestingumo pareiga nekyla. Antra, atsižvelgiant į tai, jog ne visais atvejais yra realu ir verta tikėtis žalos atlyginimo iš

¹⁶⁵Court of Appeal, 6 April 1977, *Miller v. Jackson* [1977] 3 W.L.R. 20.

<http://international.westlaw.com/result/default>. Prisijungimo laikas: 2010-11-29.

¹⁶⁶Queen's Bench Division, *Williams v. Humphreys* [1975] I.C.R. 536.

http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199291663/murphy_chap08.pdf; prisijungimo laikas 2010-11-29.

nepilnamečio, kadangi jis neturi nuosavo turto¹⁶⁷, žalą patyręs asmuo gali prašyti teismo jog už žalą atsakytų vaiko neprižiūrėję asmenys. Prancūzijoje vaiko tėvams, globėjams už nepriežiūrą kyla atsakomybė be kaltės, tuo tarpu Vokietijoje bei Anglijoje minėtiems asmenims kyla netiesioginė atsakomybė už nepilnamečio veiksmus, kurią paneigti galima nustačius, jog vaiką prižiūrėję asmenys atliko visas šiuo atveju būtinas ir rūpestingas pareigas, tai teismas nustato taikydamas objektyvųjį metodą. Tuo tarpu Lietuvoje už nepilnamečių nuo 14 iki 18 metų sukeltą žalą atsakomybė tenka jam pačiam, tačiau kuomet jis neturi turto ar uždarbio žalą turi atlyginti jį prižiūrintys asmenys, jeigu neįrodo, kad žalą atsiranda ne dėl jų kaltės (kaip ir Vokietijoje, Anglijoje tėvų atsakomybė bus subsidiari. Minėtose šalyse nepilnametį prižiūrintys asmenys atsakys tik tuomet, jei neatsiras paties nepilnamečio atsakomybės). Toks pat reguliavimas yra įtvirtintas ir LR CK 6.276 str. tačiau apžvelgus mūsų šalies teismų praktiką nagrinėjama tema, galima pastebėti, jog visais atvejais minėtose bylose dėl žalos atlyginimo, nuostolius nukentėjusiai šaliai atlygindavo būtent vaiką turėję prižiūrėti asmenys. Klausimas dėl nepilnamečio vaiko neteisėtų veiksmų pasireiškusių kaip rūpestingumo pareigos pažeidimas, nebuvo keliamas. Lietuvos teismų nutartyse pabrėžiama, jog nepilnametį prižiūrinčių asmenų kaltė kilo dėl nerūpestingo vaiko priežiūros. Manome, jog mūsų šalies teismai deklaratyviai taiko rūpestingumo pareigą, nepateikdami jos išaiškinimo. Tokia teismų praktika turėtų būti pakeista. Vien pats faktas, kad dėl vaiko neteisėtų veiksmų patyrė žalą kitas asmuo, lemia jį prižiūrinčių asmenų atsakomybę, nes jie pažeidė rūpestingumo pareigą.

3.3. Rūpestingumo pareiga dirbant profesinį darbą

Jau minėjome, jog pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai galioja kiekvienam asmeniui bei šios pareigos laipsnis kinta priklausomai nuo aplinkybių, kuriose veikia žmogus. Kiekvieną dieną mes susiduriame su įvairiausiomis situacijomis - kartais tampame transporto priemonių vairuotojais, kartais konkrečios srities ekspertais, nepažįstamoje srityje esame mėgėjai neprofesionalai, ir galiausiai - eiliniai vyrai bei moterys.¹⁶⁸ Būtent dėl šios priežasties kinta reikalaujamo rūpestingumo pareigos standartas, todėl vienose situacijose iš asmens tikimasi daugiau žinių bei sugebėjimų negu kitose. Tad teismai nustato skirtingą rūpestingumo pareigos laipsnį atsižvelgdami į tai, kokias funkcijas atlieka žmogus toje konkrečioje situacijoje.

¹⁶⁷ Nebent tėvai bus apdraudę vaiką dėl žalos, kurią jis gali sukelti aplinkiniams dėl savo veiksmų. Tokiu atveju patirtą žalą atlygins draudimo kompanija.

¹⁶⁸ Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006, P.812.

Remiantis lordu L.J. Greer¹⁶⁹, niekas neturi tikėtis iš vidutinio rūpestingo žmogaus, jog jis turi gydytojui reikalingas žinias, išmano šalies įstatymus kaip teisininkas. Tačiau jeigu tikrai jis užsiima tokia profesija, tuomet iš jo būtų teisinga ir pagrįsta reikalauti tokių žinių bei tokio rūpestingumo, kokie yra įprasti toje srityje. Mūsų mintį patvirtina ir PETL autoriai, anot jų, protingo apdairaus žmogaus standartas gali būti skirtingai taikomas tam tikros profesijos specialistui – pvz. estetinės plastikos chirurgui negu paprastam gydytojui. Minėtasis standartas gali būti naudojamas daug griežčiau architektui ar inžinieriui negu neprofesionaliam asmeniui vykdančiam statybos darbus savo paties namuose arba kalnų gidui negu paprastam turistui¹⁷⁰. Taigi, atidumo, rūpestingumo laipsnis skirsis nuo to, kokioje srityje šis asmuo dirba, kokias pareigas jis užima. Kaip jau minėjome, jog bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, paprastam žmogui kasdieninėse situacijose (neatliekant profesinių pareigų) nustatomos atsižvelgiant į jo veiklos pobūdį bei konkrečias situacijas, tuo tarpu profesionalui, kuris veikia konkrečioje srityje rūpestingumo pareiga bus nustatoma atsižvelgus į kitą toje pat srityje dirbantį asmenį, jo profesijai keliamus reikalavimus.

Todėl darome išvadą, kad rūpestingumo pareiga yra dvejopa: pirma, tai visiems asmenis galiojantis įpareigojimas elgtis atidžiai, atsakingai, kurio standartai kiekvienoje konkrečioje situacijoje turi būti nustatomi atsižvelgiant į antroje šio darbo dalyje nurodytus kriterijus. Antra, galiojančio bendro įpareigojimo elgtis taip rūpestingai, kad nesukeltum žalos kitam, ribos kinta asmeniui dirbant tam tikroje srityje. Jo veiksmų apimtį tokiais atvejais nustato įstatymai, specialios profesinės taisyklės, elgesio normos¹⁷¹. Todėl tokių asmenų atsakomybė už rūpestingumo pareigos pažeidimą kyla tuomet, kai jų veiksmai pažeidė jų veiklai taikomus standartus. Manome, jog tokiems asmenims egzistuoja bendroji pareiga, tačiau pagal atliekamas jų darbo funkcijas, šios pareigos „kartelė“ jiems yra pakelta aukščiau. Tą patvirtina ir LAT išsakyta pozicija¹⁷², jog iš profesinės veiklos kilusios civilinės atsakomybės atvejais turi būti įvertinta tai, kad profesine veikla užsiimančiam asmeniui nustatyti griežtesni rūpestingumo ir atidumo reikalavimai negu paprastai.

Bendras reikalavimas elgtis taip, kad nekiltų veiksmis ar neveikimu žalos kitiems tarsi orientyras, padedantis surasti tą atidaus bei rūpestingo asmens elgesio standartą, kurio kraštutinės ribos yra nevienodos. Todėl Prancūzijos deliktų teisėje yra išskiriama pareiga imtis visų atsargumo

¹⁶⁹ The man on the Clapham omnibus: http://en.wikipedia.org/wiki/The_man_on_the_Clapham_omnibus; prisijungimo laikas 2010-07-05.

¹⁷⁰ European Group of Tort Law Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Wien, New York: Springer-Verlag, 2005, P.76.

¹⁷¹ Kalbama apie tokias profesijas, kuomet už padarytą žalą asmenims kyla deliktinė atsakomybė. pvz. gydytojai, advokatai, notariai, anstoliai ir kt.

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. lapkričio 16 d. nutartis c.b. *J.A.J. v. A. B.*, byla Nr. 3K-3-454/2010.

priemonių, elgtis apdairiai (pranc. *obligation de moyens*) – tai įsipareigojimas (pranc. *engager*) rūpestingai dėti visas pastangas (pranc. *diligence*), maksimaliai realizuoti visus veiksmus, kad būtų atlikta tam tikra užduotis. Tai naudojimas visomis, įstatymui neprieštaraujančiomis priemonėmis pasiekti norimą rezultatą.¹⁷³ Tačiau asmuo, kuris užsiima tam tikra profesine veikla paprastai neturi aukščiausio laipsnio profesinių įgūdžių, kurie galėtų garantuoti konkretų rezultatą¹⁷⁴, todėl jis įpareigotas dėti rūpestingas pastangas. Prie tokios pareigos atlikimo priskiriami ir gydytojo, notaro, advokato, anstolio ir kitų sričių profesionalų veiksmai, kurie yra lyginami su tos pačios profesijos atstovų veiksmais, mat jų veikla reikalauja specialių žinių bei patirties. Šios srities specialistai atlikdami savo darbą privalo dėti visas pastangas, kad būtų pasiektas geriausias rezultatas.

Apžvelgus LAT praktiką galime pastebėti, jog mūsų šalyje daugiausia bylų dėl deliktinės atsakomybės taikymo už profesinius pažeidimus būtent dėl gydytojo sukeltos žalos pacientui. Ne vienoje savo nutartyje LAT yra pakartojęs, jog teismas, vertindamas gydytojo veiksmų teisėtumą, turi ne tik nustatyti, ar gydytojas medicinos paslaugas teikė, vadovaudamasis teisės aktais, reglamentuojančiais medicinos paslaugų teikimą, taikydamas esančius gydymo metodus ir vadovaudamasis susiformavusia gydymo praktika, bet ir nustatyti, ar šios paslaugos buvo teikiamos dedant maksimalias atidumo, rūpestingumo, dėmesingumo, atsargumo pastangas. Ar asmuo (gydytojas) tinkamai suteikė medicinos paslaugas, t. y. ar prievolė pacientui buvo vykdoma dedant maksimalias pastangas, sprendžia teismas, atsižvelgdamas į konkrečios situacijos aplinkybes ir vertindamas byloje esančius ir surinktus įrodymus.¹⁷⁵ Nors gydytojui keliami pareiga dėti maksimaliai rūpestingas pastangas, tačiau bylų dėl atsakomybės taikymo sveikatos priežiūros įstaigoms už gydytojo sukeltą žalą pacientui nemažėja. Kaip jau minėta, Lietuvos teismai sprenddami tokio pobūdžio bylas nuolat pabrėžia jog ypatingai svarbu nustatyti, ar gydytojo suteiktos paslaugos buvo maksimaliai rūpestingos bei atidžios. Taigi, mums svarbu išsiaiškinti, kokius kriterijus teismai vertina, nustatinėdami rūpestingumo pareigos pažeidimą gydytojo veikloje.

Besikreipdamas į mediką žmogus jam patiki savo sveikatos problemas, neretai atskleidžia ir konfidencialią informaciją apie save, todėl gydytojo veiksmai ar neveikimas turi tiesioginės įtakos paciento sveikatai.

¹⁷³ *Obligation de moyens, obligation de résultat:*

http://www.france-jus.ru/upload/fiches_fr/Obligation%20de%20moyens%20%20obligation%20de%20resultat.pdf ; prisijungimo laikas 2010-06-05.

¹⁷⁴ Nekalbama apie tuos atvejus, kuomet šalys savo sutartyse numato apie galutinio rezultato gavimą- pvz. krovinių pristatymą iš vienos vietos į kitą. Turimos omenyje tos profesijos, kuomet teikiamos paslaugos negarantuoja aiškios baigties. Pvz. advokatas nesuteikia garantijų, jog laimės bylą.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. balandžio 13 d. nutartis c.b. *V.D. v. VšĮ Kėdainių pirminės sveikatos priežiūros centas, VšĮ Kėdainių ligoninė* byla Nr. 3K-3-170/2010.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁷⁶ 19 str. nustato, jog žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas, 21 str. įtvirtintas draudimas žaloti žmogų, atlikti su juo medicinos bandymus be jo sutikimo ir žinios. Aukščiausią galią šalyje turintis teisės aktas minėtuose straipsniuose saugo pagrindines vertybes – asmens gyvybę, laisvę, sveikatą. Pareiga gerbti ir saugoti šias fundamentalias žmogaus teises kyla kiekvienam asmeniui, o už šios pareigos nevykdymą gresia atsakomybė. Konstitucija užtikrina prigimtine žmogaus teisę turėti kuo geresnę sveikatą, į priimtina, tinkamą, sveikatos priežiūrą, sveiką aplinką. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarime¹⁷⁷ paminėjo, kad viena svarbiausių visuomenės vertybių yra visuomenės sveikata. Žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas, o rūpinimasis žmonių sveikata traktuotinas kaip valstybės funkcija. Taip pat Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymo¹⁷⁸ įžanginėje dalyje sakoma, jog gyventojų sveikata yra didžiausia visuomenės socialinė ir ekonominė vertybė. Asmens sveikata apibūdinama ne tik kaip ligų, fizinių defektų nebuvimas, tačiau kaip ir fizinė, dvasinė, socialinė žmonių gerovė. Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁷⁹ 30 str. numato, jog padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Prievolė atlyginti žalą, kuri kilo dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, nustatyta konstituciniu lygmeniu, o žalos atlyginimo taisyklės reglamentuoja Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, taip pat Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas¹⁸⁰ (toliau LR PTŽSAĮ). Šio įstatymo 3 str. 1d. taip pat numato asmens teisę į kokybiškas asmens sveikatos priežiūros paslaugas. Kiekvienas, kuris kreipiasi pagalbos į sveikatos priežiūros specialistą, tikisi, kad ji bus suteikta kvalifikuotai ir tinkamai, jog gydytojas veiks taip, kaip toje konkrečioje situacijoje veiktų profesionalus, atidus, rūpestingas bei protingas medicininis paslaugų teikėjas.

Bendra sąvoka „būti rūpestingam“, abstrahuota nuo konkrečių sąlygų ir aplinkybių yra bereikšmė, nes ji kelia tokius klausimus: kas yra rūpestingumas, kaip elgtis, kad elgesys nebūtų

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2004 m. sausio 26 d. „Dėl Lietuvos Respublikos Alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997m. liepos 2d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995m. balandžio 18d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995m. balandžio 18d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997m. liepos 2d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001m. sausio 22 d. nutarimu nr. 67 "Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo" patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 15-465.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 112-3099.

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 2009, Nr. 145-6425.

pripažintas nerūpestingu, kas gali pasakyti, gydytojas buvo rūpestingas ar ne.¹⁸¹ Vertinant ar veiksmai buvo atlikti rūpestingai bei apdairiai turi būti atsižvelgta į išorinių veiksnių poveikį konkrečiam elgesiui, antraip rūpestingumo sąvoka nesuteikia informatyvumo. Iš gydytojo yra tikimasi tokio kompetencijos laipsnio, kokį turi vidutinis tos srities medicinos specialistas. Jis laikosi savo profesinei sričiai būdingų veiklos standartų, turi pagrįstą suvokimą apie gydymo metodų taikymą ir yra susipažinęs su medicinos mokslo laimėjimais.¹⁸²

Kai gydytojo veika sukelia žalą pacientui, teismui kyla būtinybė nustatyti ar jo atlikti veiksmai atitiko standartą, tačiau sveikatos priežiūros srityje nėra tokio tiksliai nustatyto veiksmų standarto, kuriuo turėtų remtis gydytojas atlikdamas savo profesinę pareigą. Lietuvos Respublikos Medicinos praktikos įstatymo¹⁸³ 9 str. numato gydytojo pareigas: tobulinti savo profesinę kvalifikaciją, gerbti pacientų teises, jų nepažeisti, laikytis profesinės etikos principų. Įstatyme nėra nurodyta kokia gydytojo praktika yra laikoma tinkama, nenurodyta ką reikėtų vertinti kaip kvalifikuota sveikatos priežiūra. Dar vienas Lietuvoje egzistuojantis teisės aktas, padedantis nustatyti kriterijus, kuriais remiantis būtų galima vertinti ar konkretus gydytojo elgesys atitiko jo veiklai keliamus atidumo, rūpestingumo, kvalifikuotumo, sąžiningumo standartus yra Lietuvos gydytojų sąjungos profesinės etikos kodeksas.¹⁸⁴ Jame pateikti profesinio elgesio vertinimo kriterijai, kurie išskirti į tris grupes:

- atlikdamas profesines pareigas gydytojas privalo laikytis teisės aktų reikalavimų, reglamentuojančių jo profesinę veiklą, turėti galiojančią atitinkamos specialybės licenciją, vadovautis Gera medicinos praktika, užtikrinti tokį rūpestingumo laipsnį, kokio tikimasi iš sąžiningo asmens sveikatos priežiūros teikėjo;
- gydytojų santykiai su pacientais: įvardinti pagrindiniai teisės aktuose įtvirtinti reikalavimai paciento teisių užtikrinimo srityje – paciento sveikatos prioritetas, paciento informavimas, konfidencialumas, dėmesingas paciento stebėjimas;
- gydytojų tarpusavio santykiai: grindžiami pagarba vienas kitam, pasitikėjimu, geranoriškumu, taktiškumu ir sutarimo siekimu, bendradarbiavimas paciento labui, paciento nukreipimas konsultuotis pas kitą gydytoją, draudimas dirbti esant paveiktam alkoholio, narkotinių medžiagų.

¹⁸¹ A. Kabišaitis. Gydytojo veiksmų standarto samprata ir reikšmė taikant gydytojų civilinę atsakomybę Lietuvoje ir užsienio valstybėse // Teisė, 2003, Nr. 49. P.42.

¹⁸² Mason J. K., Laurie G. T., Mason & McCall Smith's Law and Medical Ethics. New York: Oxford University Press, 2006, P. 307.

¹⁸³ Lietuvos Respublikos Medicinos praktikos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 68-2365.

¹⁸⁴ Lietuvos gydytojų sąjungos profesinės etikos kodeksas. <http://bioetika.sam.lt/index.php?-1721532741>; prisijungimo laikas: 2010- 06- 07.

Pateikti susisteminti sveikatos priežiūros teikėjo elgesiui taikomi reikalavimai leidžia manyti, kad jų besilaikydamas asmuo tinkamai, maksimaliai rūpestingai atliks savo profesinę pareigą. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į bylos aplinkybes teismui būtina patikrinti ar gydytojas buvo tiek apdairus ir rūpestingas kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Būtent tai ir bus pagrindinis kriterijus, kuris leis įvertinti ar sveikatos priežiūros specialistas priėmė tinkamiausią sprendimą prieš tai įvertinęs galimą savo veiksmų riziką atsižvelgiant į paciento sveikatos būklę bei išorines aplinkybes.

Galima teigti jog sveikatos priežiūros specialisto profesinę kompetenciją sudaro tos žinios bei sukaupti įgūdžiai, kuriuos jis įgijo studijuodamas, dirbdamas bei tobulindamas savo medicininę praktiką. Jau anksčiau minėtame LR PTŽSAĮ¹⁸⁵ 3 str. 2 dalyje yra numatyta jog kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų rodiklius ir jų turinio reikalavimus nustato sveikatos apsaugos ministras. Kaip pavyzdį galime pateikti sveikatos ministro įsakymą „Dėl medicinos normos MN64:2008“¹⁸⁶ patvirtinimo, kuri numato gydytojo akušerio ginekologo teises, pareigas bei atsakomybę. Minėtam sveikatos priežiūros srities specialistui be kitų įsakyme nurodytų konkrečių pareigų, taikomų specialiai jo profesijai (pvz. atlikti specialius akušerijos ir ginekologijos tyrimus, diagnozuoti nėštumą, nustatyti jo laiką ir kt.), taip pat galime rasti ir bendrų, visiems gydytojams skirtų įpareigojimų: kvalifikuotai tirti, diagnozuoti, gydyti ligas, atlikti operacijas, rekomenduoti ir organizuoti profilaktikos priemones, užtikrinti suteikiamų paslaugų kokybę. Aptariamąsios normos VII dalyje, skirtoje šios srities gydytojo kompetencijai yra nurodytas ilgas sąrašas ligų, kurias jis privalo tinkamai diagnozuoti ir skirti joms gydymą atsižvelgiant į pacientų asmens privatumą.

Sveikatos apsaugos ministras leidžia įsakymus dėl įvairių ligų diagnostikos ir gydymo metodikų, kuriuose išsamiai numatomi gydytojo veiksmai tiriant, diagnozuojant bei gydant paciento ligą.¹⁸⁷ Pvz. Reumatoidinio artrito diagnostikos bei ambulatorinio gydymo, kompensuojamo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, metodika, Parkinsono ligos ir antrinio parkinsonizmo diagnostikos bei ambulatorinio gydymo, kompensuojamo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, metodika. ir kt.). Remiantis anksčiau minėtąja medicinos norma „Dėl diagnostikos ir gydymo metodikų rengimo ir jų taikymo“ priežiūros tvarkos aprašo V dalyje išdėstytose nuostatose šias metodikas rengia universitetai, mokslo tiriamosios grupės, gydytojų

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 2009, Nr. 145-6425.

¹⁸⁶ Sveikatos apsaugos ministro 2008 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. V-170 „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 64:2008 „Gydytojas akušeris ginekologas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2008, Nr. 35.

¹⁸⁷ Sveikatos apsaugos ministro 2004 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. V-288 „Dėl ligų diagnostikos bei ambulatorinio gydymo, kompensuojamo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, metodikų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 90.

profesinės draugijos, ministro sudarytos darbo grupės susidedančios iš reikalingų profesinių kvalifikacijų gydytojų. Taip pat galima rasti ir sveikatos priežiūros specialistams skirtų klinikinio gydymo rekomendacijų, kurios sudarytos konkrečioms ligoms gydyti pvz. plaučių vėžio diagnostikos ir gydymo rekomendacijos, prieširdžių virpėjimo gydymo rekomendacijos, smegenų insulto diagnostikos ir gydymo rekomendacijos ir kt.¹⁸⁸

Tačiau jau anksčiau minėtieji teisės aktai negali visais atvejais tiksliai sureguliuoti gydytojo veiksmų. Pirma, gali skirtis situacijos, kurios turi įtakos gydytojo veiksams. Antra, kiekvienas pacientas turi savo sveikatos ypatumus, skirtingą ligos istoriją. Todėl nėra įmanoma sukurti tokio sveikatos priežiūros specialisto veiklos modelio, kuris būtų tinkamas visais atvejais bei leistų nustatyti rūpestingo bei atidaus gydytojo elgesio standartą. Anot A. Kabišaičio, rūpestingumas turi būti nustatomas pagal veiksmo atlikimo metu esančius medicinos mokslo, praktikos laimėjimus, kitus šiai profesijai keliamus reikalavimus.¹⁸⁹ Gydytojas privalo būti atidus, kompetentingas atlikdamas visus veiksmus.

Kylanti gydytojo profesinė atsakomybė atsiranda ne iš prievolės pasiekti tam tikrą rezultatą, ne iš prievolės kam nors kažką garantuoti, o iš prievolės užtikrinti tam tikrą apdairumo, uolumo, atidumo ir rūpestingumo laipsnį.¹⁹⁰ Gydytojas atlikdamas savo profesinę pareigą yra įpareigotas panaudoti savo įgūdžius protingai, sąžiningai, atidžiai, tinkamai suteikti medicininės paslaugas - teisingai diagnozuoti paciento ligą, tinkamai parinkti jos gydymo būdą, stebėti ligonį viso gydymo metu, teikti jam konsultacijas, teisingai pildyti medicinos dokumentus.

Vertinant konkrečios srities gydytojo atliktus veiksmus neturi būti taikomas „geriausias“ gydytojo standartas, tačiau reikia atsižvelgti į vidutinį tos srities specialistą gydytoją. Pvz. bendrosios praktikos gydytojo veiksams nebus taikomi chirurgui keliami reikalavimai, bendrosios praktikos gydytojo veiksmai bus vertinami atsižvelgus į kitą tos pačios medicinos srities atstovo standartą.

Svarbu nustatyti ar gydytojas prieš imdamasis veiksmų, kad pasiektų norimų rezultatų, numatė tikėtiną riziką, jos dydį.¹⁹¹ Esant lygiaverčiai efektyviems paciento gydymo metodams,

¹⁸⁸ Lietuvos gydytojo žurnalo leidinys „Ekspertų rekomendacijos 2008“ Nr. 7:

http://www.emedicina.lt/index.php?s_id=4090&lang=lt; prisijungimo laikas 2010- 09- 12.

¹⁸⁹ A. Kabišaitis. Gydytojo veiksmų standarto samprata ir reikšmė taikant gydytojų civilinę atsakomybę Lietuvoje ir užsienio valstybėse // Teisė, 2003, Nr. 49. P.38-51.

¹⁹⁰ Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, P. 188.

¹⁹¹ Green B., Understanding medical law. London, Sydney, Portland: Cavendish Publishing, 2005, P. 58.

sveikatos priežiūros personalas turi pasirinkti paciento sveikatos poreikius atitinkantį, mažiausiai rizikingą metodą.¹⁹²

Lietuvos Aukščiausiasis teismas sprendžiant sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų (gydytojų) veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimus ne kartą pabrėžė, jog gydytojų atsakomybė yra specifinė, pasižyminti tam tikrai ypatumais, pirma - tai yra viena iš profesinės atsakomybės rūšių, pasižyminti tuo, jog asmeniui atliekant savo pareigas keliami aukštesnio laipsnio atidumo, rūpestingumo, kvalifikacijos reikalavimai nei įprastos civilinės atsakomybės atveju. Tai reiškia, jog asmens veiksmų neteisėtumą gali lemti bet koks neatidumas, nedėmesingumas, nerūpestingumas, nepakankamas profesinės pareigos atlikimas.¹⁹³

Neteisėtumas gydytojų profesinės civilinės atsakomybės aspektu apima itin plačią civilinės teisės nustatyto neteisėtumo bei neteisėto elgesio įvairovę – mediko pareiga dėti maksimalias pastangas, elgtis sąžiningai, atidžiai bei rūpestingai. Jis privalo laikytis ir teisės aktuose nustatytų gydytojo pareigų, sutarties sąlygų, jeigu buvo sudaryta sveikatos paslaugų teikimo sutartis, taip pat gydytojų praktikos. Be kita ko, jam nustatyta ir pareiga nuolat kelti savo kvalifikaciją, susipažinti su naujaisiais ir svarbiausiais gydymo metodais bei tos srities pasiekimais. Pavyzdžiui, gydytojas onkologas turi žinoti apie naujus vėžio gydymo būdus, tačiau iš šios srities specialisto nėra tikimasi jog jis būtų perskaitęs visus straipsnius medicinos žurnaluose ir žinotų kiekvieną naują. Tačiau jeigu sveikatos priežiūros specialistas nekreiptų dėmesio į daugybę perspėjimų medicinos žurnaluose, susijusių su jo taikomo gydymo galima žala, tai galėtų būti jo nerūpestingumo įrodymas.¹⁹⁴ Medicinos mokslo sparta, kurios dėka atrandami naujaisi gydymo metodai, skatina gydytojus neatsilikti nuo pažangos, domėtis savo srities pasiekimais.

Neteisėtumas kyla iš veikimo arba neveikimo, jeigu gydytojas turėjo pareigą veikti nustatytu būdu, tačiau jos neatliko, vertinama kaip neteisėtumas, kuris kilo iš pasyvaus gydytojo elgesio, tuo tarpu egzistuoja ir situacijos kai gydytojas atlieka neteisėtus aktyvius veiksmus. Visi profesionalai negali veikti nedarydami klaidų, tarp jų ir medikai, klaidos dėl kurių pacientas patiria žalą, yra teisėtos jei nepadarytos dėl aplaidumo.¹⁹⁵ Koks gydytojo elgesys vertinamas kaip teisėtas ar neteisėtas viskas priklauso nuo konkrečios situacijos aplinkybių, kadangi tas pats veiksmas

¹⁹² Kutkauskienė J. Žalos pacientams kompensavimo ypatumai sveikatos teisėje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2010, P.31.

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. vasario 12d. nutartis, priimta civilinėje byloje *M.P. ir kt. v. VŠĮ Marijampolės ligoninė*, bylos Nr. 3K-3-77/2010.

¹⁹⁴ Mason J. K., Laurie G. T., Mason & McCall Smith's Law and Medical Ethics. New York: Oxford University Press, 2006, P. 309.

¹⁹⁵ Kuzler P., Klimas T. Gydytojų aplaidumu padarytos žalos atlyginimo institutas. Palyginamoji analizė: JAV ir Lietuva// Teisės apžvalga. 2000, Nr. 4. P. 11.

kiekvieniu individualiu atveju gali sukelti laukiamą teigiamą rezultatą- paciento išgijimą arba sukelti jo sveikatai žalą.

Analizuojant LAT praktiką bylose, kuriose sprendžiamas klausimas dėl gydytojo rūpestingumo pareigos pažeidimo yra išskiriami du bylų tipai: pirma, tai bylos, kurios yra grindžiamos gydytojo profesine klaida¹⁹⁶; antra, tai bylos kuriose gydytojo profesinis aplaidumas pasireiškia netinkamu paciento informavimu¹⁹⁷. Susisteminius bylas, galime pastebėti, jog profesinės gydytojo klaidos dažniausiai pasireiškė: netinkamu ligų gydymu, klaidingu jų diagnozavimu arba visišku nediagnozavimu, pavėluotai suteiktomis medicininėmis paslaugomis, netinkamai paskyrus vaistų.

Remiantis LAT, gydytojo profesinės atsakomybės pobūdis yra nulemtas sveikatos priežiūros, kaip visuomenės veiklos srities, reikšmingumo ir su tuo susijusios būtinybės garantuoti tinkamą sveikatos priežiūros paslaugų teikimą visuomenei. Gydytojas, kaip profesionalas, turi specialių žinių, t. y. žmogui gyvybiškai svarbiais klausimais žino ir gali daugiau negu kiti, be to, jis turi pripažintą teisę specialias žinias taikyti ir kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus; specialisto turima kvalifikacija sukuria teikiamų paslaugų kokybės prezumpciją, žmogus, pasiklojęs specialistu, turi jaustis saugus.¹⁹⁸

Specifinių įgūdžių reikalaujanti profesija bei rizikingas jos pobūdis, kuomet nebūtinai vien gydytojo veiksmai gali nulemti galutinį rezultatą. Kiekvieną kartą medikas, priimdamas sprendimą dėl paciento gydymo, susiduria su rizika, jo tolesni veiksmai gali sukelti paciento mirtį, suluošinimą, sukelti fizinės ar moralinės kančias. Pačių gydytojų profesinės atsakomybės specifiką lemia tai, kad žala pacientui dažniausiai susijusi su didžiausių žmogaus vertybių pažeidimu, todėl net menkiausios gydytojų klaidos gali lemti didelės žalos atsiradimą.¹⁹⁹ Taigi teismas, spręsdamas sveikatos priežiūros įstaigos atsakomybės už paciento sveikatai padarytą žalą klausimą, gydytojų veiksmus turi vertinti ne jų rezultato, o proceso aspektu.

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. spalio 13 d. nutartis c.b. *D.B. v. VšĮ Kauno medicinos universiteto klinikos*, byla Nr. 3K-3-408/2009; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. kovo 2 d. nutartis c.b. *A. D. v. VšĮ Panevėžio apskrities ligoninė*, byla Nr. 3K-3-92/2009; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. spalio 14 d. Nutartis c.b. *R.B. v. Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, byla Nr. 3K-3-478/2008; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. lapkričio 9 d. nutartis c.b. *R.B. v. Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, byla Nr. 3K-3-556/2005; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J.Zdanys v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, byla Nr. 3K-7-255; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. balandžio 25 d. nutartis c.b. *A.Daukantas v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, byla Nr. 3K-3-222/2005.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006m. rugsėjo 6 d. nutartis c.b. *D.A. v. Vilniaus universiteto Onkologijos instiutas*, byla Nr. 3K-3-452/2006.

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. spalio 13 d. nutartis c.b. *D. B. v. VšĮ Kauno medicinos universiteto klinikos*, byla Nr. 3K-3-408/2009.

¹⁹⁹ S. Cirtautienė. Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudimas (draudiko atsakomybę lemiantys veiksmai)// Justitia, 2005, Nr. 2(56). P. 69.

Kai gydytojo veika sukelia žalą, visuomet atsiranda būtinybė nustatyti ar jo veiksmai atitiko standartą.²⁰⁰ Todėl teismui, nagrinėjančiam bylas dėl aplaidaus gydytojo elgesio, sukėlusio žalą, išvadas teikia ekspertai, paprastai tai būna kiti tos pačios srities profesionalai, vertinantys mediko atliktų veiksmų kokybę. Tačiau kyla klausimas, ar sukurtos gydymo metodikos, kuriomis remiantis gydytojai atlieka savo veiksmus yra visais atvejais tinkamos, jeigu vis tiek asmeniui kyla žala? Pasauliniu mastu ryškėja tendencijos, jog veiksmų atlikimas, pagal nustatytą medicinos normą, tam tikrais atvejais nėra pakankamas, kadangi reikia atsižvelgti į kiekvieno asmens sveikatos ypatumus (tuo tarpu šios normos sukurtos, kad jas taikytų bendrai). Todėl ir egzistuoja rūpestingumo, atidumo pareiga, kuri įpareigoja gydytoją, atliekant jo profesinę pareigą dėti visas pastangas.

Aptariant tai, kas buvo pasakyta galima teigti, jog gydytojo bei paciento santykiai turi būti grindžiami tarpusavio pasitikėjimu. Kiekvieną kartą, kada asmuo kreipiasi į medicinos specialistą tikėdamasis sulaukti profesionalios pagalbos, jis pastarajam patiki savo brangiausią turtą – sveikatą ar net gyvybę, todėl minėtos profesijos atstovams yra pagrįstai keliami aukšto lygio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai standartai. Tačiau reikia pastebėti, jog LAT, spręsdamas klausimą dėl civilinės atsakomybės taikymo, ne vienoje savo byloje yra paminėjęs, jog medikas turi dėti maksimalias rūpestingumo, atidumo pastangas, tačiau išanalizavus jau minėtas bylas, galima teigti, jog daugeliu atveju gydytojų veiksmai buvo kur kas žemesnio lygio, negu jiems keliamos įpareigojimas ir pasireiškė dideliu nerūpestingumu.

Kiekvienam asmeniui galioja bendras įpareigojimas elgtis atidžiai ir rūpestingai, jog savo veiksmais nesukeltų žalos kitam asmeniui. Minėtoji pareiga kinta priklausomai nuo situacijos, kurioje veikia žmogus, taigi, ji nėra iš anksto apibrėžta. Kuomet susiduriame su deliktinės civilinės atsakomybės taikymu dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo, pirmiausia turime atsižvelgti į įstatymus, darbo taisykles, susiformavusią praktiką, jog galėtume nustatyti, kokia buvo atidumo pareiga ar šį darbą dirbantis žmogus ją pažeidė.

²⁰⁰ A. Kabišaitis. Gydytojo veiksmų standarto samprata ir reikšmė taikant gydytojų civilinę atsakomybę Lietuvoje ir užsienio valstybėse // Teisė, 2003, Nr. 49. P.38-51.

IŠVADOS

1. Kiekvienam asmeniui galiojanti bendro pobūdžio rūpestingumo bei atidumo pareiga įpareigoja asmenį elgtis taip, kad jo veiksmai (veikimas, neveikimas) nesukeltų žalos kitam asmeniui. Darome išvadą, jog rūpestingumo pareiga pirmiausia kyla iš asmeninių subjektinių teisių ir teisėtų interesų apsaugos, įtvirtintos šalies įstatymuose. Lietuvos teismai, sprenddami klausimą, ar asmuo pažeidė rūpestingumo pareigą visų pirma turėtų atsižvelgti į visuomenės interesą bei saugomas įstatymo vertybes ir tokiu būdu nustatyti ribą tarp teisėto ir neteisėto asmens veiksmo.

2. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos sampratos neįmanoma apibrėžti *a priori*, todėl kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į konkrečią situaciją, kurioje veikia asmuo ir kokią veiklą jis vykdo, nes ši definicija, pasižyminti savo dinamiškumu, kinta priklausomai nuo aplinkybių. Būtent dėl šios priežasties nei Lietuvos, nei kitų nagrinėtų valstybių teismai ar teisės doktrinos atstovai negali pateikti vieningos rūpestingumo pareigos sampratos. Jeigu asmenų elgesio nenustato nei įstatymas nei sutartis, vadinasi, jų elgesys turi atitikti bendražmogiškus sąžiningumo ir protingumo reikalavimus.

3. Modernėjant šių laikų visuomenei, teisė negali pateikti išsamaus ir baigtinio neteisėtų veiksmų sąrašo, kuriais gali būti padaryta žala. Todėl galime teigti, jog būtent dėl šios priežasties ir egzistuoja bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga, kuri turi būti suprantama kaip įpareigojimas asmeniui laikytis visuomenėje įprasto atsargumo, saugumo reikalavimų. Ši pareiga taip pat turi būti kildinama iš moralės normų, susiformavusių papročių, techninių standartų.

4. Bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos ribos turi būti nustatomos atsižvelgiant į kiekvieną konkrečią situaciją, kurioje veikia žmogus. Kadangi nėra vienintelio ir aiškaus rūpestingumo pareigos standarto, taikomo bendrai visiems asmenims, Lietuvos bei Europos valstybių teismai, nustatinėdami šios pareigos ribas, remiasi minėtąją pareigą sukonkretinančiais kriterijais. Pirmiausia asmens elgesys teismų yra vertinamas subjektyviuoju arba objektyviuoju metodais. Manome, jog visais atvejais tik vieno arba tik kito metodo taikymas gali atrodyti kaip kraštutinumas. Todėl siūlytinas sprendimas - subjektyvaus ir objektyvaus metodų kompleksiškas taikymas kartu, kadangi priklausomai nuo konkrečios situacijos, yra visapusiškai įvertinamas asmens elgesys ir jį sąlygojusios aplinkybės, nustatinėjant, ar jis tikrai pažeidė rūpestingumo pareigą. Toks šių dviejų metodų derinys turėtų būti taikomas Lietuvos teismuose ne tik tais atvejais, kuomet sprendžiamas klausimas dėl deliktinės atsakomybės taikymo pažeidus rūpestingumo pareigą atliekant profesinį darbą, tačiau ir tose bylose, kai pažeidimą padaro paprastas žmogus.

5. Lietuvos teismų praktikoje nėra skiriama pakankamai dėmesio rūpestingumo pareigos riboms apibrėžti. Todėl darbe atskleista, jog norint išsiaiškinti, kur yra riba tarp rūpestingo ir neatsargaus asmens elgesio, sukeliančio civilinę teisinę atsakomybę, svarbiausia kiekvieną kartą nustatyti veiksmų riziką (protingai įvertinus išorines aplinkybes bei asmeninius sugebėjimus, pasirinkti mažiausiai rizikingą elgesį). Tai nereiškia, jog asmuo privalo susilaikyti nuo bet kokio net ir minimaliai rizikingo elgesio, tačiau jam kyla pareiga imtis visų protingai įmanomų priemonių, siekiant sumažinti tikėtiną riziką, kuri gali kilti. Kuo rimtesni galimi nuostoliai ir kuo didesnė tikimybė, jog jie gali būti sukelti, vadinasi tuo didesnė tokios veiklos rizika. Todėl manome, jog galėjimas numatyti riziką sudaro asmens rūpestingumo pareigos pagrindą.

6. Remiantis išanalizuota Lietuvos teismų praktika bei teisės doktrina galime teigti, jog bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos standartai turi būti nustatomi net tik atsižvelgiant į tai, kokį vaidmenį užima žmogus socialiniame gyvenime, t.y. jo užimamas pareigas, tačiau, remiantis analizuotų kitų Europos valstybių teismų praktika bei teisės doktrina, turi būti atkreipiamas dėmesys ir į asmens amžių bei sveikatos būklę. Užimamos pareigos nurodo, kokio lygio rūpestingumo pareiga turi būti taikoma dirbant tos profesijos darbą. Todėl minėtos pareigos pažeidimas tampa nesunkiai nustatomas, kai asmens veiklą reglamentuoja įstatymai, profesinės taisyklės, darbo etikos normos. Tuo tarpu Lietuvos teismų praktikoje nepavyko rasti nei vienos bylos, kurioje teismas sprendžiamas dėl deliktinės atsakomybės taikymo už rūpestingumo pareigos pažeidimą asmeniui, atsižvelgiant į jo amžių arba sveikatos būklę.

7. Teismai, bandydami nustatyti ar asmens veiksmai konkrečioje situacijoje atitiko jam keliamą rūpestingumo laipsnį galėtų remtis PETL suformuluotais principais bei šių principų komentarais, kuriame yra apibendrinta daugelio Europos valstybių teisės normų, reglamentuojančių deliktinės atsakomybės kilimą dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo, teisingo taikymo praktika. Kol kas minėtu rekomendacinio pobūdžio teisės aktu nebuvo pasiremta nei vienu nagrinėtu atveju.

Apibendrinus darbo tyrimą, bei atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas išvadas, galime teigti, kad iškelta hipotezė iš esmės pasitvirtino.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.31-953.
2. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr.74–2262.
3. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
4. Lietuvos Respublikos Gydytojo medicininės praktikos įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 68-2365.
5. Lietuvos Respublikos Tabako kontrolės įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr.117- 5317.
6. Lietuvos Respublikos Farmacijos įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 78 – 3056.
7. Lietuvos Respublikos Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas // Valstybės žinios 1995, Nr. 53-1290.
8. Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas // Valstybės žinios 1998, Nr. 112-3099.
9. Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 2009, Nr. 145-6425.
10. Lietuvos Respublikos Medicinos praktikos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 68-2365.
11. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2006 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. V-1136 „Dėl sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo taisyklių“ // Valstybės žinios. 2005. Nr.3-50.
12. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. V- 170 „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 64:2008 „ Gydytojas akušeris ginekologas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2008, Nr. 35.
13. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. V- 288 „Dėl ligų diagnostikos bei ambulatorinio gydymo, kompensuojamo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, metodikų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 90.
14. Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos viršininko įsakymas „Dėl Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Lietuvos

Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos farmakologinio budrumo reikalavimų vaistinio preparato registravimo liudijimo turėtoji“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 116.

Specialioji literatūra:

15. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.
16. Ambrasienė A. ir kiti Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Leidybos centras, 2004.
17. Barry P. Personal injury Law: liability, compensation and procedure. New York: Oxford University Press. Inc, 2005.
18. Bell J., Boyron S., Withtaker S. Principles of French law. New York: Oxford University Press, 2008.
19. Bermann G. A., Picard E. Introduction to French law. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2008.
20. European Group of Tort Law Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Wien, New York: Springer - Verlag, 2005.
21. Forrester K., Griffiths D. Essentials of Law for Health Professionals. Sydney. Elsevier: Mosby, 2005.
22. Gardiner S., James M., O’Leary J. ir kt. Sports Law. London: Cavendish Publishing Limited, 2006.
23. Genzelis B., Kuzmickas B., Minkevičius J. ir kt. Filosofijos istorijos chrestomatija. Vilnius: Mintis, 1987.
24. Green B., Understanding medical law. London, Sydney, Portland: Cavendish Publishing, 2005.
25. Holmes O. W. The Common Law. New York: Cosimo. Inc., 2009.
26. Youngs R. English, French and German comparative law. London, Sydney: Cavendish Publishing, 1998.
27. Jones M. A. Textbook on Torts. New York: Oxford University Press. Inc, 2005.
28. Koziol H. Unification of Tort Law: Wrongfulness. European Group of Tort Law. Hugue, London, Boston: Kluwert Law International, 1998.
29. Markesinis B. S., Unberath H. The German Law of Torts: a comparative treatise. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2002.

30. Mason J. K., Laurie G. T., Mason & McCall Smith's Law and Medical Ethics. New York: Oxford University Press, 2006.
31. McBride N. J., Bagshaw R. Tort law. Harlow: Pearson. Longman, 2005.
32. McIvor C. Third party liability in tort. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2006.
33. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
34. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
35. Morris H. Freedom and responsibility: readings in philosophy and law. Stanford, California: Stanford University Press, 1961.
36. Muir Watt J., Estate Gazzete: Law Reports. Volume Two. Avon: The Bath Press, 1989.
37. Norkūnas A., Selelionytė- Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
38. Rogers W. V. H. Winfield & Jolowicz on tort. London: Sweet & Maxwell, 2006.
39. Steele J. Tort law- Text, Cases and Materials. New York: Oxford University Press Inc, 2007.
40. Turner C., Hodge S. Unlocking Torts. London: Hodder Arnold. 2007.
41. Van Boom W. H. Unification of tort law: fault. Hague: Kluwer Law International, 2005.
42. Van Dam C. European Tort Law. New York: Oxford University Press Inc, 2006.
43. Van Gerven W., Lever J., Larouche P. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000.
44. Von Bar C. The Common European Law of Torts. Volume one. New York: Oxford University Press Inc, 1998.
45. Walston- Dunham B., Medical malpractice: Law and Litigation. New York: Thomson/Delmar Learning, 2006.

Mokslinės publikacijos:

46. D. Ambrasienė, S. Cirtautienė. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar sui generis // Justitia, 2008, Nr.10(112).
47. S. Cirtautienė. Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudimas (draudiko atsakomybę lemiantys veiksmai) // Justitia, 2005, Nr. 2(56).
48. A. Kabišaitis. Gydytojo veiksmų standarto samprata ir reikšmė taikant gydytojų civilinę atsakomybę Lietuvoje ir užsienio valstybėse // Teisė, 2003, Nr.49.

49. P. Kuzler, T. Klimas. Gydytojų aplaidumu padarytos žalos atlyginimo institutas. Palyginamoji analizė: JAV ir Lietuva // Teisės apžvalga, 2000, Nr.4.

Disertacijos:

50. Kutkauskienė J. Žalos pacientams kompensavimo ypatumai sveikatos teisėje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2010.

Konstitucinio teismo ir Lietuvos teismų praktika:

51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2004 m. sausio 26 d. „Dėl Lietuvos Respublikos Alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997m. liepos 2d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995m. balandžio 18d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995m. balandžio 18d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997m. liepos 2d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001m. sausio 22 d. nutarimu nr. 67 "Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo" patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"// Valstybės Žinios. 2004 , Nr. 15-465.
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2005m. rugsėjo 29d. „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002m. birželio 4d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 117-4239.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27. „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“.
54. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000m. rugsėjo 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Cernijenko v. V. Remeikienė*, bylos Nr. 3K-3-827/2000.
55. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001m. spalio 22 d. nutartis c.b. *A. Murauskas v. V.Mickus*, byla Nr. 3K-3-992/2001.
56. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. *D. Sabalienė v. E. Skakauskas*, byla Nr. 3K-P-774/2002.

57. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. sausio 19 d. nutartis c.b. *L. Kirelytė v. O. Budriūnaitė*, byla Nr. 3K-3-49/2005.
58. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J. Zdanys v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, byla Nr. 3K-7-255.
59. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. balandžio 25 d. nutartis c.b. *A. Daukantas v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, byla Nr. 3K-3-222/2005.
60. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. rugsėjo 14 d. nutartis c.b. *O. M. v. D. B., Kretingos socialinių paslaugų centras*, byla Nr. 3K-3-399/2005.
61. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005m. lapkričio 9 d. nutartis c.b. *R. B. v. Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, byla Nr. 3K-3-556/2005.
62. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006m. birželio 12 d. nutartis c.b. *P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V.*, byla Nr. 3K-3-394/2006.
63. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006m. rugsėjo 6 d. nutartis c.b. *D. A. v. Vilniaus universiteto Onkologijos institutas*, byla Nr. 3K-3-452/2006.
64. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007m. vasario 22d. apžvalga Nr. 26. „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl proceso atnaujinimo užbaigtose civilinėse bylose aktualūs klausimai“.
65. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007m. birželio 13 d. nutartis c.b. *Aplinkos ministerijos Panevėžio regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Autalis“ ir R. Š.*, byla Nr. 3K-3-267/2007.
66. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007m. lapkričio 19 d. nutartis c.b. *G. B., P. J. v. Z. J.*, byla Nr. 3K-3-496/2007.
67. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. kovo 3 d. nutartis c.b. *UAB „Baldenis“ v. UAB „DK PZU Lietuva“*, byla Nr. 3K-3-153/2008.
68. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. balandžio 14 d. nutartis c.b. *I. L. v. UAB „Baltikums draudimas“, V. Š. ir V. P.*, byla Nr. 3K-3-136/2008.
69. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. spalio 14 d. nutartis c.b. *R. B. v. Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, byla Nr. 3K-3-478/2008.
70. Lietuvos apeliacinio teismo 2008m. lapkričio 14d. nutartis c.b. *V. B. v. V. R. N.* byla Nr. 2A-414/2008.
71. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008m. lapkričio 28 d. nutartis, c.b. *„Zurich Versicherung AG“ v. S. M.*, bylos Nr. 3K-3-580/2008.

72. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. kovo 2 d. nutartis c.b. *A. D. v. VšĮ Panevėžio apskrities ligoninė*, byla Nr. 3K-3-92/2009.
73. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. balandžio 14 d. nutartis c.b. *V. B. v. V. R. N.* byla Nr. 3K-3-166/2009.
74. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. spalio 13 d. nutartis c.b. *D. B. v. VšĮ Kauno medicinos universiteto klinikos*, byla Nr. 3K-3-408/2009.
75. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009m. lapkričio 20 d. nutartis c.b. *A. K. v. J. G., M. A. ir Čiobiškio vaikų socializacijos centras*, byla Nr. 3K-3-497/2009.
76. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. vasario 12 d. nutartis c.b. *M. P. ir kt. v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, bylos Nr. 3K-3-77/2010.
77. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. vasario 23 d. nutartis c.b. *I. J., M. Č., J. Č. v. VšĮ Vilniaus miesto universitetinė ligoninė*, bylos Nr. 3K-3-59/2010.
78. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. balandžio 13 d. nutartis c.b. *V. D. v. VšĮ Kėdainių pirminės sveikatos priežiūros centras, VšĮ Kėdainių ligoninė* byla Nr. 3K-3-170/2010.
79. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. balandžio 16d. nutartis, c.b. *UAB „VSA Vilnius“ v. antstolis G. P.*, bylos Nr. 3K-3-119/2010.
80. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. gegužės 24 d. nutartis c.b. *S. P. v. R. L., Lietuvos valstybė, atstovaujama Sveikatos apsaugos ministerijos, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos*, byla Nr. 3K-3-184/2010.
81. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010m. lapkričio 16 d. nutartis c.b. *J. A. J. v. A. B.*, byla Nr. 3K-3-454/2010.

Europos sąjungos ir užsienio valstybių teismų praktika:

82. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2000m. spalio 10 d. sprendimas *Daktaras v. Lietuva*, Nr. 42095/98
83. House of Lords, 3 November 1932, *Donoghue v. Stevenson* [1932] S.L.T.520.
84. House of Lords, 5 August 1943, *Bourhil v. Young* [1943] A.C. 92.
85. 2nd Circuit Court of Appeals, *United States v. Carroll Towing Co.*[1947] 159 F.2d 169.
86. House of Lords, 10 May 1951, *Bolton v. Stone* [1951] A.C. 850.
87. Queen's Bench Division, *Morris v. Marsden* [1952], 1 All ER 925.
88. Queen's Bench Division, *Lloyds Bank Ltd v. Railway executive* [1952] All ER 1248.

89. Queen's Bench Division, 03 December 1954, *Phipps v. Rochester Corporation* [1955] 1 QB 450.
90. Queen's Bench Division, *Williams v. Humphreys* [1975] I.C.R. 536.
91. Court of Appeal, 6 April 1977, *Miller v. Jackson* [1977] 3 W.L.R. 20.
92. Queen's Bench Division, *Roberts v. Ramsbottom* [1980] 1 All ER 7.
93. Court of Appeal, 30 April 1985, *Condon v. Basi* [1985] W.R.L.866.
94. Court of Appeal, 6 November 1997, *Mullin v. Richards* [1997] W.L.R.1304.
95. Queen's Bench Division, 17 July 2001, *Pitcher v. Huddersfield Town Football Club Ltd* [2001] All ER (D) 223.
96. Court of Appeal, 11 March 2003, *Volwes v. David Evans and WRU* [2003] EWCA Civ 318; PIQR.
97. Cour de Cassation, 13 April 1992, Bull. Civ. II, no 122.
98. Cour de Cassation, 10 May 2001, LEVERT Bull, no 96.

Kiti šaltiniai:

99. Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas.
http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm
100. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas.
http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/
101. Lietuvos gydytojų sąjungos profesinės etikos kodeksas.
<http://bioetika.sam.lt/index.php?-1721532741>
102. Lietuvos gydytojo žurnalo leidinys „Ekspertų rekomendacijos 2008“ Nr. 7.
http://www.emedicina.lt/index.php?s_id=4090&lang=lt
103. Šalutinis vaistų poveikis.
http://www.lzinios.lt/lt/2010-10-12/sveikata_ir_vaistai/salutinis_vaistu_poveikis_ne_musu_reikalas.html
104. L' autorité parentale.
<http://www.vos-droits.justice.gouv.fr/vos-droits-10062/divorce-separation-10202/lautorite-parentale-11169.html>
105. Obligation de moyens, obligation de résultat. http://www.france-jus.ru/upload/fiches_fr/Obligation%20de%20moyens%20%20obligation%20de%20resultat.pdf

106. Sporto šaka: lakrosas.

<http://lt.wikipedia.org/wiki/Lakrosas>

107. Sveikatos sužalojimai sporte. Statistiniai duomenys.

<http://www.ody.ca/~cwells/stats.htm>

108. Law And Morality.

www.ourcivilisation.com/cooray/lawmoral/index.htm

109. Law and Morality.

http://sixthformlaw.info/01_modules/other_material/law_and_morality/06_law_and_morality.htm

110. The man on the Clapham omnibus.

http://en.wikipedia.org/wiki/The_man_on_the_Clapham_omnibus

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: deliktinė civilinė atsakomybė, rūpestingumo pareiga, rūpestingas ir atidus žmogus, veiksmų rizika, atsargumo priemonės.

Kiekvienam asmeniui galioja įpareigojimas laikytis tokio elgesio taisyklių, jog savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nesukeltų kitam asmeniui žalos. Tais atvejais kai žmonių elgesio nenustato nei įstatymas, nei sutartis, jų veiksmai turi atitikti rūpestingumo, sąžiningumo, protingumo reikalavimus. Norint nustatyti pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai turinį, kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į konkrečią situaciją, kurioje veikia asmuo ir kokią veiklą jis vykdo, nes ši definicija, pasižyminti savo dinamiškumu, kinta priklausomai nuo aplinkybių.

Šiame magistro baigiamajame darbe autorius analizuoja bendro pobūdžio rūpestingumo pareigą, siekia atskleisti šios pareigos sampratą. Darbe siekiama nustatyti rūpestingumo pareigos ribas, išsiaiškinti kokiais kriterijais remiantis nustatomas bendro elgesio taisyklių pažeidimas, kas ypač aktualu norint išsiaiškinti ar asmeniui kyla atsakomybė ir ar nukentėjusiam bus visapusiškai užtikrintas neteisėtų veiksmų sąlygotos žalos padengimas. Daug dėmesio yra skiriama rūpestingumo pareigos standartų nustatymui, atsižvelgiant į asmens padėtį visuomenėje, individualias jo savybes.

Tyrimas remiasi Lietuvos, Prancūzijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos teismų praktikos bei mokslinės literatūros analize. Yra pateikiama minėtų valstybių teisės doktrinų atstovų teiginiai rūpimais klausimais, lyginamas skirtingas šalių teisinis reglamentavimas taikant deliktinę atsakomybę dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo.

Magistro darbo pabaigoje autorius pateikia išvadas bei pasiūlymus dėl galimo teisės normų aiškinimo bei taikymo.

SUMMARY

Keywords: tortious liability, duty of care, reasonable and careful person, risk of action, precautionary measures.

Every person is in charge of acting upon such commonly accepted rules which both by action or omission would not cause any damage to another person. In those cases where neither law nor contract can be applied, their actions must meet requirements of duty of care, honesty and common sense. In order to distinguish the contents of duty of care, court must analyse each one particular situation, that is to say, environment of one's action and nature of one's activity, as this dynamical definition changes depending on the circumstances.

In this final master thesis author analyses common duty of care and seeks to disclose its conception. He also reveals limits of duty of care as well as criteria based on which the breach of common rules is measured. This is an important point when trying to find out whether a person is liable and if casualty will receive compensation for the damage done. Much attention is allocated to determination of standards of duty of care depending on one's social status and individual characteristics.

Research is based on Lithuanian, French, German and United Kingdom's court practices as well as deep analysis of existing academical literature. Author compares and discusses various affirmations of spokesmen representing different law doctrines. Comparison of different court regulations for breach of duty of care when applying tortious liability was done.

Conclusions were drawn and suggestions were made on the final part of this master thesis.